

Міністерство освіти та науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Філологічний факультет
Кафедра стилістики та культури української мови

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ

Методичні вказівки
до практичних занять і самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти зі спеціальністю
014 Середня освіта
(Українська мова і література)

УДК 811.161.2(072)

Л 59

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри стилістики та культури української мови (протокол № 4 від 15 березня 2021 року) та на засіданні навчально-методичної комісії філологічного факультету РДГУ (протокол № 3 від 17 березня 2021 року).

Рецензенти:

Груба Таміла Леонідівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української мови та літератури Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Совтис Наталія Миколаївна – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови імені академіка К. Ф. Шульжука Рівненського державного гуманітарного університету.

Розробник:

Златів Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри стилістики та культури української мови Рівненського державного гуманітарного університету.

Лінгвістичний аналіз тексту : методичні вказівки до практичних занять і самостійної роботи для здобувачів вищої освіти зі спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література) / Л. М. Златів. Рівне, 2021. 102 с.

У посібнику вміщено програму навчальної дисципліни «Лінгвістичний аналіз тексту», перелік знань і вмінь, які необхідно сформулювати, та контрольні запитання до кожного змістового модуля (блок самоконтролю), список рекомендованої літератури до кожної теми та загальний, практичні завдання для виконання в домашніх та аудиторних умовах, методичні настанови й опорний теоретичний матеріал, завдання для самостійної й індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти.

Для здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» зі спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова та література) філологічного факультету.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	
Змістовий модуль 1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ.....	8
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1. Лінгвістичний аналіз тексту як наука й навчальна дисципліна. Текст як об'єкт дослідження	8
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2. Семантична та структурна організація тексту. Функційні вияви основних категорій тексту.....	14
<i>Блок самоконтролю (підготовка до тестування за ЗМ1)</i>	23
Змістовий модуль II. ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ..	24
ТЕМА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ. Особливості лінгвістичного аналізу художнього тексту.....	24
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3. Фонографічний рівень аналізу художнього тексту	25
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4. Морфемно-словотвірний рівень аналізу художнього тексту.....	31
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5. Лексико-фразеологічний рівень аналізу художнього тексту	35
ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ 6. Морфолого-синтаксичний рівень аналізу художнього тексту.....	40
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7. Методика цілісного лінгвістичного аналізу художнього тексту.....	47
<i>Блок самоконтролю (підготовка до тестування за ЗМ 2)</i>	52
Змістовий модуль III. ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ НЕХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ.....	53
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8. Лінгвістичний аналіз текстів наукового та офіційно-ділового стилю.....	53
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9. Лінгвістичний аналіз публіцистичних текстів. Лінгвоаналіз реклами	61
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10. Методика цілісного лінгвістичного аналізу нехудожнього тексту.....	71
<i>Блок самоконтролю (підготовка до тестування за ЗМ 3)</i>	72
ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ (ІНДЗ).....	72
ДІАГНОСТИКА ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ I ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ.....	96
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	99

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Лінгвістичний аналіз тексту» (далі – ЛАТ) належить до дисциплін вибіркового циклу освітньої програми «Середня освіта. Українська мова і література» підготовки здобувачів освітнього ступеня «Бакалавр».

Мета дисципліни – забезпечити засвоєння теоретичних знань із лінгвоаналізу та вміння їх застосовувати до конкретного тексту; виробити у здобувачів вищої освіти вміння використовувати знання суміжних дисциплін для здійснення цілісного лінгвістичного аналізу художнього й нехудожнього тексту; формувати ґрунтовну філологічну освіту майбутнього вчителя-філолога.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Лінгвістичний аналіз тексту» є такі:

- навчити студентів визначати одиниці та категорії тексту, з'ясувати особливості текстів різних стилів і жанрів, здійснювати різні види лінгвістичного аналізу художніх і нехудожніх текстів;

- ознайомити студентів із сучасними методами та прийомами лінгвістичного аналізу тексту;

- виховувати в майбутніх учителів-словесників прагнення до постійного удосконалення своєї професійної підготовки.

У процесі вивчення дисципліни у студентів мають бути сформовані такі **фахові компетентності**:

- здатність інтерпретувати й зіставляти мовні та літературні явища, використовувати різні методи й методики аналізу тексту,

- здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні демонструвати **знання про**:

- основні поняття й терміни ЛАТ;

- основоположні поняття мови як системи – фонетики, орфоепії, лексики, фразеології, морфології, словотвору, синтаксису;

- теоретичні основи лінгвоаналізу: образ автора як категорія комплексного аналізу художнього тексту; методологічні основи, методи, прийоми та етапи аналізу художнього й нехудожнього тексту;

- історію української та світової літератури (класичної, сучасної);

- засоби виразного читання;

уміння:

- визначати основні терміни та поняття ЛАТ;
- виразно прочитати (продекламувати) текст, вмотивовуючи вибір засобів виразності для донесення до слухача художньої ідеї;
- визначати художню ідею тексту;
- застосовувати для дослідження художнього тексту категорію образу автора;
 - здійснювати цілісний та частковий лінгвістичний аналіз художніх і нехудожніх (наукових, публіцистичних, рекламних, офіційно-ділових) текстів;
 - обґрунтовано вибирати для лінгвістичного аналізу об'єкт (мовний рівень) та метод (методи) дослідження;
 - обирати для лінгвоаналізу текст відповідно до вимог.

У посібнику вміщено програму навчальної дисципліни, перелік необхідних знань і вмінь до кожного змістового модуля та контрольні запитання (блок самоконтролю), список рекомендованої літератури до кожної теми та загальний, практичні завдання для виконання в домашніх умовах, методичні настанови й опорний теоретичний матеріал, завдання для аудиторної, самостійної й індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти.

Посібник містить мінімум теоретичних відомостей із виучуваної теми, визначення базових понять. Студенти повинні осмислити їх, засвоїти, доповнити й поглибити інформацією, почерпнутою з рекомендованих джерел.

Завдання для самостійної роботи передбачають поглиблене опрацювання питань і тем, котрі не увійшли до лекційно-практичного курсу та є обов'язковими для виконання. Результати самостійної роботи здобувачі освіти оформляють у вигляді портфоліо (папки матеріалів) і подають викладачеві напередодні атестації.

У посібнику вміщено 30 текстів для цілісного лінгвоаналізу за поданою схемою (ІНДЗ), вимоги щодо оцінювання, список основної, додаткової літератури до курсу та інформаційні ресурси.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

Тема 1. Лінгвістичний аналіз тексту як наука і навчальна дисципліна

ЛАТ як наука, її предмет, об'єкт, завдання. Місце ЛАТ серед інших наук гуманітарного циклу та зв'язок із ними.

Історія розвитку ЛАТ як науки й навчальної дисципліни.

Різновиди ЛАТ. Цілісний та частковий ЛАТ.

Зміст і структура курсу. Основна література.

Тема 2. Текст як об'єкт дослідження. Основні терміни і поняття ЛАТ

Визначення тексту у науковій літературі. Концептуальні виміри тексту, дискурсу та твору.

Категорії тексту: цілісність, зв'язність, членування, лінійність, інформативність, структурно-смілова завершеність, модальність, інтерсуб'єктивність, ефективність, переконливість, істинність, вплив, апелятивність, інтертекстуальність тощо. Функційні вияви основних категорій тексту.

Семантична та структурна організація тексту. Основні семантичні ознаки тексту. Заголовок тексту. Тема, мікротема, підтема тексту, основна думка тексту. Поняття про актуальне (комунікативне) членування речень у тексті. Структура тексту. Компоненти тексту. Поняття про автосемантичне речення. Складне синтаксичне ціле (*далі – ССЦ*) як мінімальна одиниця тексту. ССЦ і абзац. Поняття міжфразного зв'язку. Види міжфразного зв'язку. Мовні засоби міжфразного зв'язку.

Контекст і підтекст. Класифікація текстів. Модель тексту. Окремі елементи тексту: слова-концепти, символічні значення, власні імена.

Образ автора – категорія комплексного аналізу художнього тексту.

Тема 3. Методи і прийоми лінгвістичного аналізу тексту

Проблема методу лінгвістичного аналізу в мовознавстві. Різні підходи до класифікації методів ЛАТ.

Методи і прийоми дослідження мови художнього твору. Врахування жанрових особливостей літературного твору. Лінгвістичний аналіз поетичного та прозового тексту.

Прийоми лінгвістичного аналізу нехудожнього тексту. Вимоги до аналізу нехудожніх текстів. Лінгвістичний аналіз нехудожнього тексту.

Змістовий модуль II

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Тема 4. Лінгвістичний аналіз художнього тексту

Тропи: епітети, порівняння, метафори. Художній текст і твір. Поетичне мовлення. Прозове мовлення. Драматургічне мовлення.

Специфіка аналізу мови художнього твору. Фарба і слово. Запах і слово. Смак і

слово. Слово і музика.

Фонографічний рівень аналізу художнього тексту. Алітерація й асонанс. Анафора й епіфора. Ритм. Вигуки. Звуконаслідування. Графон. Графічні засоби. Семантика великої літери. Інтонаційно-пунктуаційні засоби вражальності.

Морфемно-словотвірний рівень аналізу художнього тексту. Стилїстичні функції суфіксів. Стилїстичні функції префіксів. Повтор морфем. Тавтологія. Оказіональні слова.

Лексико-фразеологічний рівень аналізу художнього тексту. Стилїстично-нейтральна лексика. Використання полісемії в художньому тексті. Омонімія, паронімія, синонімія, антонімія. Марковані слова (емоційні слова, виробничо-професійна лексика, територіальні діалектизми, жаргонізми, просторічна і лайлива лексика). Повтори лексем як вияв експресії. Фразеологізми у художніх творах.

Морфологічний аналіз тексту. Іменники у художньому тексті (*далі – ХТ*). Прикметники у ХТ. Стягнені та нестягнені форми прикметників. Кольористика. Числівники в ХТ. Дієслівні форми в ХТ. Займенники в ХТ. Повтор частин мови в тексті.

Синтаксичний аналіз тексту. Синтаксичні зачини та їх особливості. Односкладні називні речення та їх функції в художньому тексті. Парцельовані конструкції. Супердовгі конструкції. Полісиндетон і асиндетон. Синтаксичні стилїстичні фігури. Період. Еліпсис. Інверсія. Паралелїзм. Риторичні фігури. Ритм прози.

Методика цілісного лінгвістичного аналізу художнього тексту.

Змістовий модуль III

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ НЕХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Тема 5. Лінгвістичний аналіз нехудожнього тексту

Лінгвістичний аналіз наукового тексту. Наукові тексти та їх класифікація. Специфічні мовні ознаки наукових текстів. Термінологія наукових текстів. Метафори в науковому тексті. Граматичні особливості наукових текстів. Основні вимоги до оформлення наукового тексту.

Лінгвістичний аналіз публіцистичних текстів. Витоки публіцистичного стилю. Мова газети. Газетні заголовки. Синтагматика тексту. Парадигматика публіцистичного тексту. Синоніми у мові ЗМІ. Поняттєві та стилїстичні синоніми у мові ЗМІ. Нові форми позначення реалій. Фразеологія у мові сучасних ЗМІ. Синтаксичні конструкції у мові ЗМІ. Фігури накопичення. Фігури уникнення. Фігури переміщення.

Лінгвістичний аналіз рекламних текстів. Графіка реклами. Мова реклами. Фонетичні засоби в рекламних текстах. Лексичні особливості реклами. Термінологія в сучасній українській рекламі. Граматичні особливості реклами. Фактори, що впливають на відбір рекламного тексту.

Лінгвістичний аналіз текстів офіційно-ділового стилю (ОДС). Історія становлення ОДС. Графіка текстів ОДС. Мова ділових документів.

Методика цілісного лінгвістичного аналізу нехудожнього тексту.

ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1

Тема. Лінгвістичний аналіз тексту як наука й навчальна дисципліна. Текст як об'єкт дослідження

Мета: засвоїти основні відомості про ЛАТ як науку й навчальну дисципліну, визначити її місце серед інших наук гуманітарного циклу та зв'язок із ними; проаналізувати проблему визначення тексту та його основних категорій у сучасній лінгвістиці; осмислити категорію «образ автора»; ознайомитись із сучасною класифікацією текстів.

Ключові слова: ЛАТ, текст, категорії тексту: цілісність, континуум, зв'язність, когезія, повтор, членованість, лінійність, інформативність, завершеність, модальність, інтертекстуальність; текстема, складне синтаксичне ціле, контекст, підтекст, концепт, символ, модель тексту, образ автора.

Контрольні запитання

1. ЛАТ як наука й навчальна дисципліна, її предмет, об'єкт, завдання.
2. Місце ЛАТ серед інших наук гуманітарного циклу та зв'язок із ними.
3. Тракткування тексту в науковій літературі.
4. Категорії тексту.
5. Поняття образу автора.
6. Поняття контексту і підтексту.
7. Класифікація текстів.

Рекомендована література:

1. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. С. 10–102.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. М. : КомКнига, 2006. 144 с.
3. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: теорія і практикум: науково-навчальний посібник. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. 313 с.
4. Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ : Вища школа, 1984.
5. Крупа М. П. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 416 с.
6. Крупа М. П. Мовленнєва структура образу автора в творчості О. Кобилянської. Київ : Рідна мова, 1998. 145 с.
7. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.

8. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. 2-е изд., доп. М. : Большая рос. энцикл., 2002. 708 с.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підруч. Полтава : Довкілля. Київ, 2008. С. 482-517.
10. Українська мова : енциклопедія. Київ, 2000.

Проблемні запитання

1. Розкрийте поняття образу автора в художньому творі.
2. Із якими поняттями в парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень корелює поняття образу автора художнього твору?
3. Які форми вираження авторства в художніх творах вам відомі? Наведіть приклади.
4. Які існують підходи до лінгвокультурного потрактування концепту?
5. Перелічіть найсуттєвіші концепти, характерні для українців.
6. Що таке символ? Наведіть приклади загальнофілософських, національно-культурних, індивідуально-авторських символів.
7. Наведіть приклади різного трактування символів в українській та російській (чи іншій) культурах.

Практичні завдання

1. Випишіть у власні словники лінгвістичних термінів визначення таких понять: ЛАТ, текст, категорії тексту: цілісність, континуум, зв'язність, когезія, повтор, членованість тексту, лінійність, інформативність, завершеність, модальність, інтертекстуальність; текстема, надфразна єдність (складне синтаксичне ціле), контекст, підтекст, концепт, символ, модель тексту, образ автора.
2. Оглядово ознайомтесь із монографією А. П. Загнітка (див. спис. л-ри). Підготуйте усну рецензію на неї.

Методичні настанови та опорний матеріал

При підготовці до практичного заняття необхідно глибоко і ґрунтовно засвоїти основні поняття ЛАТ, без яких неможливо здійснювати елементарний лінгвістичний аналіз будь-якого тексту.

По-перше, треба осмислити поняття тексту як об'єкта вивчення різних дисциплін гуманітарного циклу, як-от: *лінгвістики тексту* (предмет вивчення – текст, його категорії, структура); *історії та теорії літератури* (тексти художньої літератури, художня публіцистика, літературно-критичні статті тощо); *текстології* (вивчення історії тексту творів писемності і документів); *стилістики мови* (предмет – друковані мовознавчі джерела (тексти), присвячені вивченню реальних функцій усіх одиниць української літературної мови); *стилістики художньої літератури* (індивідуальний стиль письменника, стиль епохи); *лінгвістичного аналізу тексту* (аналіз мовних одиниць різних рівнів у

тексті та тексту загалом); *герменевтики* (дослідження, пояснення, тлумачення філологічних, а також філософських, історичних і релігійних текстів; інтерпретація художнього тексту); *філософії* (філософські положення про єдність змісту і форми, про зв'язок суб'єктивного і об'єктивного в тексті; принцип історизму у вивченні тексту; системний підхід до вивчення текстових явищ); *логіки* (єдність мови і мислення як основна передумова виникнення тексту); *психології та психолінгвістики* (сприйняття і розуміння тексту; відображення в тексті художнього твору психічного стану мовця); *комунікативної лінгвістики* (процеси спілкування людей із використанням живої природної мови); *прагматичної лінгвістики* (використання та функціонування мовних знаків у реальних процесах мовної комунікації) та ін.

Також необхідно звернути особливу увагу на неоднозначність і багатоаспектність у визначенні поняття «текст» у сучасній науці.

Найзагальнішим є таке визначення: «Текст (від лат. *textum* – тканина, зв'язок, побудова) – це об'єднана змістовим зв'язком послідовність мовних одиниць, основними властивостями якої є зв'язність і цілісність» [8]. У мовознавстві досі не вироблено однозначного і вичерпного визначення поняття «текст», яке б мало термінологічний характер. Для того, щоб продемонструвати різноманітність підходів до цього поняття (часто діаметрально протилежних), наведемо декілька найчастіше вживаних дефініцій. Деякі дослідники вважають, що текст може бути виражений тільки у письмовій формі, напр.: «Текст – це витвір мовного процесу, що відзначається завершеністю, об'єктивований у вигляді письмового документа, літературно оброблений відповідно до типу цього документа, витвір, який складається із заголовка і ряду особливих одиниць (надфразних єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, і має певну цілеспрямованість і прагматичну настанову» [2]. У деяких працях прямо говориться про можливість не тільки писемної, але й усної форми тексту: «Текст є те, що оголошує текстом... той, хто говорить, ... поняття окремого єдиного тексту залежить від намірів комунікатора» [цит. за 1]. Трапляються протилежні думки і щодо виду мовлення. Одні дослідники текстом називають монолог, інші виділяють два типи тексту – монологічний і діалогічний, які відрізняються між собою як з точки зору структури, що лежить в основі ситуації мовлення, так і з погляду закономірностей текстоутворення, які в них діють. Л. Лосева поширює своє визначення тексту суб'єктивним чинником – ставленням автора. У неї текст – це «повідомлення у письмовій формі, що характеризується смисловою і структурною завершеністю і певним ставленням автора до повідомлення» [цит. за 1]. Д. Баранник вважає текстом «писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловим і формально-граматичним зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною тематикою і сюжетною заданістю» [10]. Узагальнювальним і найсучаснішим можна вважати визначення тексту О. Селівановою: «цілісна семіотична форма

лінгвопсихоментальної діяльності мовця, концептуально та структурно інтегрована, що служить прагматичним посередником комунікації й діалогічно вбудована до семіотичного універсуму культури» [9].

По-друге, варто опрацювати матеріал монографій І. Гальперіна та А. Загнітка [2 ; 3] та засвоїти основні ознаки (категорії) тексту, як-от: тематична цілісність, зв'язність (когезія), інтенційність (авторська мета), інформативність, логічна послідовність, членованість (наявність смислових частин), інтегративність (єдність цих частин), модальність (особистісне ставлення), розгорнутість, ситуативність (зв'язність із контекстом), завершеність та інші.

Проблема текстових категорій має кілька відкритих і спірних питань, що стосуються визначення співвідношення текстової й інших категорій мови, виокремлення головної текстової категорії, установлення типології, кількості та ієрархічної підпорядкованості інваріантних текстових ознак. До основних **категорій тексту** належать такі:

Категорія комунікативності визначає текст як складник типових моделей комунікації з обов'язковими компонентами (адресантом, адресатом, яких об'єднує повідомлення, презентоване текстом), логіку викладу матеріалу, його композиційну структуру, спрямованість усіх мовних засобів на реалізацію задуму та вплив на реципієнта. Комунікативність як концептуальна характеристика тексту інтегрує всі інші категорії, адже бути засобом комунікації – основне призначення будь-якого тексту. Комунікативність як окрема категорія неоднозначно трактується вченими. Здебільшого її розглядають як ознаку цілісності та єдності тексту – комунікативну єдність поряд з тематичною та структурною. Комунікативна єдність зумовлена комунікативною цілеспрямованістю тексту.

Категорія цілісності дозволяє відчутти текст у його ідіоматичності, відійти від уявлення про нього як про механічну суму компонентів (Л. Синельникова); зовнішніми ознаками цілісності тексту є обмеженість його початком і кінцівкою; поняття цілісності тексту приводить до його змістової й комунікативної організації (тоді як поняття зв'язності приводить до форми, структурної організації). Цілісність визначають як функціонально-комунікативну співвіднесеність тексту з одним об'єктом. Передати цілісність є головним завданням комунікації, всупереч наявним у тексті розчленованості й деталізації. Цілісність постає певним інваріантом змісту, виражається вона за допомогою мовного коду, позамовних засобів спілкування. Цілісність може бути реалізована в синонімічних один до одного текстах, зокрема в первинному тексті – конспекті або рефераті первинного тексту – анотації.

Категорія зв'язності (когерентність – смислова зв'язність, когезія – структурна зв'язність) як основний текстотворювальний чинник формує семантику висловлювання (виділяють зв'язність радіального, лінійного (або послідовного, ланцюжкового) та паралельного типів). Зв'язність тексту виявляється через зовнішні структурні показники, через формальну залежність компонентів тексту. Це основний текстотворчий чинник, що формує семантику

висловлювання. Під зв'язністю розуміють узаємозалежність елементів тексту на різних мовних рівнях – лексичному, граматичному, стилістичному тощо. Можна створити текст із ознаками «правильного», зв'язного, проте з відсутньою зв'язністю думки. С. І. Гіндін запропонував зразок так званого «рудиментарного тексту»: «*Я пішов у кіно. Кіно на Остоженці. Остоженка – одна з найстаріших вулиць Москви. Москва – центр усіх залізничних шляхів країни. Залізниці – артерії народного господарства...*». Як бачимо, незважаючи на чіткий граматичний зв'язок, відсутня єдина тема, тому текст втрачає решту ознак, крім формальної зв'язності.

Категорія інформативності полягає в доборі й передачі певного обсягу інформації із підпорядкуванням меті повідомлення. Ця категорія забезпечує вербалізовану організацію знань, їх осмислення, передавання та декодування читачем. За І. Гальперінім виділяють три різновиди інформації: змістово-фактуальну (містить події, факти, процеси, які відбуваються у реальному світі, експліцитні, виражені вербально у предметно-логічних значеннях, на основі досвіду), змістово-концептуальну (виражає індивідуальноавторське розуміння відношень між явищами, що описані засобами попереднього типу інформації, задум автора), змістово-підтекстову (імпліцитний зміст тексту, що ґрунтується на здатності одиниць мови породжувати асоціативні та конотативні значення). Інформативність тексту (від лат. information – повідомлення про стан справ, відомості про щось) у лінгвістиці визначають як предметно-смісловий зміст тексту – об'єкт сприйняття, зберігання й перероблення з тією чи іншою метою.

Категорія членованості тексту виявляється в його здатності бути поділеним на певні смислові, структурні частини – складні синтаксичні цілі, розділи, підрозділи, у яких передаються вужчі, порівняно з цілим текстом, думки.

Категорія завершеності – це функція задуму, що покладений в основу твору й розгортається в низці повідомлень, описів, роздумів, розповідей та інших форм комунікативного процесу. Категорія завершеності проводить межу розгортання тексту, можливість незакінченості твору відповідає авторському задуму і згідно з цим декодується читачем: у незакінченості часом криється глибинний смисл, навіть певний концепт твору; руйнування подальших намірів автора щодо закінчення твору світоглядно забезпечене.

Когезія (англ. cohesion – зчеплення) – це особливі види зв'язку, що забезпечують логічну, часову та просторову послідовність, взаємозалежність окремих подій чи фактів. Когезія буває дистантна, контактна; граматична, логічна, асоціативна. Напр., граматична – це засоби міжфразового зв'язку: різноманітні повтори, вживання займенників, прислівників, синонімів тощо.

Континуум – це часова безперервність описуваного, логічна та хронологічна послідовність, «ланцюг» окремих подій чи частин тексту, що розгортаються в часо-просторовому обширі.

Категорії тексту мають бути загальнотекстовими чи загальними та обов'язковими для всіх типів текстів і для кожного конкретного типу тексту

зокрема.

У монографічному посібнику «Основы лингвистической теории текста и коммуникации» О. Селиванова з огляду на єдність функціональної природи тексту обґрунтовує такі **текстово-дискурсивні категорії**: цілісності, дискретності, інформативності (з підкатегоріями фактуальності, концептуальності, підтексту, аксіологічності, емотивності), зв'язності, континуума (з підкатегоріями прогресії, стагнації, часу та простору), референційності, антропоцентричності (адресантності, адресатності), інтерактивності (з підкатегоріями інтенційності, стратегічності, інтерпретанти, ефективності) й інтерсеміотичності. Останнім часом у лінгвістиці тексту широко обговорюється не менш вагома текстова категорія – *інтертекстуальність* – як наявність у певному тексті слідів інших текстів, у більш широкому розумінні – діалогічний зв'язок тексту в семіотичному універсумі з попередніми текстами (рекурсивний) та з подальшим текстотворенням (прокурсивний).

Детальну характеристику названих категорій можна знайти у підручнику О. Селіванової «Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми» [9].

По-третє, важливо осмислити поняття «образ автора», без якого комплексний лінгвоаналіз художнього тексту буде неповним. Образ автора – це «вираження особи художника в його творінні» (за В. Виноградовим). Часто це називається і по-іншому: суб'єктивізація, тобто творча свідомість суб'єкта в його відношенні до об'єктивної дійсності. Образ автора у художньому творі – художній двійник реальної особистості письменника, змодельоване ним уявлення про себе і відтворене у свідомості читача. Автор як реальна постать та образ автора – поняття співвідносні, але не тотожні, у кожному з трьох родів літератури – епосі, ліриці і драмі – визначаються своєю специфікою. В епічних творах автобіографічного характеру розкривається найповніше. У ліриці найчастіше втілюється у ліричному героєві та в суб'єктові лірики, у певному ліричному персонажі, явно відмінному від самого письменника [7]. Детальну і вичерпну інформацію про образ автора і форми його втілення у художньому творі можна віднайти у монографіях М. Крупи та ін. [5 ; 6].

Завдання для самостійної роботи

1. Із підручника І. М. Кочан законспекуйте у зошитах для самостійної роботи питання «Історія розвитку ЛАТ як науки й навчальної дисципліни».

2. Опрацюйте інформацію про класифікації текстів, оформіть її у вигляді таблиці в зошитах для самостійної роботи.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

Тема. Семантична та структурна організація тексту. Функційні вияви основних категорій тексту

Мета: засвоїти особливості семантичної та структурної організації тексту та основні поняття, що відбивають семантику і структуру тексту, навчитися визначати вивчені поняття в текстах; опрацювати наукову й навчальну літературу з теми, виробити вміння й навички характеризувати основні текстові категорії, виділяти структурно-семантичні параметри в текстах, здійснювати актуальне (комунікативне) членування речень та структурно-семантичний аналіз тексту (частковий ЛАТ).

Ключові слова: категорії тексту (цілісність, зв'язність, інформативність, членованість та ін.); семантичні ознаки тексту, тематична єдність, змістовий зв'язок, послідовність речень, завершеність, тема тексту, підтема, мікротема, основна думка тексту (ідея), заголовок, актуальне (комунікативне) членування речення, тема, рема, структура тексту, автосемантичне речення, складне синтаксичне ціле, абзац, розмежування ССЦ та абзацу, класифікація тематичних абзаців, міжфразовий зв'язок (контактний, дистантний), способи міжфразового зв'язку (послідовний (ланцюговий), паралельний, радіальний), засоби міжфразового зв'язку.

План

1. Основні семантичні ознаки тексту.
2. Заголовок тексту.
3. Тема, мікротема, підтема тексту, основна думка тексту.
4. Поняття про актуальне (комунікативне) членування речень у тексті.
5. Структура тексту. Компоненти тексту. Поняття про автосемантичне речення.
6. Складне синтаксичне ціле (ССЦ) як мінімальна одиниця тексту. ССЦ і абзац.
7. Поняття міжфразного зв'язку. Види міжфразного зв'язку. Мовні засоби міжфразного зв'язку.

Рекомендована література:

1. Валгина Н.С. Теория текста : учеб. пособ. М. : Логос, 2003. 280 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. М. : КомКнига, 2007. 144 с.
3. Дигмай В. Н. Абзац, сложное синтаксическое целое, компоненты текста. Общее и различное. *Филол. науки.* 2002. № 2. С. 56-66.
4. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту. Теорія і практикум : наук.-навч. посіб. Донецьк : ДонНУ, 2006. 289 с.

5. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

6. Должикова Т. І. Практикум з лінгвістики тексту : навч.-метод. посіб. / Т. І. Должикова, І. В. Мілева, А. В. Нікітіна. Київ, 2011. 142 с.

7. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 423 с.

8. Мельничайко В. Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови. Київ : Рад. школа, 1986. 168 с.

Проблемні запитання

1. Подумайте: якщо текст складається з кількох глав або розділів, чи можна кожен структурну частину вважати семантично організованим текстом? Обґрунтуйте думку.

2. З'ясуйте, яка із фраз виражає головну думку тексту: а) *Рідна мова*; б) *Калька і суржик*; в) *«Учіться, брати мої...»*; г) *Мовлення земляків-українців*. Обґрунтуйте.

3. Прочитайте уривок тексту. Яка його тема та основна думка? Скільки ССЦ міститься у поданому уривку? Подумайте, чому автор об'єднує їх у одному абзаці.

Старезний густий предковічний ліс на Волині. Посеред лісу простора галява з плакучою березою і з великим прастарим дубом. Галява скоро переходить в куп'я та очерети, а в одному місці в ярко-зелену драговину – то береги лісового озера, що утворилося з лісового струмка. Струмок той вибігає з гушавини лісу, впадає в озеро, потім, по другім боці озера, знов витікає і губиться в хащах. Саме озеро – тиховоде, вкрите ряскою та лататтям, але з чистим плесом посередині. Містина вся дика, таємнича, але не понура, – повне ніжної задумливої поліської краси. Провесна. По узліссі і на галяві перший ряст і цвітуть проліски та сон-трава. Деревя ще безлисті, але вкриті бростю, що от-от має розкритись. На озері туман то лежить пеленою, то хвилює од вітру; то розривається, одкриваючи блідо-блакитну воду. (*Леся Укр.*)

Практичні завдання

1. Опираючись на рекомендовану літературу, підготуйтеся до висвітлення контрольних питань теми.

2. Прочитайте уважно подані уривки. Простежте, яким способом пов'язуються між собою речення у межах ССЦ. Накресліть схеми, які відображали б ці зв'язки. Знайдіть слова, які об'єднують текст за змістом і граматично.

А. У цього свята давня й цікава історія. Пов'язана вона з долею американки Анни Джервіс. Дівчинка прикро рано втратила найдорожчу у світі людину – маму. Серед кривдних сирітських буднів вимріяла Анна думку: люди повинні мати єдиний день на рік, коли усі разом вшановуватимуть і матір-

неньку, і матір-землю, і Матір Божу. На її клопотання 1914-го року Конгрес США встановив нове державне свято – День матері. Невдовзі його узаконило ще чимало країн. (М.Руденко)

Б. Було після бурі. Сонце хилилося до заходу. Небо було хмарне і тільки на заході ясно-червоняве. Мряками фантастично сповиті гори відбивали від неба гостро темно-голубою краскою... (О.Кобилянська)

3. Доповніть ряди в дужках кількома засобами зв'язку, які б виражали такі відношення між частинами тексту:

- тотожність (*він...*);
- близькість діяча, місця або часу дії (*там, тоді...*);
- приєднання і поєднання частин інформації (*крім того...*);
- причинно-наслідкові й умовно-наслідкові відношення між частинами тексту (*проте...*);
- зіставлення і протиставлення частин інформації (*і, але...*);
- узагальнення, висновок, підсумок інформації (*отже...*);
- порядок викладу інформації (*по-перше...*);
- пояснення, уточнення, виділення окремого (*наприклад...*);
- початок, одночасність, повторюваність, завершення дії (*спочатку...*);
- зв'язок з попередньою і наступною інформацією (*як зазначалось...*);
- уведення узагальнюючої інформації (*наведемо такі приклади...*).

4. Напишіть текст, у якому не можна було б виділити підтеми й мікротеми. Доберіть до нього заголовки.

Методичні настанови та опорний матеріал

Засвоєння теми вимагає насамперед розібратися в семантичних ознаках тексту та засобах презентації цих ознак. **Семантичні ознаки тексту** – це ознаки, що забезпечують змістову цілісність тексту: тематичну єдність, змістовий зв'язок, послідовність речень, завершеність тексту. Приклад реалізації основних семантичних ознак у тексті:

Любисток

Любисток з'явився в нашому краї дуже давно. Розкішне зелене листя, приємний запах зробили цю рослину улюбленою в народі. З нею пов'язане повір'я, що можна цим зіллям причарувати когось. Тому любисток має ще й кілька народних назв: любчик, любець, любимене, приворотне зілля. Він оспіваний у піснях про нещасливе кохання. У багатьох районах України любисток шанують як оберіг садиби, чаклунське зілля.

Любисток використовують для приготування народних ліків від головного болю. Здавна українські дівчата мили любистком волосся, щоб воно було гарним, щоб не боліла голова. Деякі народи Кавказу споживають любисток як приправу до м'ясних страв.

Любисток охоче росте на різних ґрунтах, любить вологу. Та найчастіше його садять у квітниках (*З журналу*).

Наведене зв'язне висловлювання висвітлює одну тему, на яку вказує заголовок (тематична єдність). Цьому підпорядковані всі речення: немає жодного, у якому не говорилося б про любисток (змістовий зв'язок). Розповідь розвивається логічно й послідовно, кожне наступне речення додає щось нове

про особливості любистку (послідовність кількох речень). Останнє речення вказує, що сказано вже все, що автор виконав свій намір – розповів про любисток (завершеність) [6].

Починати будь-яку аналітичну роботу з текстом варто із заголовка, який концентровано містить основний смисл висловлювання, представленого текстом. Оскільки тема відображає предмет мовлення, висловленого саме цим текстом, формулювати її потрібно точно, називаючи те, про що йдеться саме в цьому тексті.

Заголовок – це комунікативна одиниця, що знаходиться в позиції перед текстом і є показником його цілісності та відносної автономності. Заголовок – назва твору, перше слово, словосполучення або й речення, з якого починається сприйняття й розуміння висловлювання. Заголовок може вказувати на тему або основну думку твору, нести інформацію про тип мовлення, структуру тексту, передавати асоціації тощо.

Заголовки виконують такі функції:

- 1) номінативну (провідна функція заголовку: заголовок називає текст, виділяє його з-поміж інших творів);
- 2) інформативну (передача заголовком певних відомостей про текст);
- 3) ретроспективну (здатність заголовка зацікавити, заінтригувати читача).

Тема тексту – предмет судження або викладу, коло певних питань, які об'єднують зв'язне висловлювання в єдину смислову цілісність.

Підтема – складник теми (підтеми виділяють під час складання простого плану тексту).

Мікротема – складник підтеми (мікротеми є підпунктами складного плану). Сукупність змісту часткових тем має вичерпувати зміст загальної теми.

Основна думка тексту (ідея) – це та проблема, над якою автор змушує замислитись, це те, що стверджується в тексті. Ідея тексту здебільшого пов'язана зі змістово-концептуальною інформацією.

Тема й основна думка можуть бути відбиті в заголовку тексту.

Важливою ознакою тексту (категорією) є його **зв'язність**, коли кожне наступне речення, з одного боку, будується на основі попереднього, вбираючи в себе його частину, а з другого – включає нову інформацію (за законами текстотворення). Речення ніби поділені на дві частини. Частину, що повторює вже відому з попереднього речення інформацію, називаємо **темою речення (данім, відомим)**. Друга частина речення, що містить принципово нову, не висловлювану до того інформацію, назвемо **ремою (новим)**. Рема містить у собі основний зміст повідомлення і є комунікативним центром висловлювання. Без реми речення не буває, а тема може бути імпліцитною, не висловленою, наприклад: *Ти можеш зрозуміти мене? - Спробую.* У першому реченні, що містить запитання, наявна тема (*ти*) й рема (*можеш зрозуміти мене*). У другому ж реченні експліцитно (зовнішньо виражена) тільки рема (*Спробую*). Тема ж не має словесного вираження.

Актуальне (комунікативне) членування речення (термін В. Матезіуса) – членування речення на тему (дане, основа, відоме) і рему (нове, ядро, повідомлюване). За умов прямого порядку слів *дане* стоїть на початку речення, *нове* – наприкінці. У реченнях з інверсією (зворотним порядком) дане й нове можуть мінятися місцями. Саме тема-рематична послідовність виявляє комунікативну зв'язність тексту, адже через неї проходить накопичення інформації, її рух.

Під час опрацювання теми особливу увагу потрібно звернути на структурні компоненти тексту, навчитися виділяти ключові слова, автосемантичні речення. Важливо не ототожнювати ССЦ і абзац, хоча формально вони можуть збігатися.

Структура тексту – це глобальний спосіб організації його як цілісної величини. Під час вивчення будови тексту необхідно врахувати три аспекти: матеріальні елементи-складники, відношення між ними, їх характер та цілісність об'єкта.

Текст може складатися з одного речення (прислів'я, загадки, коломийки, крилаті вирази, сатиричні вірші-мініатюри), але частіше тексти складаються з кількох узгоджених між собою речень, причому кожне наступне доповнює, уточнює, розвиває або заперечує думку, висловлену в попередньому реченні. Речення як мінімальна комунікативна одиниця дає змогу реалізувати один мовленнєвий акт – привітатися, відмовити, запитати тощо. Між реченням і текстом постає проміжний елемент – **складне синтаксичне ціле**. Цей термін має багато синонімів у лінгвістичній літературі, як-от: *надфразна єдність* (Л. Булаховський); *міжфразна єдність* (Н. Валгіна); *довгий період* (В. Виноградов); *велика синтаксична сполука* (І. Білодід); *прозаїчна строфа* (Г. Солганик); *складна синтаксична єдність* (М. Жовтобрюх). На думку І. Гальперіна, «надфразна єдність – це складна структурна єдність, що складається з більш ніж із одного самостійного речення, має смислову цілісність у контексті зв'язного мовлення і виступає як частина завершеної комунікації» [2]. Ми зупинимось на терміні «складне синтаксичне ціле» і приймемо за робоче таке його визначення: *ССЦ – це смислова і структурна єдність групи речень, що виражає більш повний порівняно з окремим реченням розвиток думки*. Найменша тема – це тема, обмежена одним ССЦ. Перехід від однієї мікротеми до іншої є межею ССЦ. ССЦ завжди монотематичне.

Речення в тексті – нерівноцінні ланки єдиного ланцюжка. Серед них є такі, що відзначаються відносною самостійністю та несуть найважливішу інформацію. Такі речення називаються **автосемантичними (самозначними)**, за термінологією Н. Валгіної – фрази-зачини. Вони визначають тематичну і структурну перспективу всього ССЦ. Інші речення допомагають уточнити, поглибити, конкретизувати зміст цих речень. Автосемантичні речення відіграють важливу роль у структурному і смисловому відношеннях: вони є тематичними віхами тексту. Якщо поєднати автосемантичні речення в єдиний текст, відкинувши всі інші компоненти ССЦ, то вийде стисле оповідання без

деталізації та пояснень. Автосемантичне речення, як правило, стоїть на початку ССЦ.

Від ССЦ слід відрізнити абзац як засіб членування тексту на композиційно-стилістичних засадах.

Абзац – це відносно закінчена, зовнішньо обмежена двома відступами цілісна одиниця тексту, яка відтворює його композиційно-стилістичне членування. Абзац розглядають у лінгвістиці як: інтонаційно-синтаксичну категорію (О. Пешковський, О. Руднєв); семантико-стилістичну категорію (Л. Лосєва, М. Сенкевич); композиційно-стилістичну одиницю (М. Поспєлов, І. Гальперін).

Абзац служить для виділення значущих із логіко-змістового та емоційного погляду частин тексту. Це синтаксично організована одиниця. Абзац і ССЦ формально можуть збігатися, але ці поняття не тотожні. Чим стандартніший текст за своєю мовленнєвою організацією, тим більше зближуються ССЦ і абзац (наукові, навчальні, офіційно-ділові тексти), чим менше стандартний текст, тим більше розбіжностей, а іноді й протиріч (художній текст). Абзац, який збігається із ССЦ, називається *тематичним, або класичним*.

Класифікація тематичних абзаців: *аналітико-синтетичний* абзац містить аналітичну частину (пояснювальну) в першій позиції, а узагальнювальну, підсумкову – у другій; *синтетично-аналітичний* абзац починається з узагальнювальної, стрижневої фрази, зміст якої розкривається в наступних повідомленнях; *рамочний* абзац має суміщену структуру: зачин починає тему, потім – пояснювальна частина, завершується абзац узагальнювальною фразою; *абзац-композиційний стик:* перша частина вказує на попередній контекст, а друга – на наступний; *абзац-стрижнева фраза* – це логічний висновок, узагальнення або представлення нової теми.

Звичайно виділяють такі причини, що змушують автора користуватися абзацним членуванням: 1) новизна інформації, нова мікротема; 2) важливість інформації в межах тексту; 3) емоційне виділення деталі; 4) неможливість подальшої подачі інформації без порушення смислу й логічності (внаслідок лінійної несумісності фраз).

Основні **функції абзацного членування:** логіко-сміслова, експресивно-емоційна, акцентно-видільна [6].

Міжфразний зв'язок – це зв'язок між реченнями, ССЦ, абзацами, главами та іншими частинами тексту, що організовує його смислову та структурну єдність.

При **послідовному (ланцюговому)** способі зв'язок полягає в тому, що певний елемент попереднього речення стає вихідним пунктом у наступному і вимагає дальшого розгортання думки.

Паралельний спосіб з'єднання речень у ССЦ і ССЦ у тексті полягає в цілковитій рівнозначності певних елементів у контексті мовної одиниці більш високого рівня.

Радіальний спосіб міжфразового зв'язку – такий, при якому кожне наступне речення (або ССЦ) не поєднується з попереднім – речення не пов'язані між собою, а однаково належать до зачину.

Міжфразні зв'язки бувають **контактні** (якщо пов'язувані елементи розташовані поряд) й **дистантні** (якщо вони знаходяться на більшій чи меншій відстані один від одного) [7].

Зв'язки між компонентами тексту виражаються різноманітними засобами когезії або **мовними засобами міжфразного зв'язку** (далі – МЗМЗ).

За функцією в тексті МЗМЗ поділяються на два різновиди: 1) ті, що забезпечують семантичну єдність тексту; 2) ті, що передають тільки логічні відношення між частинами тексту.

1. *Лексичний повтор* – кількаразове вживання у тексті одного і того ж слова. (Недоліком є немотивований повтор – тавтологія).

2. *Синоніми* – слова, близькі за значенням (учитель-педагог, викладач, вихователь).

3. *Контекстні синоніми* – слова та вирази, що зближуються з певним словом лише в умовах контексту (вчитель – різьбяр дитячих душ).

4. *Тематично близькі групи слів* (хлібороб – земля – зерно – орати – сіяти – хліб).

5. *Співвіднесеність часово-видових форм дієслів* (Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють, між ярами над ставками верби зеленіють (Шевченко)).

6. *Слова з часовим та просторовим значенням* (тоді, потім, праворуч, попереду і т. ін.).

7. *Вставні слова, що вказують на послідовність, джерело інформації* (поперше, з одного боку, отже, за повідомленнями преси).

8. *Називні речення* (Мати. Скільки в цьому слові ніжності і краси.).

9. *Питальні речення* («Що тих могил на Україні! І хто їх висипав – скіфи, анти, русичі, козаки? Хто похований у них – оборонці краю чи завойовники-ординці? Ніхто не знає» (Р. Іваничук)).

10. *Слова-речення* (Так.).

11. *Неповні речення*

(– Куди біжать? [козаки] – спитав гетьман [Чуйкевича].

– На північ і над Десну [втікають козаки].

– [відповів гетьманський канцелярист] (Б. Лепкий).

12. *Порядок слів у реченні*. (Ті елементи в структурі речень, що вже відомі із попередніх частин висловлювання і, отже, служать для забезпечення смислового зв'язку, тобто дане, розташовуються на початку; ті ж, що забезпечують даліше розгортання змісту, тобто нове, у кінці.). Напр.: Найбільшу увагу ескімосів привернула вежа. Високим шпилем здіймалась вона над горбом. Зверху вежі були наліплені бляшані крила. Коли дув вітер, вони починали крутитись (М.Трублаїні).

13. *Сполучники* (та, а, і, проте, адже), *частки* (навіть, же) [8].

Під час визначення засобів зв'язку речень у тексті варто пам'ятати, що існують засоби образності, риторичні прийоми. Для їх визначення існують інші терміни. Якщо в реченні є сполучник, треба з'ясувати, що він сполучає (можливо, прості речення в структурі складного).

Одним із завдань цієї теми є таке: закріпити практичні вміння і навички структурно-сислового аналізу тексту за допомогою спеціально розроблених тренувальних вправ і текстових завдань. Виконайте у зошитах практичні завдання. Уважно прочитайте текст «Виникнення і розвиток письма у східних слов'ян», ознайомтесь із післятекстовими завданнями, підготуйтеся до їх виконання в аудиторії.

Завдання для аудиторної роботи

Прочитайте текст. Схарактеризуйте функційні вияви основних категорій тексту: цілісності, зв'язності, інформативності, дискретності (членованості), часу і простору, антропоцентричності тощо. Визначте тему, основну думку тексту й адресата мовлення. До якого стилю він належить? Визначте тип мовлення. Обґрунтуйте свій вибір. Визначте тип заголовка та його функцію.

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК ПИСЬМА У СХІДНИХ СЛОВ'ЯН

Дослідники вважають, що слов'яни, давні наші предки, мали примітивне письмо ще в першій половині I тисячоліття. Пізніше вони стихійно користувалися грецькими буквами. Не випадково до нас дійшли у пізніших списках (другої половини XI ст.) тексти договорів русичів з греками за 912, 945, 971 роки. Свідчення про наявність писемності у східних слов'ян ще на початку X ст. знаходимо в арабських мандрівників та істориків. Проте, на жаль, тогочасні писемні пам'ятки до нас не дійшли.

Найдавніші писані пам'ятки часів Київської Русі сягають середини XI ст. (наприклад, Остромирове євангеліє). Написані вони старослов'янською мовою. Що ж це за мова?

У середині IX ст. німецькі феодалі і католицькі місіонери намагалися приборкати до своїх рук владу в Моравії – слов'янському князівстві, поширюючи християнство латинською мовою. Щоб протистояти німецькій експансії, моравський князь Ростислав у 862 році звернувся до візантійського імператора з проханням прислати освічених людей, які навчили б моравів правити в церкві зрозумілою для них мовою. Той запропонував поїхати до Моравії братам Кирилу і Мефодію, які добре знали слов'янську і грецьку мови. Посланці склали слов'янські азбуки, переклали на рідний їм солунський діалект церковні книги і в 863 році вирушили до Моравії. Там вони проповідували християнство, користуючись близькоспорідненою до моравської мовою.

Азбук було дві: глаголиця і кирилиця. Глаголицю укладено на основі грецького курсивного письма, яке близьке до скоропису, а кирилиця (названа так учнями Кирила на честь свого учителя) – на основі грецького уставного письма. Ряд букв глаголиці і кирилиці запозичено з інших алфавітів.

Глаголиця була обмежена у вжитку, про що свідчать писемні пам'ятки, а кирилицею користувалися широко. Вона й стала азбукою для східних і деяких південних слов'янських народів.

Після смерті Кирила і Мефодія користуватися слов'янською писемною мовою в Моравії було заборонено, а учнів Кирила і Мефодія вигнали до Болгарії. Болгарія прийняла християнство у 865 році, наприкінці IX - у X ст.

вона стала центром слов'янської писемності. Саме з Болгарії було запрошено в кінці X ст. до Київської Русі перших служителів церкви і завезено церковні книги, написані мовою, якою перекладали Кирило і Мефодій. У науковому обігу цю мову називають старослов'янською.

Після занепаду Київської Русі старослов'янським алфавітом користувались всі східні слов'яни, хоча кількість і форма букв змінювалися. Так, спершу вживали уставне письмо, що характеризувалося чітким, каліграфічним накресленням літер, кожна з яких писалася окремо, ставилася перпендикулярно до рядка, мала геометричний вигляд.

З середини XIV ст. геометричний вигляд літер поступово спрощувався, писалися вони з нахилом, допускалися скорочення слів. Такий тип письма називається напівуставним. Пізніше з'явився скоропис – букви заокруглені, писалися зв'язно, окремі з них виносились над рядком.

У 1708 р. Петро I провів реформу кирилівського напівустава. Стара кирилиця залишалася для друкування церковних книг, для інших потреб (державних, наукових, світської літератури) впроваджено гражданський шрифт. Було вилучено ряд літер кирилиці, написання літер спрощено. З деякими незначними змінами цей алфавіт використовується в сучасному українському, російському і білоруському письмі.

Післятекстові завдання

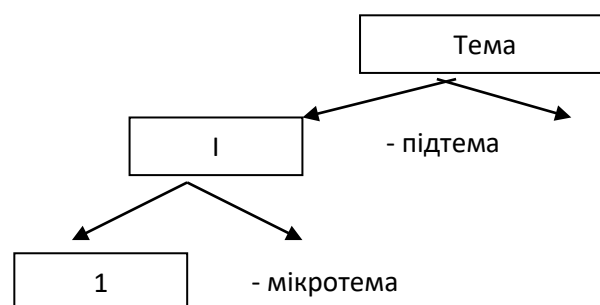
1. Здійсніть структурно-семантичний аналіз поданого тексту, дотримуючись рекомендацій, поданих нижче.

1.1. Поділіть текст на мінімальні частини змісту – мікротеми, тобто уривки, що містять закінчену думку. Перед кожною мікротемою напишіть арабською цифрою номер, який відповідає порядку її появи в тексті. (Для полегшення роботи формулюйте питання до кожного абзацу. Кількість запитань відповідатиме кількості мікротем).

1.2. Згрупуйте мікротеми в більші смислові утворення – підтеми. Сформулюйте їх своїми словами, позначте римськими цифрами і запишіть.

1.3. Встановіть смислову ієрархію в межах підтем і мікротем, тобто розмістіть смислові одиниці кожного рівня в порядку підвищення їх семантичної ваги в конкретному тексті.

1.4. Представте структуру даного тексту у вигляді рівневої схеми типу:

2. Користуючись рівневою схемою, напишіть складний план тексту.

3. Визначте спосіб поєднання речень у тексті. Зобразіть схематично зв'язки між фразами у 1-му і 3-му абзацах.

4. Користуючись класифікацією, поданою вище, проаналізуйте мовні засоби міжфразового зв'язку в тексті.

4.1. Визначте, які слова повторюються у тексті. Чи мотивовані тут лексичні повтори? Доведіть.

4.2. Випишіть усі контекстні синоніми з тексту, доповніть їх своїми варіантами.

4.3. Виберіть групу тематично близьких слів, які становлять змістовний кістяк тексту. Якими частинами мови найчастіше виступають ці слова?

4.4. Випишіть усі дієслова з 2, 3 і 4 абзаців, визначте їх час, вид, особу. Що ви можете сказати про співвіднесеність форм дієслів у межах складного синтаксичного цілого? Як чергуються ці форми у межах усього тексту? Від чого це залежить?

4.5. Чи є в тексті слова з часовим, просторовим значенням та вставні слова? Яка їх роль в організації тексту?

4.6. Знайдіть у тексті питальне речення. Яке його місце у структурі тексту?

4.7. Чи є в тексті неповні речення? Вмотивуйте їх необхідність.

4.8. Випишіть у зошити 1-ий абзац. Поділіть кожен абзац на дві частини: «дане» (вже відоме) й «нове» (нова інформація). Усно спробуйте поміняти їх місцями. Як зміниться текст? Зробіть висновок про значення інформації в тексті.

4.9. Знайдіть сполучники, що поєднують між собою речення. Що є спільного і відмінного між ними і сполучниками в межах складного речення?

Завдання для самостійної роботи

З художньої літератури, періодики чи підручників випишіть уривки текстів із паралельним і послідовним зв'язком. Визначте у кожній фразі «дане» і «нове». Порівняйте структуру текстів.

Блок самоконтролю

(підготовка до тестування за ЗМ1)

За підсумками вивчення ЗМ 1 здобувачі вищої освіти повинні **знати про**:

- основні віхи становлення ЛАТ як науки й навчальної дисципліни;
- основні поняття й терміни ЛАТ (текст, категорії тексту: цілісність, континуум, зв'язність, когезія, повтори, членованість тексту, текстема, складне синтаксичне ціле, лінійність, інформативність, завершеність, модальність, інтерсуб'єктивність, ефективність, апелятивність; контекст, підтекст, концепт, символ, модель тексту, образ автора);
- різні підходи до визначення тексту в науковій літературі; сучасні класифікації текстів;
- теоретичні основи лінгвоаналізу (образ автора як категорія комплексного аналізу художнього тексту; методологічні основи, методи, прийоми та етапи аналізу художнього та нехудожнього тексту);

вміти: визначати основні терміни та поняття ЛАТ; застосовувати для дослідження художнього тексту категорію образу автора; обирати для лінгвоаналізу тексти відповідно до заданих вимог.

Змістовий модуль 2

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Тема для самостійного опрацювання

Тема. Специфіка лінгвістичного аналізу художнього тексту

Мета: актуалізувати опорні знання про тропи; з'ясувати відмінність між поняттями *художній текст* і *твір*; проаналізувати особливості аналізу мови художнього твору.

Ключові слова: епітет, порівняння, метафора, художній текст і твір, поезія, проза, драма.

Контрольні питання

1. Тропи: епітети, порівняння, метафори.
2. Художній текст і твір.
3. Специфіка аналізу мови художнього твору.
 - 3.1. Фарба і слово.
 - 3.2. Запах і слово.
 - 3.3. Смак і слово.
 - 3.4. Слово і музика.

Рекомендована література:

1. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. К. : Знання, 2008. С. 103–128.
2. Кравець Л. До питання системи тропів. *Укр. мова та літ. в шк.* 1999. № 4.
3. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
4. Мельничайко В. Я. Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту. *Дивослово.* 1999. № 3. С. 11-15.

Завдання для самостійної роботи

1. Запишіть у словничок такі терміни: *епітет, порівняння, метафора, художній текст і твір, поезія, проза, драма.*
2. Проаналізуйте психологічне, соціальне й емоційне значення кольорів у художніх текстах. Проілюструйте конкретними прикладами. Доберіть із художньої літератури тексти, у яких би за допомогою слова передавались запахи, фарби, смаки, музика (твори М. Коцюбинського, О. Кобилянської, В. Стефаника, М. Рильського, Григора Тютюнника, І. Драча та ін.).
3. Які Ви знаєте способи передавання у художньому тексті одоративності? Наведіть приклади.
4. Як можна передати (відтворити) у тексті музику? Наведіть приклади.
5. Знайдіть в уривках текстів епітети, з'ясуйте, до якого різновиду їх можна віднести (за лексико-семантичним і граматичним вираженням). Визначте їх емоційно-експресивне навантаження.

1) «Здригнувся чорнокнижник: жовту п'ясть підніс корчійним порухом, але рука упала. Все кругом завмерло. Нерушна і безмовна ждала діва. Ще мить – і закрутився дикий вихор навколо гостя темного, а постать його рідити бистро почала в свистючій вирі вітровім – і враз розстала. Вихор зник. Глибока тиша» (М. Зеров);

2) «Проса покошено. Спустило тихе поле. Холодні дні з високою блакиттю. Не повернуть минулого ніколи: Воно пройшло і вже здається миттю!» (М. Рильський);

3) «Хтось ударив без жалю по серці моїм, і забилося серце в вогні золотім» (О. Олесь);

4) «Дві похнюплені сосни смертну чують корч. Кругом – мерці. І їхні сни стримлять, як сосни, сторч» (В. Стус);

5) «О, не взискуй гірко меду слави! Той мед недобрий, від кусючих бджіл. Взискуй сказати поблідлими вустами Хоч кілька людям необхідних слів» (Ліна Костенко);

6) «Тут тобі не ходити, білого тіла не в'ялити, жовтої кості не млоїти, чорної крові не спивати, віку не вкоротити» (Леся Українка);

7) «Стоїть сторозтерзаний Київ і двістірозіп'ятий я» (П. Тичина).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема. Фонографічний рівень аналізу художнього тексту

Мета: засвоїти ключові поняття теми; навчити здобувачів вищої освіти здійснювати частковий фонографічний аналіз тексту крізь призму використання одиниць фонетичної системи мови, їх смислового навантаження та додаткового емоційно-експресивного значення.

Ключові слова: алітерація, асонанс, анафора, епіфора, ритм, вигуки, звуконаслідування, графон.

Контрольні питання

1. Алітерація й асонанс.
2. Анафора й епіфора.
3. Ритм.
4. Вигуки. Звуконаслідування.
5. Графон.

Рекомендована література:

1. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. С. 132-193.
2. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 52 с.
3. Гайовий Л. А. Ритмомелодика художнього тексту. *Мовознавство*. 1984. № 1.
4. Левицький В. В. Звуковий символізм. *Мовознавство*. 1993. № 1.

5. Ковальов В. П. Вимовно-фонетичні виражальні засоби в українському художньому мовленні. *Укр. мова і л-ра в школі*. 1984. № 11.

Проблемні питання

1. Які значення надавали звукам представники декадентської течії?
2. Чи властиві *асонанс* та *алітерація* текстам прози та драматургії?
3. Чи властивий ритм художній прозі? Проілюструйте прикладом.
4. Якими звуковими комплексами передається на письмі сміх?
5. Які ви знаєте види графона? Розкрийте їх функційне навантаження.

Практичні завдання

1. Опрацюйте поданий нижче уривок зі статті В. Я. Мельничайка «Елементи лінгвістичного аналізу художнього тексту на уроках мови», випишіть найяскравіші засоби увиразнення художнього тексту на фонетичному рівні.

2. Доберіть уривки з творів сучасних авторів, у яких би використовувались алітерації, асонанси, анафори, епіфори, звуконаслідування, графон. Зробіть частковий фонографічний аналіз текстів, користуючись поданою схемою.

Схема фонографічного аналізу тексту

1. Знайдіть у тексті фонетичні засоби увиразнення і перелічіть їх.
2. Чи є алітерація та асонанс у тексті? Які саме звуки повторюються? Який звуковий образ створюється?
3. Чи є у тексті звукова анафора чи епіфора? Яка їх функція у тексті?
4. Охарактеризуйте ритм і риму поетичного тексту. Дайте їх детальний аналіз (віршовий розмір, чоловіча, жіноча чи дактилічна рима; спосіб римування).
5. Чи є у тексті вигуки? З якою метою їх ужито?
6. Чи є у тексті звуконаслідувальні слова? Яка їх функція?
7. Графічні особливості тексту.
8. Графони у тексті, їх особливості. Чи є мовлення вони позначають?
9. Функції великої літери, пунктограм.

Методичні настанови та опорний матеріал

При підготовці до практичного заняття необхідно повторити відомості з теорії літератури, зокрема актуалізувати такі поняття, як *алітерація*, *асонанс*, *анафора*, *епіфора*, *ритм*, *вигуки*, *звукослідування*, *графон*.

Опираючись на матеріал підручника І. Кочан, варто проаналізувати такі питання теми, як роль ритмомелодики в поетичному і прозовому тексті, чергування голосних і приголосних, явища звукопису, рима як засіб поетичного оформлення поетичного тексту, різновиди графона і т. ін.

Уважно опрацювавши поданий нижче уривок зі статті В. Я. Мельничайка «Елементи лінгвістичного аналізу художнього тексту на уроках мови», можна дізнатись про найяскравіші засоби увиразнення художнього тексту на фонетичному рівні.

«<...> Важливу роль відіграє ритмомелодика тексту, у якій втілюється емоційний стан автора, його сприймання зображуваної ситуації. Найяскравіше це відбивається в ліричній поезії. Глибокі роздуми, переживання, як правило, виливаються в довгі рядки, у повільні трискладові стопи: "Де поділися ви, голоснії слова?" (Леся Українка); "Середина жовтня, пора надвечір'їв твоїх" (В.Стус). Бадьорий настрій, трудовий ритм, заклик до дії, впевненість у перемозі добре вписуються в короткі рядки з хореїчними чи ямбічними стопами: «Дух, що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя, волю, - він живе, він ще не вмер" (І.Франко); "Косять коси, луг голосе, косять, косять косарі" (Олександр Олесь). Порушення ритму в середині рядка надає висловлюванню напруженості: "За гора/ми гори/, хмарою/повиті/, засія/ні горем/, кровію/политі" {Т.Шевченко). Наявність пірихію сповільнює і пом'якшує звучання енергійних ямбічних чи хореїчних рядків: "Дозволь мені, мій вечоровий світе, упасти зерням в рідній стороні" (В.Стус). Бурхливість, глибину почуття передають рядки з різною кількістю стоп: "Чого звертаєш ти до мене / чудові очі ті ясні, / сумні, / немов криниці дно студене?" (І.Франко). Зміна довжини рядків і ритмічної схеми вірша сприяє відтворенню переходів думки і зміни настрою ("Кавказ" Т.Шевченка, "Похорон" І.Франка).

Залежність ритміки від змісту легко простежується й у творах більшої форми. Порівняймо лукаво-іронічні репліки Русалки з "Лісової пісні" ("Я марила всю ніченьку про тебе, мій паниченьку"), бадьорі і самовдоволені - Того, що греблі рве ("З гір на долину біжу, стрибаю, лину"), грізні й похмурі - Марища ("Я поведу тебе в далекий край, незваний край, де тихі, темні води спокійно сплять"), ніжно-ліричні - Мавки ("Я обізвуся до них шелестом тихим вербової гілки...").

Не чужа ритмічна організація і прозовим творам. Щоб переконатись у цьому, досить порівняти, наприклад, два уривки з повісті М.Коцюбинського "Fata morgana" - повільний, тужливий опис осені, що завершує першу частину твору ("Ідуть дощі. Холодні осінні тумани клубочаться угорі...") та страшну в своїй ірраціональності картину погрому панського маєтку ("Все злилося в однім божевіллі. Люди пили його одне в одного з очей, з передсмертного жаху скалічених речей, криків скла і металу, з стогнання струн...").

У багатьох жанрах, особливо поетичних, помітна роль належить фонетичним засобам: між змістом і його фонетичним оформленням часто спостерігається прямий чи опосередкований зв'язок.

Фонетичним особливостям текстового матеріалу найчастіше не надають особливого значення – і даремно.

Заслуговує, зокрема, на увагу чергування голосних і приголосних звуків, від якого залежить милозвучність тексту. Найбільш легко і плавно звучать рядки, в яких голосні і приголосні повністю або майже зрівноважуються; "Мені однаково, чи буду я жити в Україні, чи ні" (Т.Шевченко), "Убогії ниви, убогії села, убогий, обшарпаний люд..." (Б.Грінченко), "І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала" (А.Малишко). Проте милозвучність не завжди необхідна, а іноді й не бажана. Коли йдеться про прикрі, болючі речі, наспівність фрази була б недоречною. Тому й читаємо у В.Стуса

"Сто серць, як сто палахкотінь", мабуть, тому й П.Грабовський у вірші "Я не співець" замінив "вражає стогін мужика" на "вража скрізь стогін мужика".

Яскравим виражальним засобом є звукопис. До найчастіше використовуваних у цій функції належать [р], [л], [б], [г], шиплячі та свистячі звуки, нагромадження яких створює певний естетичний ефект. Переконливі приклади цього знаходимо в поезії Т.Шевченка: "Неначе ляля в льолі білій, святее сонечко зійшло" (п'ятиразове повторення звука [л] підсилює відчуття чогось світлого і ніжного); "Хто се, хто се на тім боці чеше косу?" (звуки [с] - [ш], [ц] - [ч] у поєднанні з іншими глухими звуками відтворюють шелест вітру у заростях очерету); "Щоб братню кров пролити, просять, а потім в дар тобі приносять з пожару вкрадений покров" (повторюваний звук [р] сприяє відтворенню як грози воєнного лихоліття, так і того обурення, що сповнює душу поета). Такі ж алітерації бачимо й у творах інших авторів.

Повтор голосних - асонанс - спостерігається рідше. Спирається він на акустичні властивості звуків. Для відтворення сумних, похмурих картин більше надаються звуки заднього ряду ([а], [о], [у]), а для відтворення світлих і радісних - переднього ([е], [и], [і]). Найвиразніше сприймається домінування звуків високого підняття - [і] та [у] (наприклад, у М.Вороного: "Які вогні в височині! Свій зір туди зведи" та "Сунуться, сунуться хмари. Думи сумні").

Сильне враження справляють рядки, в яких поєднується алітерація з асонансом (скажімо, у вірші Б.Лепкого "Чуєш, брате мій" - звуки [к], [ч], [р], [у]).

Елементи звукопису спостерігаються і в прозових текстах. Наприклад, у згадуваному вже описі М.Коцюбинським осіннього дня читаємо: "Пливе у сірі безвісті нудьга, пливе безнадія і стиха хлипає сум. Плачуть голі дерева, плачуть солом'яні стріхи, вмивається сльозами убога земля..." Повтори слів зі сполученнями пл, наявність звукосполучень хл (хлипає), кл (клубочать) створюють ілюзію падіння дощових крапель, разом з іншими повторюваними звуками (в, н, м, у), особливо у ключових словах (тумани, нудьга, сум), сприяють створенню похмурої картини осінньої сльоти.

До засобів фонетичного оформлення поетичного тексту належить рима, яка акцентує увагу на найважливіших компонентах змісту, підсилює емоційне звучання вірша, підкреслює специфіку композиції. Навряд чи можуть виконати ці функції (і, отже, вплинути на сприйняття твору) шаблонні рими типу кров - любов, співає - літає, що створюються словами, вжитими в тих самих граматичних формах, чи бідні рими, до яких входить лише два звуки або й один наголошений голосний (тоді - мені, коня - моя). Засобом увиразнення виступають незвичні, свіжі рими, що відзначаються збігом багатьох звуків, несподіваністю зіставлень: "Нікчемна, продажна челядь...// Щоб мати що повечерять,// Годувала холуйством їх" (В. Симоненко); "Я вас давно забути вже повинна... //Я вже забула. Не моя провина, - // То музика нагадує про вас" (Ліна Костенко).

Навіть не дуже точна, але незвична рима завжди привертає увагу: ніколи - по колу; три порції - пропорції (Ліна Костенко), як яблуко - де я блукав (Л.Первомайський). Окрасою тексту є рими, у яких одне слово повністю повторюється у звуковому складі іншого: "Гетьте, думи, ви хмари осінні... // Чи то так

у жалю, в голосінні // Проминуть молодії літа?" (Леся Українка); "В потічка веселого, що постане річкою, // В пагінця зеленого, що зросте смерічкою" (А.Малишко).

Цікавим засобом увиразнення є і внутрішні рими - співзвучні слова в середині рядка: "Все йде, все минає і краю немає" (Т.Шевченко); "Там тополі у полі на волі..." (П.Тичина).

Серед внутрішніх рим теж зустрічаємо ніби повне відлуння одного слова в іншому: "Така свавільна, вільна, молода - // Невже і я іду вже, як за плугом?" (Ліна Костенко).

Великий естетичний ефект справляють і омофонічні рими: "Біднесенький мій ліс! // Він зовсім задубів...// Вже листопад підкрався з-за дубів" (Ліна Костенко).

Не можуть залишатися поза увагою і ті випадки, коли звукове оформлення утруднює сприймання вірша (збіг кількох приголосних, особливо на стиках слів, поява "замаскованих" слів, що викликають небажані асоціації (прикладом може бути рядок з одного перекладу "І соловейко там над ружею співа").

Специфічним фонетичним засобом, використовуваним здебільшого у прозових творах, є графон - відтворення ненормативної вимови окремих звуків чи звукосполучень - для показу ситуації спілкування ("Степане! Біжи вівці вилучати!" - "Біжи сама-а!" - "Що-о? Де-е?" - перегукування на відстані); внутрішнього стану героя ("То-ді... - помалу, цідячи слово по слову, одповів їй Антін, - тоді блукав я сам"), фізичного стану ("З Я-вор-рова", - цокотіла зубами синя Марічка") (З тв. М.Коцюбинського), дефектів артикуляції ("Пгавда, бгатику, їй-Богу, пгавда, - сказав Черевань" - П. Куліш) чи акценту "іноземця" ("Під хорою над криницею хорювали брат з сестрицею" - М. Куліш) <...>» (*Мельничайко В. Я. Елементи лінгвістичного аналізу художнього тексту на уроках мови. Дивослово. 1998. № 2. С. 11-12*).

Завдання для аудиторної роботи

1. Визначте складники поетичної фонетики в поданих уривках текстів, обґрунтуйте їх художню доцільність.

1) *Так тихо тліють тіні.*

Таїна труїть (Дар'я Гордійко).

2) *Ліси порожні і поля просторі –*

Чи ж в просторі не згубимося ми?..

(Порожні – поля

Просторі – простори)

У осені на дні, на самім дні,

В холодні дні, нудні й немилосердні... (Юрій Андрухович)

3) *Біднесенький мій ліс!*

Він зовсім задубів

Вже листопад підкрався з-за дубів (Л.Костенко).

4) *«Могу лі, тес-то як його, без отстрочок, волокити, проторов і убитков
получити во вічноє і потомственное владініє тебе, движимое і недвижимоє іменіє
для душі маєй!.» (І.Котляревський).*

5) *«Пгавда, бгатику, їй Богу, пгавда, сказав Черевань» (П.Куліш).*

6) «*Стапане! Біжи вівці вилучати!*» «*Біжи сама-а!*» «*Що-о? Де-е?*»
(Т.Бордуляк)

7) «*Хто се, хто се на тім боці чеше косу*» (Т. Шевченко).

2. Прочитайте вірш Б.-І. Антонича «Осінь». Визначте засоби створення образності, охарактеризуйте їх. Спробуйте сформулювати основну ідею вірша.

*Дозрівають довгі дні, як ярі яблука,
лине листя з лип,
плине воза скрип,
коло лісу колом ллється вигук зяблика.*

*Палиться під захід сонця неба палуба,
от отара в отаві,
сизі мряки сиваві,
в яслах яру ясний ястер ятрить яструба.*

*П'яне піано на піаніні трав
вітер заграв.*

*Спіють дні все менші, нерівні,
п'ють по півночі півні*

і

ості, осокори,

рій ос

і ось

вже осінь

і

о

осінь

інь

нь.

Завдання для самостійної роботи

1. Законспекуйте в робочих зошитах основні положення статей, поданих у списку рекомендованої літератури.

2. Дайте стислі відповіді на запитання проблемного характеру:

1. *Що вам відомо про стилістичну графіку? На які групи вона поділяється?*

2. *Що ви можете сказати про семантику великої літери?*

3. *Що таке оказіональний словотвір? Назвіть групи новотворів за формальними і семантичними ознаками. У текстах яких стилів трапляються оказіоналізми?*

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема. Морфемно-словотвірний рівень аналізу художнього тексту

Мета: засвоїти ключові поняття теми; навчити здобувачів вищої освіти здійснювати частковий морфемно-словотвірний аналіз тексту крізь призму використання мовних одиниць морфемно-словотвірного рівня мови, їх смислового навантаження та додаткового емоційно-експресивного значення.

Ключові слова: стилістичні функції суфіксів, префіксів, повтор морфем, тавтологія, okazіональні слова.

Контрольні питання

1. Стилiстичні функції суфіксів.
2. Стилiстичні функції префіксів.
3. Повтор морфем.
4. Тавтологія.
5. Okазіональні слова.

Рекомендована література:

1. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посібКиїв : Знання, 2008. С. 132-193.
2. Літературознавчий словник-довідник /за ред.Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
3. Журавльова Н. М. Структура та стилістична роль складних іменників у народнопісенній мові. *Укр. мова та літ. в шк.* 1984. № 12.
4. Ковальов В. П. Словотвір художніх неологізмів. *Укр. мова та літ. в шк.* 1983. № 3.
5. Сагач Г. М. Деякі функції засобів експресивного словотвору в сучасній українській поезії. *Культура слова.* 1983. Вип. 24.
6. Шевчук О. С. Стилiстичні функції словотворчих засобів. *Укр. мова та літ. в шк.* 1987. № 5.

Проблемні питання

1. Яку функцію виконує морфема в ієрархічній системі мови?
2. Яку функцію у слові виконують префікси?
3. Яка існує класифікація префіксів за стилістичними ознаками і сферою уживання?
4. Доведіть, що афікси здатні насичувати текст додатковим змістом.

Практичні завдання

Доберіть самостійно фрагменти художніх текстів із афіксальними та кореневими повторами, тавтологіями, okazіональними словотвірними одиницями. Доведіть, що вони здатні насичувати текст додатковим змістом. Зробіть морфемно-словотвірний аналіз одного із дібраних текстів за поданою схемою.

Схема морфемно-словотвірного аналізу тексту

1. Чи є у тексті специфічні афікси (префікси, суфікси)? Яка їх функція у тексті?
2. Чи спостерігаємо повтори морфем? З якою метою це робить автор?
3. Чи є у тексті оказіональні слова? За якою моделлю вони утворені?
4. Чи є у тексті тавтологія? Яка її функція?

Методичні настанови та опорний матеріал

При підготовці до практичного заняття необхідно актуалізувати такі поняття, як *тавтологія*, *оказіональні слова*.

На морфемному рівні носіїв естетичного навантаження спостерігається небагато. До них належать передусім суфікси здрібніло-пестливої або зневажливо-згрубілої семантики: *"Місяць янесенький промінь тихесенький // Кинув на нас"* (Леся Українка); *"Задумала мишва зробить велике діло"* (П.Глібов), префікси: *"Дивлюсь: мій прадід і пра-пра, пра-пра-//Усі ідуть за часом, як за плугом"* Ліна Костенко), зокрема запозичені з інших мов (воз-, ультра-, супер-): *"Прости! Воскресни! Повернися! возродися!.. Возвелич, порятуй народ її навіки!"* (К. Мотрич), а також звичайні префікси, якщо вони входять до складу слів, що створюють, наприклад, фігуру градації: *"Відлюбилося. Вивірилося. Відпраглося..."* (В.Стус).

Повтор морфем – важливий спосіб збільшення інформаційно-естетичної місткості художнього тексту. Його структурна варіантність обмежена трьома позиціями: анафоричною, медіальною, епіфоричною, тобто повтором початку, середини і кінця слова. Н-д:

Найогидніші очі – порожні.

Найгрізніше мовчить гроза.

Найнікчемніші дурні вельможні.

Найпідліша брехлива сльоза.

Найпрекрасніша мати щаслива.

Найсолодші кохані вуста.

Найчистіша душа незрадлива.

Найскладніша людина проста... (В.Симоненко)

Використання у поезії тавтології, або повторення одного з коренів, передбачає своєрідний акцент автора на певному явищі.

Ой на горі

Та жєнці жнуть (Нар. тв.)

Оказіоналізми, або індивідуальні авторські неологізми, часто виконують функцію експресивних синонімів до загальноновживаних слів. Дослідники зводять їх до таких семантичних груп на позначення осіб :

- професійна діяльність: *агроспец (М.Басюк); ать-два-кат – адвокат (О.Левада);*

- виконувані функції: *зорець – дозорець, провок – провокатор (Д.Фальківський);*

- виконувані дії: *куродряп (Ю.Шпол);*

- здійснений вчинок: матерогубець (Г.Мороз);
- зовнішні особливості: вузьколобець; забрудило (М.Семенко);
- статево-вікові ознаки: дідугеля (О.Влизько);
- характерологічні особливості: безвірник (О.Маловічко);
- ставлення до праці : ледарник (О.Влизько);
- родинні стосунки: сеструнка (П.Тичина);
- місце проживання: заамурець (В.Сосюра) [1].

На словотвірному рівні заслуговують на увагу передовсім складні слова, особливо коли це авторські неологізми ("Не дивися так привітно, яблуневоцвітно" – П.Тичина; єдинонеділиме, кайданокувальні, тюрмо-будувальні, червоноімперіалістичне – І.Багряний), а також складноскорочені слова ("Чи може хлопчик зватися Богданком, коли епоха зветься НТР?" - Ліна Костенко).

Отже, морфема здатна надати текстові додаткового змісту, виконуючи логіко-емоційні й номінативні функції, вона бере участь в насиченні тексту додатковим змістом і модальністю.

Завдання для аудиторної роботи

1.Визначте складники поетичної морфології в поданих уривках текстів, обґрунтуйте їх художню доцільність.

- 1) «Любіть Україну у сні й наяву,
Вишневу свою Україну» (В. Сосюра).
- 2) «В давній золотій печалі
- 3) Лебедіють небеса» (Д. Павличко).
- 4) «Княжий замок очив навколо своїми бійницями» (В. Харчук).
- 5) «Весна! Весна! Яка блакить!

Який кругом прозор!
Садками ходить брунькоцвіт,
А в небі злотозор» (П. Тичина).

- б) «Ми – атомні заложники прогресу
Вже в нас нема ні лісу ні небес
Так і живем од стресу і до стресу
Абетку смерті маємо – АЕС» (Ліна Костенко).
- 7) «Стояла баба, руки склала.
Старій давно пра-пра-пра-про...» (М.Вінграновський).
- 8) «Я вас люблю великою любов'ю,
Моя старенька мамо, тату мій...» (Д.Павличко).
- 9) «Скільки є поезійок таких,
що як слиз на прибережній гальці» (В. Третьяков).
- 10) «Ми – двоє крил: і ти, і я.
Ти – двоє крил, бо я – твоя» (І. Драч).
- 11) «Осокори за даллю далекою
Підпирають в степену небосхил» (В.Симоненко).

2. Користуючись поданими вище схемами, проаналізуйте вірш І. Драча «Бабусенція» на фонетичному та морфемно-словотвірному рівнях.

Ой оце чудне дівчатонько, ой-я,
 Щосуботоньки їде з містонька
 До бабоньки, до бабусеньки, ой.
 Лишає свої інфузорії-туфельки,
 Скидає свої лаковані туфельки,
 Одягає куфайчатко порване, ой- ой- оєчки.
 У бабцюлі, у бабусеньки, ой,
 Взува старі чоботи-шкарбани,
 Бабчині чоботи-чоботищеньки.
 Наносить води повну балію –
 Ще відро, ще відро, ще відеречко,
 Та в баняки, банячища, ой.
 Та любисток зімліє в горнятах,
 Аж зімліє бабусина хата, ой-ой-ой,
 Хата, хатуся, хатинонька,
 Хатусенька, Хата Стріхівна, ой.
 - Заворожи мені, бабченько, ой-я,
 Бабусенько, бабуля, бабусенція.
 - Ой гаряча, ой бабулик, ой-ой-ой-єчки.-
 Ляпотить, хлюпотить у ночовоньках
 Дівуля, дівчина, дівогоренько,
 А бабуся так і вештається, ой-я,
 А бабище все шупортається, ой-я,
 З кочергами, з баняками, банячищами...
 Внучка, внученька, студентонька
 Спить у баби на ряднині, на рядні
 Під кожухом, кожушиськом, кожушариськом.
 На лежанці в цмоки цмокає, аж оєчки.
 (Випадає їй каззонний дім,
 І валет бубновий в нім,
 Туз хрестовий заберу,
 Швидше вже сама помру...)
 А дівуля, дівчинина, дівувальниця
 До кожуха, кожушенька так і горнеться,
 А бабуся, бабуля, бабусенція
 До дівчиська, дівчиниська так і тулиться –
 Сиротина ж, сиротуля, сиропташечка,
 Бабумамця, бабутатко, бабусонечко...

Завдання для самостійної роботи

1. Законспекуйте в робочих зошитах основні положення статей, поданих у списку рекомендованої літератури.
2. Дайте стислі відповіді на запитання проблемного характеру:
 - 1) Що ви можете сказати про семантику великої літери?
 - 2) Що таке okazіональний словотвір? Назвіть групи новотворів за формальними і семантичними ознаками. У текстах яких стилів трапляються okazіоналізми?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема. Лексико-фразеологічний рівень аналізу художнього тексту

Мета: засвоїти ключові поняття теми; навчити здобувачів вищої освіти здійснювати частковий лексико-фразеологічний аналіз тексту крізь призму використання одиниць лексико-фразеологічної системи мови, їх смислового навантаження та додаткового емоційно-експресивного значення.

Ключові слова: стилістично-нейтральна лексика, марковані слова, синоніми, омоніми, пароніми, антоніми, багатозначні слова, повтори, фразеологізми.

Контрольні питання

1. Стилiстично-нейтральна лексика.
2. Використання полісемії в художньому тексті.
3. Омонімія, паронімія, синонімія, антонімія.
4. Марковані слова.
5. Повтори лексем як вияв експресії.

Рекомендована література:

1. Бойко Н. Структурно-семантичні особливості професійно-термінологічної лексики у мові художньої прози. *Мовознавство*. 1984. № 1.
2. Векуа Н. Антонімія як лексико-семантичне явище. *Дивослово*. Київ, 2007. № 6.
3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб Київ : Знання, 2008. С. 167-312.
4. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
5. Мельничайко В. Я. Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту. *Дивослово*. 1999. № 3. С. 11-15.
6. Мінасян В. Розмовна лексика і експресія. *Культура слова*. 1985. Вип. 28.
7. Муромцева О. Г. НТР і художнє мовлення. *Укр. мова і літ. в шк.* 1990. № 3.

Практичні завдання

Доберіть самостійно фрагменти художніх текстів із синонімами, омонімами, паронімами, антонімами, маркованою і багатозначною лексикою, повторами, фразеологізмами. Зробіть частковий аналіз уривків за поданою схемою.

Схема лексичного аналізу тексту

1. Текст якого функціонального стилю (підстилю) аналізується?
2. Визначте словниковий склад тексту за походженням. Доведіть доцільність уживання саме такого співвідношення лексики в аналізованому тексті.
3. Яке співвідношення нейтральної і стилістично маркованої лексики?
4. Чи є у тексті багатозначні слова? Яка їх роль (для створення образності, каламбурів, досягнення комічного чи іншого ефекту)?
5. Знайдіть у тексті синоніми та з'ясуйте їх роль.
6. Визначте, чи є у тексті антоніми. З якою метою вони вжиті?
7. Визначте роль паронімів та омонімів у тексті, якщо вони є.
8. Чи є у тексті маркована лексика? Яка її функція?
9. Чи є у творі пасивна лексика? З якою метою її вживає автор?
10. Чи є у тексті тропи, побудовані на переносному уживанні слова? Які саме?
11. Зверніть увагу на лексичні повтори та прокоментуйте їх функцію.

Методичні настанови та опорний матеріал

При підготовці до практичних занять необхідно повторити й поглибити відомості з лексики і фразеології, діалектології. Частковий лексико-фразеологічний аналіз тексту передбачає його інтегрування одиницями лексичного рівня, тобто виявлення у тексті: споконвічної української лексики (спільноіндоевропейської, спільнослов'янської, спільносхіднослов'янської і власне української) і запозичень; лексики щодо її емоційності, нормативності (діалектизми, просторіччя, професіоналізми, жаргонізми, сленгізми тощо); багатозначних слів (для створення образності чи комічного ефекту, каламбурів); синонімів (засіб ампліфікації, усунення тавтологій, точного відбору слова); антонімів (засіб для створення контрастів, оксиморону); омонімів і паронімів; активної і пасивної лексики (архаїзми та історизми), неологізмів (загальномовних та індивідуально-авторських); образних засобів (епітетів, метафор, порівнянь).

Скориставшись поданим нижче матеріалом зі статті В. Я. Мельничайка, можна навчитись ідентифікувати в тексті найвиразніші слова із різних семантичних груп лексики та виявляти їхні функції. М'ясо

«<...> Лексико-фразеологічні засоби потребують якнайпильнішого аналізу: слово є головним носієм і виразником значення, експресії, образності, слова творять смислову основу кожного тексту, в них матеріалізується те, що хоче сказати автор. Маючи конкретне лексичне значення, а в багатьох випадках і стилістичне забарвлення, у контексті зв'язного висловлення вони можуть набувати додаткових образно-емоційних відтінків, які в художньому творі часто мають вирішальне значення. Тому, аналізуючи мовні особливості тексту, важливо не тільки виявити слова, що належать до тої чи тої семантичної групи лексем (багатозначні слова, синоніми, антоніми, омоніми, пароніми), а й визначити їхні функції, доцільність їх уживання саме в цьому тексті.

Так, **багатозначні слова та омоніми** можуть служити засобом гумору (з анекдота: "У нас *запустили* не лише штучного супутника, а й сільське господарство",

"А чи не забув ти, що *садять* не тільки картоплю?"), синоніми здатні виконувати різноманітні стилістичні функції – урізноманітнювати мову твору (наприклад, вживання слів *приклад, взірець, зразок* в одному вірші М.Рильського), надати точності й виразності вислову ("За тобою завжди будуть *мандрувати* очі материнські" - В.Симоненко), посилювати експресію ("*Врага* не буде, *супостата...*" - Т.Шевченко), створювали комічний ефект ("*Кажси, говори, отвічай, отвітствуй*" І.Котляревський); **антоніми** посилюють логічність і виразність висловлення ("Не раз ми *ходили* в дорогу, не раз ми *вертались* до хати, то знову брели від порогу" - П.Грабовський), надають емоційності ("Нехай ні жар, ні *холод* не спинить вас" - І.Франко), створюють контрастні картини ("Не *плакала* тоді, коли поїхав... Бо обіцяла того *дня сміятись*. І довго так було чекати *ночі*" - Л.Лежанська). Функцію увиразнення активно виконують **контекстні синоніми** ("Поспішають *чарівниці* жартувати на вечорниці" - Я.Щоголів; "*Мавки* чорноброві ждатимуть твоєї вірності й любові" - В.Симоненко) та **антоніми** ("Та *хіба* то я *стрибала?* Я, синочку, *випала*" - П.Глазовий), особливо лексеми, вжиті в переносному значенні, - саме на їхній основі формуються тропи: порівняння, епітети, метафори, метонімія, синекдоха, гіпербола, алегорія, без яких просто не мислиме поняття художньої літератури.

Об'єктом аналізу мають стати й слова, що належать до тих груп лексики, які формуються на основі походження (старослов'янізми, запозичені слова), за поширеністю в мові (діалектизми, професіоналізми, терміни, жаргонізми), за тривалістю перебування і місцем у мовній системі (історизми, архаїзми, неологізми). Лексеми кожної з цих груп активно використовуються в художніх творах - у різних функціях. **Старослов'янізми** здатні надати висловлюванням урочистого звучання ("*Возвеличу* малих отих рабів німих" - Т.Шевченко), але можуть, як і **інтернаціоналізми** та інші **запозичені** слова, служити засобами комізму чи сатири ("Як бувало ео дні *они, возвисили* б свій божий злас" -Т.Шевченко). **Діалектизми, просторіччя, жаргонізми, професіоналізми, іншомовні слова** застосовуються як ідентифікатор певного середовища, зображуваного в творі, і як засіб характеристики персонажів, належних до того середовища: "Ти, *обміннику*", "Наш Федір зробив си таку *файну флюяру...*" (М.Коцюбинський), "Вже й год минув після Марусі. Старі *відпоминали її*" (Г.Квітка-Основ'яненко); "Бути *каталем* не кожному випадало... Кілька років *ганяєш* вагонетку, І аж після того візьмуть тебе на горно..." (О. Гончар); "Гей, *цвелику*, - гупав Андрій, - лізь на кузов" (С.Плачинда); "Юра знову стояв перед *пюпітром*, знову пиляв смичком по струнах" (П.Загребельний).

Без **історизмів та архаїзмів** неможливо відтворити колорит епохи. "В гетьманську спальню всунулася маленька особа в *контушу*, у високій соболиній шапці з чаплиним білим пером і з величезною *карабелею*", - читаємо в Б.Лепкого.

Одним з найскладніших аспектів лінгвістичного аналізу художнього тексту є розгляд **архаїзмів**, оскільки є природні архаїзми часу і архаїзми навмисного використання. Якщо твір на історичну тему з'явився в наш час, використану автором застарілу лексику можна розглядати як таку, що відтворює колишні реалії. Не так просто інтерпретувати функції застарілих слів у творах, написаних у минулому столітті: те, що з нашого погляду здається застарілим, могло не бути таким для

автора. В такому разі архаїзм не може розглядатися як стилістично маркований засіб. У "Чорній раді" П.Куліша, наприклад, читаємо: "...Двоє подорожніх, верхи на добрих конях, *ізближались* до Києва... Не доїздячи верстов зо дві - зо три до Києва, взяли вони у *ліву руку*..."

Замість слова *ізближались* сьогодні маємо *наближались*, замість у *ліву руку - ліворуч*, однак для Куліша це були засоби, не пов'язані з певними стилістичними намірами. В реченні ж "Уся старшина присягу виконала на *послушенство*..." останнє слово вжите для надання вислову відтінку архаїчності. З такою ж метою вжито "важитись" у значенні *боротися, змагатися*, "волимо" у значенні *бажаємо*, "куптесь" у значенні *гуртуйтеся* і багато інших застарілих лексем. В іншому контексті архаїзми є засобом урочистості, іронії, мовної характеристики персонажів.

До засобів увиразнення належать і *неологізми* - як загальномовні, так і авторські. Перші з них можуть засвідчувати освіченість, начитаність героя твору або, навпаки, його безпідставні намагання показати себе таким, другі, як правило, допомагають авторові досягти стислості, виразності, викликати певне естетико-емоційне враження в читача.

Загальній ідейно-естетичній настанові твору підпорядковується і вживання *іншомовних елементів*, які, крім національної ідентифікації персонажа та його мовної характеристики (наприклад, у п'єсах "Шельменко-денщик" Г.Квітки-Основ'яненка, "Мина Мазайло" М.Куліша, у поемі Т.Шевченка "Гайдамаки"), знаходять застосування і в авторській мові, зосереджуючи на собі завдяки вирізненню на фоні контексту увагу читача ("*Чурек і сакля - все твоє*..." - Т.Шевченко, "*Цавет танем - так кажуть, прощаючись, вірмени*..."-Ліна Костенко).

До яскравих стилістичних засобів належать *слова, які характерні для інших стилів* (наукового, виробничо-технічного, канцелярського), але в контексті художнього твору набувають інших, переносних значень і стають основою для створення образів (у віршах Ліни Костенко це, наприклад, *глобус, полюс, акустика, палеоліт, фініш, проекція, децибели, космодром, айсберг, фортисимо, пюнітр, пуанти, фірма, контракт* і багато-багато інших). Особливо виразно емоційно-експресивний потенціал таких слів виявляється в зіставленні їх з іншими елементами тексту, різко відмінними своїм стилістичним забарвленням (скажімо, характерні для публіцистичного мовлення лексеми *консенсус, альтернатива, дебати*, вжиті у художньому творі на побутову тему, стають засобом створення гумору).

Оскільки не кожному читачеві зрозумілі застарілі чи іншомовні слова, професіоналізми, цитати з Біблії, власні назви, що не тільки вказують на певні географічні, історичні, астрономічні реалії, а й виступають символами життєвих явищ (*Антей, Сізіф, Атлантида, Соломон, Геракл, Герострат, Мекка* і т.ін.), одним із суттєвих аспектів лінгвістичного аналізу є питання про орієнтацію на адресата, про доступність художнього твору для тих, на кого він розрахований <...>». (Мельничайко В. Я. *Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту. Дивослово.* – 1999. № 3. С. 13).

Неабиякою експресивністю відрізняються просторічна, вульгарна, лайлива лексика. Розмовне, сленгове, знижене, вульгарне слово у поетичному контексті стає просто відразливим, контрастуючи з темою чи сюжетом твору.

*О троянди, ви – шльондри львівські,
Вас вирощують на заріз(В. Неборак).
Учора я надравсь,
Сьогодні – в дошку п'яний!
А може, то – любов? (Ю.Позаяк).*

У прозі таке стилістичне явище виявляється найповніше у творах О.Забужко, Ю.Покальчука, Ю.Іздрика, Л.Дереша, Ю.Винничука та ін. Н-д, «Про мудаків» - назва розділу роману Ю.Іздрика «Воццек» Або: « Вали її, телицю! Відмолоти як належить, щоб аж баньки вилізли!» (Ю.Винничук); «Йосип на кобилі! Рами у тебе ось де немає..Це ж дамський лісапет» (М.Меднікова).

Завдання для аудиторної роботи

1. У поданих уривках художніх текстів визначте лексико-фразеологічні засоби створення образності. Дайте їм характеристику.

1) *Ти чуєш, як бринить струна якась тремтяча?*

Тремтить-бринить, немов сльоза гаряча, тут, в глибині (Леся Українка);

2) *«Я уздрів, побачив сонце! І здалося мені – сон це!» (П.Усенко);*

3) *«Я певний, ви знайдете, зв'яжеться... - Ні з ким я в'язатися не буду...» (С.Журахович);*

4) *«Рци одно слово: «Люблю Вас, пане Возний», і аз, вище упом'янутий, виконую присягу о вірнім і вічнім союзі з тобою» (І.Котляревський);*

5) *Про неволю плаче й голосить і тужить
до болю голос сумний (Леся Українка);*

6) *«Той, хто безпомильно б'є ковадлом по ковадлу, як по голові, ... хто вміло викручує залізо, як руки, - крутизалізенко, той, хто вправно хапає кліщами деталі, як язика, - хапайкленко» (В.Голобородько);*

7) *«Признаюся, одного разу та в одному ресторані подали мені такий твердий лангет, їй-бо, не вам кажучи – гриз, гриз – і не догриз. Вирішив узяти на абордаж кулінара. Думаю – оце тверде меню із шеф-поваром на паритетних началах доконаю... Погукав я симпатичну офіціантку і прося: «Віднесіть сю половину лангета тому, хто його готував. Хай і він спізнає – як нам, їдальникам, дихається» (О.Ковінька);*

8) *На срібнім березі Дніпра,
Слов'янства золота столице,
Світанку мови і добра,
Вікно у світ стооке і столице... (М. Вінграновський);*

9) *Думи мої, думи мої, квіти мої, діти! Виростав вас, доглядав вас, — Де ж мені вас діти? (Т. Шевченко);*

- 10) «Ми змовкли. З кімнати з чотирьох боків чувся гвалт гравців:
 «П'ять без козирної, дуплетом всередину...».
 «Підкручуєш?»
 «Нема карти!»
 «Ваша гра. Та-ак, куплено. Так і буде, як купили» (А.Свидницький).

Завдання для самостійної роботи

1. Законспекуйте в зошитах основні положення статей, поданих у списку рекомендованої літератури.
2. Запишіть у словничок такі терміни: полісемія, омонімія, паронімія, синонімія, антонімія, марковані слова, емоційні слова, виробничо-професійна лексика, діалектизми, жаргонізми, просторічна і лайлива лексика.
3. Розкрийте стисло питання:
 1. Повтори лексем як вияв експресії.
 2. Фразеологізми у художніх творах.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема. Морфолого-синтаксичний рівень аналізу художнього тексту

Мета: засвоїти ключові поняття теми; навчити здобувачів вищої освіти здійснювати частковий аналіз тексту крізь призму використання одиниць морфолого-синтаксичного рівня системи мови, їх смислового навантаження та додаткового емоційно-експресивного значення.

Ключові слова: тавтологія, синтаксичні зачини, парцеляція, супердовгі конструкції, полісиндетон, асиндетон, період, еліпсис, інверсія, паралелізм, риторичні фігури.

Контрольні питання

1. Частини мови у художньому тексті.
2. Повтор частин мови в тексті.
3. Синтаксичні зачини та їх особливості.
4. Односкладні називні речення та їх функції в художньому тексті.
5. Парцельовані конструкції.
6. Супердовгі конструкції.
7. Полісиндетон і асиндетон.
8. Синтаксичні стилістичні фігури.

Рекомендована література:

1. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. С. 167–312.
2. Бурбело В. Про деякі особливості актуалізації категорії часу в епічному творі. *Мовознавство*. 1986. № 2.
3. Григораш А. Прислівники і прикметники в художньому творі. *Культура слова*. 1981. Вип. 20.

4. Єрмоленко С. Про один семантичний різновид минулого часу («Заплановане майбутнє в минулому»). *Культура слова*. 1983. Вип. 24.
5. Ковальов В. Експресивне використання категорії числа в українській художній літературі. *Укр. мова та літ. в шк.* 1988. № 2.
6. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – Київ : ВЦ "Академія", 1997. 725 с.
7. Мельничайко В. Я. Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту. *Дивослово*. 1999. № 3. С. 11-15.
8. Плющ Н. П. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису. *Укр. мова та літ. в шк.* 1981. № 1.
9. Сологуб Н. М. Синтаксична організація і ритмічність прози Олеса Гончара. *Мовознавство*. 1998.

Проблемні запитання і завдання

1. Які частини мови найчастіше вживаються в художньому тексті?
2. Які граматичні категорії іменника зазнають деформації у художньому тексті? Наведіть приклади.
3. Яке значення має символіка кольору в авторському тексті? Наведіть приклади.
4. Розкрийте символіку магічних і сакральних чисел в художніх творах.
5. Наведіть приклади обігрування різних форм займенників у текстах художнього стилю.
6. Охарактеризуйте синтаксичний рівень тексту як найвищий рівень його аналізу.
7. Які параметри речень мають додаткові емоційно-експресивні навантаження?
8. Наведіть приклади парцельованих конструкцій у текстах художньої літератури, розкрийте їх стилістичний потенціал.
9. Охарактеризуйте супердовгі конструкції у структурі художнього тексту.

Практичні завдання

1. З'ясуйте за словником значення таких термінів: парцеляція, супердовгі конструкції, полісиндетон, асиндетон, період, еліпсис, інверсія, паралелізм, риторичні фігури.

2. Доберіть самостійно фрагменти текстів із художніх творів для ілюстрації теоретичних положень. Зробіть фрагментарний аналіз уривків за поданими схемами.

Схема морфологічного аналізу тексту

1. Визначте функції іменників у тексті (номінативна, описова, оцінна, емоційна, символічна, конкретизувальна).
2. Функції прикметників у тексті (образна, символічна, описово-деталізувальна).
3. Чи є у тексті дієслова? Які саме дієслівні форми вжито? Для якого функціонального стилю це характерно?
4. Яку функцію відіграють у тексті займенники?
5. Чи є у тексті числівники? Для чого їх ужито?
6. Які службові слова є у тексті? Яку роль вони виконують? Чим зумовлений відбір тих чи інших граматичних категорій (авторською настановою, жанром, стилем чи типом мовлення)?
7. Чи зафіксовані частиномовні повтори? Їх призначення.

Схема синтаксичного аналізу тексту

1. Які типи речень переважають у тексті: прості чи складні?
2. Параметри речень, за довжиною, структурою.
3. Чи є у тексті односкладні речення? Яка їх функція (описова, узагальнено-смилова, виражальна)?
4. Вставні слова і речення та їх роль у тексті.
5. Чи є у тексті відокремлені члени речення? Як вони подані? Яку функцію виконують?
6. Чи є у тексті пряма мова? Як вона оформлена? З якою метою подана?
7. Знайдіть в уривку надфразні єдності (складні синтаксичні цілі). Скільки їх? Як співвідносяться з абзацами? Які мікротеми подають?
8. Які синтаксичні одиниці переважають у тексті? Чому?

Методичні настанови та опорний матеріал

Готуючись до практичного заняття, особливу увагу слід звернути на проблемні питання і завдання, що вимагають глибокого розуміння теми, опрацювання додаткової літератури і пошуку ілюстративного матеріалу в художніх творах.

Особливу увагу слід звернути на те, що у кожному тексті важливу роль відіграють **частини мови** в усій багатогранності їх стилістичних функцій, передусім іменники та дієслова, які становлять семантичну основу будь-якого висловлювання, прикметники та якісні прислівники, що характеризують предмети та дії, і суть не тільки в наявності цих частин мови, а в їх ролі у тексті, в доцільності чи недоцільності їх використання.

Функції кожної з повнозначних частин мови бувають різноманітні: в іменника – описова, перелічувальна, характеристична, експресивна, зображальна, символічна; у дієслова – називна, динамічна, оцінна, зображальна; у прикметника і прислівника – уточнювальна, характеристична, зображальна, експресивна, і від реалізованого в тексті естетичного завдання залежить як кількість слів певної частини мови, так і спосіб їх використання.

Наприклад, М.Коцюбинський в оповіданні «Дорогою ціною», змальовуючи розпач Соломії, яка заблудилася в комишах і не може знайти місце, де залишила Остапа, вдається до нагнітання дієслів, що передають як внутрішній стан героїні, так

і динаміку її дій: «Соломія *накинулася* на нього... Вона *рвала* його, *ламала*, *крутила* і *била* ногами, а він *згинався*, *упирався*, *зчіплювався* вгорі китицями, *ранив* її руки і тільки корінням *тремтів*, немов від окритого реготу». У поетичному роздумі про позитивні і негативні людські риси В.Симоненко вживає у трьох строфах 15 прикметників (з 34 повнозначних слів), розташовуючи їх на найсильніших позиціях – на початку рядка (у формі найвищого ступеня порівняння: *найогидніші*, *найпідліша*, *найсолодші*) та в кінці римованих рядків (*порожні* - *вельможні*, *щаслива* - *незрадлива*). У «Молитві до мови» К.Мотрич у фрагменті, де йдеться про тернистий шлях нашої мови, ключовими виступають пасивні дієприкметники: «Яничарами в степах *піймана*, на крутому шляху *згвалтована*, в дикий кривавий ясир ординцем *погнана*, в рабство за безцінь на торжищі *продана*».

Носіями естетичного навантаження часто є синонімічні форми частин мови («*Працювать, працювать, працювати*» - І.Франко), переносне вживання дієслівних форм («*Повідчиняти вікна! Провітрить оселю!*» - М.Коцюбинський). На матеріалі цієї чи іншої частини мови можуть створюватися анафори, повторення та інші стилістичні фігури. Смісловим центром у текстах можуть стати прислівники, займенники і навіть частки. І в кожному випадку можна простежити взаємозв'язок між змістом, способом викладу, спрямованістю твору й особливостями використання в ньому частин мови.

Синтаксичному аспекту лінгвістичного аналізу варто приділити особливу увагу: саме синтаксичні одиниці служать для формування та вираження думки, саме в них знаходять вияв прагнення та почуття, саме через посередництво синтаксичних конструкцій, які є носіями висловлюваного змісту, здійснюється комунікативна функція мовлення.

У ході синтаксичного аналізу з'ясуємо, яку роль відіграють питальні, спонукальні, окличні, односкладні, неповні, поширені, ускладнені, складні безсполучникові конструкції, способи передачі чужого мовлення. Змістом аналізу стають такі питання, як обсяг речень, кількість членів речення у простому і предикативних частин у складному реченні, ускладненість предикативних частин, засоби ускладнення, характер зв'язку між елементами тексту, способи вираження цього зв'язку тощо.

Під час синтаксичного аналізу використовуються прийоми спостереження, зіставлення з іншими текстами такого ж або подібного змісту, але найпереконливіші результати дає метод стилістичного експерименту – перестановка компонентів, заміна одних синтаксичних конструкцій іншими, синонімічними, вилучення наявних чи введення додаткових структурних елементів синтаксичних одиниць.

«<...>Оскільки організація художнього мовлення викликає проблеми взаємодії синтаксису і ритму, проблеми членування мовного потоку, суттєву роль відіграє як розмір речень, так і міра їх ускладнення. Порівняйте: "*Город знову простяг до мене свою залізну руку на зелені ниви*" і "*Говори, говори. Розпечи гнівом небесну баню. Покрий її хмарами твого горя, щоб були блискавка і грім*" (М.Коцюбинський).

Великі експресивні можливості виявляють **окличні і питальні речення**: *"Де зараз ви, кати мого народу? // Де велич ваша, сила ваша де?"; "Народ мій є! Народ мій завжди буде! // Ніхто не перекреслить мій народ!"* (В.Симоненко)

Динамізмом відзначаються **присудки у дієслівно-вигуківій формі** (*"Рибалка хлюп, за ним шубовість вона - і більше вже ніде не бачили рибалки"* - Є.Гребінка). Яскравим стилістичним засобом у художніх текстах виступають **риторичні звертання** (*"Прощай, Україно, моя Україно, чужа Україно, навіки прощай"* - В.Стус), **бездієслівні - називні, еліптичні, генітивні - речення** (*"Море і море! Блакить і блакить... Крил мені, крил! Щоб туди полетіть!"* - Олександр Олесь; *"Золота - не тільки під землею, золота - у кожного в душі!"* - П.Тичина), **безпідметові-безособові, неозначено-особові, означено-особові - речення** (*"Вже не здобутиш навіть на сльозинку"* - Н.Кащук; *"А батька забили"* - М.Коцюбинський; *"Коли лежиш у полі лицем до неба і вслухаєшся в многоголосу тишу полів, то помічаєш..."* - М.Коцюбинський; *"Прощаємось, і знаю - назавжди"* - Світлана Йовенко). Яскравими стилістичними засобами є **вставні і вставлені слова та речення, приєднані і парцельовані елементи синтаксичних одиниць, незавершені речення, еквіваленти речень, складні конструкції з подібною побудовою складових частин -синтаксичний паралелізм, безсполучникові складні речення**. Великий емоційно-експресивний потенціал **періоду** з його нагромадженням однотипних елементів і різким змістовим та інтонаційним переходом до завершальної частини.

Як і в доборі слів, автор завжди має можливість вибору одного з можливих синтаксичних засобів висловлення змісту – простого або складного присудка, сполучникового або безсполучникового зв'язку однорідних членів, двоскладного або односкладного, повного або неповного речення, відокремленого означення чи прикладки або означальних підрядних речень, складносурядного, складнопідрядного або безсполучникового складного речення, прямої, невластиві прямої або непрямої мови, складного речення з однорідними підрядними частинами або періоду, кількох окремих простих речень або одного складного, речення з невідокремленими, відокремленими чи парцельованими членами. Не відрізняючись обсягом фактичної інформації, ці синонімічні конструкції неоднакові щодо виражального потенціалу. Хоч для змісту речення наявність чи відсутність єднальних сполучників при однорідних членах не має особливого значення, емоційна ж наснаженість фрази може суттєво змінитися (Порівняйте: *"Зносить і труд, і спрагу, й голод"* - *"Повзе облуда, здирство, плач народу"* - І.Франко). На відміну від сполучникового, безсполучникового складне речення звучить більш категорично й енергійно: *"Прийде термін - бери гроші"* і *"Як їй було років вісім, помер батько"* - М.Коцюбинський.

Саме такі відмінності є критерієм вибору тієї з синонімічних конструкцій, яка сприяє ефективнішій реалізації авторського задуму.

Система української мови дає можливість вибрати не тільки конструкції, а й варіант розташування їх компонентів, адже порядок слів відносно вільний, у багатьох випадках можна міняти місцями предикативні частини складних речень, різні позиції можуть займати уточнюючі елементи. Порівняйте розташування означень у монологі

Мавки з "Лісової пісні": *"Я обізвуся до них // шелестом тихим вербової гілки, //голосом ніжним тонкої сопілки, // смутними росами з вітів моїх"*.

На основі синтаксичних мовних засобів створюються стилістичні фігури: **інверсія** (*"Ніч темна людей всіх потомлених скрила"*-Леся Українка), **анафора** (*"Щоб жити - ні в кого права не питаюся, щоб жити - я всі кайдани розірву"* - П.Тичина), **епіфора** (у вірші Ліни Костенко *"І засміялась провесінь..."* - в кінці кожної строфи - *"Ідуть (іду) за часом, як за плугом"*), **паралелізм** (*"Земля, яку сховає Тарас малими босими ногами, Земля, яку скропив Тарас дрібними росами-сльозами"* - М.Рильський), **еліпсис** (*"На небі сонце - серед нив я. Більше нікого"* - М.Коцюбинський) <...>. (Мельничайко В. Я. *Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту / В. Я. Мельничайко // Дивослово. – 1999. – № 3. – С. 15*).

Супердовгі конструкції. Верхньої межі довжини речення, очевидно немає, бо теоретично можливе існування письмового речення безконечне. Роман Р.Бурджера «Ідеальне місце для вбивства» починається реченням з 552 слів. Друге речення містить 510 слів. Третє – 374. Четверте – 93. Усе це абзац, що охоплює п'ять сторінок і 1500 слів. У сучасній українській літературі майстром таких супердовгих речень є Оксана Забужко. Її роман «Польові дослідження з українського сексу» починається реченням, що містить 391 слово. Такий каскад речень зумовлений потоком свідомості героїні, в якій у голові – рій думок, що наповзають одна на одну, створюючи незвичні логічні (а частіше алогічні) ланцюжки. Вони прекрасно ілюструють депресивний стан героїні, засвідчують її жіночу самотність, невпорядковане особисте життя. Аналогічні супердовгі речення трапляються і в Емми Андієвської у «Романі про людське призначення».

Отже, виконуючи різноманітні стилістичні функції (описову, узагальнюючу, зображальну, уточнюючу, конкретизуючу, оцінну, експресивну), синтаксичні засоби відіграють надзвичайно важливу роль у вираженні фактуальної і концептуальної інформації, у забезпеченні бажаного ефекту чи естетичної якості тексту.

Завдання для аудиторної роботи

1. У поданих уривках художніх текстів визначте морфологічні засоби створення образності. Дайте їм характеристику.

1) *«О, земле юрб і добр, о, земле сил і дій!..» (М.Бажан);*

2) *«Вівса, пшениці, ячмені – все се зіллялось в одну могутню хвилю; вона все топить, все збирає в полон» (М.Коцюбинський);*

3) *Ночі безмірні, ночі безсонні, Горе моє! Мозок наляжуть думки невгамовні, В серці грижа, мов павук той, полонії Сіті снує» (І.Франко);*

4) *«Та ось все стихло, причаїлось, наче збиралось з силами. І раптом небо пойнялось вогнем, розкололось посередині і з страшним тріском завалилось на землю, церква похитнулася, стіни в школі розсипались. І все щезло і затихло...» (М.Коцюбинський);*

5) *«Де ж тії пестоці вітру летючого,*

Де ж тії квітоньки гаю пахучого,

Де ж тії ночі сріблясто-блакитні,

Де ж тії ранки рожеві, привітні,
 Де ж тії усміхи сонця блискучого?!» (О.Олесь);

б) «І виріс я на чужині,
 І сивію в чужому краї:
 То самотньому мені
 Здається – кращого немає
 Нічого в бога, як Дніпро
 Та наша славна країна...
 Аж бачу, там тільки добро,
 Де нас нема. В лиху годину,
 Якось недавно довелось
 Мені заїхати в Україну,
 У те найкраще село...
 У те, де мати повивала
 Мене малого і вночі
 На свічку богу заробляла;
 Поклони тяжкій б'ючи,
 Пречистій ставила, молила,
 Щоб доля добрая любила
 Її дитину...» (Т.Шевченко).

2. У поданих уривках художніх текстів визначте синтаксичні засоби створення образності. Дайте їм характеристику.

- 1) «Тут люд осілий. Тут шанують труд. І рух дадуть і кругові, і кросну. Кують залізо із місцевих руд. І мають славу дуже розголосну» (Л.Костенко);
- 2) «Зашуміла дібровонька, листом зашуміла,
 Затужила дівчинонька, серцем затужила» (М.Шашкевич);
- 3) «Я – сам. Вікно. Сніги... Зимовий вечір. Тиша. Ви» (П.Тичина);
- 4) «Ліс, вогонь, кобзар, козаки, ціла картина десь ніби чарами зникла» (І.Нечуй-Левицький);
- 5) «Так, мабуть, і в часи Бояна
 Квітчалася пора весняна,
 І накрапали молоді дощі,
 І хмари насувалися з Тараці,
 І яструби за обрій углибали,
 І дзвінко озивалися цимбали,
 І в пралісах озера голубі
 Вглядалися в небесну дивну ясність.
 Все — як тоді. А де ж вона сучасність?
 Вона в найголовнішому: в тобі (В.Мисик);
- б) «Одна нога в стременах...
 Сніги. Вітри. Зима.
 Розрубані ремена,

І голови нема...

Ще вчора був веселий:

Не думав, що — кінець...

Сьогодні ж — леле!

Мрець...» (Д. Фальківський);

7) *«Хто вам сказав, що я слабка,
що я корюся долі?*

Хіба тремтить моя рука,

чи пісня й думка кволі?» (Леся Українка);

8) *«Буває так ні з сього ні з того візьмеш та образиш людину. Зовсім не
бажаючи того. Просто з хамства чи з дурості» (О. Гончар).*

9) *«Черешня всохне, мати – одцвіте» (М. Луків);*

10) *«Над ялицями лютилася буря, і трясла ними, і гнула їх, і робила їх тим
кріпшими» (О.Кобилянська).*

3. Прочитайте поданий вам текст уголос. Користуючись схемами, зробіть частковий лексико-фразеологічний та морфолого-синтаксичний аналіз тексту. (Робота в групах (по 3-4 студентів) із використанням методу «Мозковий штурм». Кожен із учасників групи виголошує свої думки, припущення вголос, аж поки не висловляться усі учасники групи. Потім представник групи узагальнює усе сказане і робить висновки).

Завдання для самостійної роботи

1. Напишіть реферат на тему «Кольористика в українській художній літературі».
2. Які ви знаєте синтаксичні стилістичні фігури, їх варіанти й особливості уживання в художніх текстах? Наведіть приклади використання синтаксичних стилістичних фігур у художніх текстах.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

Тема. Методика цілісного лінгвістичного аналізу художнього тексту

Мета: проаналізувати методи і прийоми лінгвоаналізу художнього тексту; навчити здобувачів освіти застосовувати їх до художніх текстів, враховуючи і жанрові особливості тексту, і символічні образи, і традиційні знаки культури як елементи «вертикального контексту», і особливості побудови, і образ самого автора, що вимальовується на основі всієї сукупності використаного мовного матеріалу, і способи викладу змісту; навчити здійснювати цілісний лінгвістичний аналіз художнього тексту за схемою.

Ключові слова: методи і прийоми лінгвоаналізу, мовна домінанта тексту, цілісний лінгвістичний аналіз художнього тексту.

Контрольні питання

1. Методи і прийоми дослідження мови художнього тексту.
2. Врахування жанрових особливостей літературного твору.
3. Схема цілісного лінгвістичного аналізу художнього тексту.

Рекомендована література:

1. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. Київ : Знання, 2008. С. 387–391, 406–416.
2. Бабій І. «Передо мною стояв світ новий і чорний» (кольористика у мові В. Стефаника). *Культура слова*. 1996. Вип. 48–49.
3. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
4. Златів Л. М. Методика вивчення дисципліни «Лінгвістичний аналіз тексту». Підготовка вчителя-філолога у педагогічному вищому навчальному закладі : монографія / за ред. В. Мельничайка, Л. Струганець. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2017. С. 9–106.
5. Ковалик І. Л. Методика лінгвістичного аналізу тексту / І. Л. Ковалик, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ. Київ : Вища школа, 1984.
6. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 416 с.
7. Мацько Л. Мовні засоби образності у новелі М. Коцюбинського «Intermezzo». *Укр. мова і літ. в школі*. № 10. 1982. С. 43–49.
8. Мельничайко В. Я. Гімн жертвовному кохання (лінгвістичний аналіз вірша Ліни Костенко «Любов Нансена»). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. «Літературознавство»* / за ред. М. Ткачука. Тернопіль, 2010. Вип. 29. С. 191–198.
9. Мельничайко В. Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту. *Дивослово*. 1999. № 9. С. 11–15.
10. Ревуцкий О. Анализ художественного текста как коммуникативно обусловленного связного целого. Минск : НИО, 1998. 68 с.
11. Рожило Л. П. Художньо-образна конкретизація в новелі В. Стефаника «Новина». *Укр. мова і літ. в школі*. 1981. № 2.

Практичні завдання

Скориставшись матеріалом статті Л.Мацько, підготуйтеся до лінгвістичного аналізу новели М. Коцюбинського «Intermezzo» за поданим планом:

1. Визначте приналежність тексту до функціонального стилю.
2. Визначте тему та ідею твору.
3. Встановіть жанр тексту.
4. Визначте, які типи мовлення наявні в новелі. Наведіть приклади кожного з них.
5. Який заголовок можна дати ІУ частині?
6. Який образ є центральним? Яким є образ автора? Яку роль виконує форма у творі?
7. Яка лексика переважає у тексті? Які тематичні групи лексики можна виділити? Які образні засоби переважають у цьому тексті? Наведіть приклади цих засобів.

8. Знайдіть уривок, у якому переважає розмовно-просторічна лексика. Чому вона вживається у тексті?
9. Якими засобами передається візуальне й акустичне сприймання тексту?
11. Які прийоми звукопису наявні в новелі?
12. Яку роль виконують слова *струна, арфа, симфонія*?
13. Яку роль виконує займенник *ти*? Яку роль виконує форма *говори, говори*?
14. Визначте роль вигуків у тексті.
15. Які члени речення особливо увиразнюють текст?
16. Які типи простих речень наявні у тексті? Яку функцію вони виконують?
17. Знайдіть контрастні уривки. Якими засобами досягається контраст?
18. Визначте мовну домінанту тексту. Зробіть висновок про те, які лінгвістичні засоби є найдоцільнішими, які несуть основне смислове і виразове навантаження, сприяють точній передачі теми та ідеї твору.

Схема лінгвістичного аналізу художнього тексту

1. Визначте тему та ідею тексту.
2. Визначте приналежність тексту до функціонального стилю.
3. Встановіть жанр тексту.
4. Визначте спосіб вираження змісту (проза чи поезія).
5. Встановіть тип тексту за функційно-смісловим призначенням (розповідь, опис, міркування).
6. Вкажіть на характер побудови тексту (мова монологічна чи діалогічна).
7. Укажіть мовні засоби вираження таких категорій тексту, як цілісність, членованість, зв'язність, інформативність, інтертекстуальність, адресатність/адресантність.
8. Схарактеризуйте образ автора та мовні засоби вираження авторської позиції.
9. Дайте характеристику інтегрування тексту засобами різних рівнів: а) лексичного; б) фонетико-орфоепічного; в) морфемно-словотвірного; частиномовного; д) синтаксичного.
10. Визначте мовну домінанту тексту.
11. Виділіть індивідуально-авторські мовні засоби, які створюють індивідуальні особливості саме цього тексту.
12. Зробіть висновок про те, які лінгвістичні засоби є найдоцільнішими, які несуть основне смислове і виразове навантаження, сприяють точній передачі теми та ідеї твору.

Методичні настанови та опорний матеріал

У мовознавстві проблема методів лінгвістичного аналізу тексту є досі не вирішеною. Дослідники відзначають відсутність усталеної системи процедур лінгвістичного аналізу тексту, а також термінологічного апарату такого аналізу. Наприклад, білоруський текстолог О. Ревуцький зазначає, що попри значну кількість спеціальних навчальних посібників і підручників із ЛАТ, «методика курсу поки що не ґрунтується на єдиному, загальноприйнятому понятійно-термінологічному апараті і не є чіткою скоординованою системою прийомів, методів й етапів навчання» і робить такий висновок: «Для того, щоб аналіз тексту дійсно став системним і цілісним, його необхідно будувати на теоретичній базі, яку здатна надати сучасна лінгвістична наука про текст, збагачена даними теорії мовленнєвої діяльності, герменевтики й інших наук, що розвивалися протягом останніх років і які мають відношення до породження, сприйняття й розуміння тексту» [10]. Дослідник

пропонує три принципових орієнтири системного філологічного аналізу художнього тексту – увагу до смислового, змістового боку тексту, представленого текстовими категоріями, до комунікативного занурення тексту й до естетичних якостей художніх текстів.

У сучасній текстовій лінгвістиці найчастіше використовують такі *методи дослідження*:

- *контекстуально-інтерпретаційний* (дослідження тексту в різних контекстах на основі інтерпретації дослідником текстових категорій і компонентів);

- *метод діалогійної інтерпретації тексту* (сукупність процедур аналізу тексту як знакового посередника дискурсу з урахуванням екстралінгвальних чинників текстової комунікації на підставі інтегративного принципу діалогічності);

- *метод когнітивного картування* (моделювання смислу і змісту тексту, а також його когнітивного простору з огляду на його зануреність у семіотичний універсум);

- *прагматичний метод* (встановлює засоби здійснення комунікативної взаємодії, типи впливу на адресата, правила оптимізації цього впливу, сприяє розв'язанню проблеми комунікативного моделювання тексту, його прагматичної природи та основної функції – посередника між автором і читачем);

- *математичний (комп'ютерний, статистичний, контент-аналіз) метод* (методика аналізу тексту і текстових масивів, що передбачає з'ясування певних кількісних характеристик, за якими можна зробити висновок щодо змісту, особливості мислення, намірів, настанов, ціннісних орієнтацій автора тексту);

- *зіставний* (базується на зіставленні первісного тексту з його остаточним варіантом із метою виявлення особливостей авторської роботи над концепцією твору);

- *описовий* (полягає у планомірній інвентаризації та класифікації текстів, поясненні особливостей їхньої будови та функціонуванні на певному етапі розвитку мови, тобто в синхронії);

- *семантико-стилістичний* (встановлює порушення мовних норм, поєднання предметних і конотативних елементів смислу, індивідуальну багатозначність у конкретному тексті, нарощування смислових елементів за рахунок багаторазового повтору слів (фрази у тексті));

- *концептуальний* (полягає у виявленні ідеї концептів як нормативно-ціннісних фактів у художній творчості),

- *стилістико-статистичний* (застосування інструментарію математичної статистики в галузі стилістики для визначення типів функціонування мови в мовленні, закономірності функціонування мови в різних сферах спілкування, типах текстів, специфіці функціонування стилів і різноманітних екстралінгвальних фактів, які впливають на них),

- *метод лінгвістичного експерименту* (полягає в доборі синонімів до певного слова в тексті (чи вилученні окремих слів із нього) і визначенні естетичного потенціалу авторського слова (висловлення), його концептуально-образного і смислового навантаження в порівнянні з експериментальними текстами) [3],

- метод «слово-образ (мікрообраз)» (виявлення того комплексу мовних засобів різних рівнів з усіма стилістико-смысловими нюансами, який служить для створення певного мікрообразу в системі художньо-образного мислення письменника; окремий образ відображає ідейно-художній задум цілого тексту),

- контекстний та інтертекстуальний метод аналізу мовних одиниць (дозволяє простежити функціонування наскрізних образів, мовних знаків культури у горизонтальному та вертикальному контексті словесності) [6].

В. Мельничайко радить у процесі лінгвістичного аналізу враховувати характерні особливості як цілісного твору, так і його компонентів, частотність використаних автором засобів, а також застосовувати стилістичний експеримент, пов'язаний із синонімічними замінами слів і синтаксичних конструкцій, і спостереження впливу таких заміні на якість висловлення змісту (до цього прийому нерідко вдаються самі автори, прагнучи вдосконалити свої твори), зіставляти окремі фрагменти твору з близькими за змістом творами інших авторів, з іншими творами того самого автора, з іншими варіантами самого твору тощо [9].

Дослідники виокремлюють такі **прийоми лінгвістичного аналізу тексту**:

- візуальне сприйняття письмового тексту;
- конверсаційний аналіз (вивчення структури усного мовлення (тексту));
- сприйняття тексту на слух;
- сегментування (розривання внутрішньотекстових зв'язків);
- спостереження (осмислення тексту з метою виявлення в ньому тих чи інших мовних явищ);
- коментування (висловлювання свого ставлення до інформації у тексті);
- концептуальний аналіз (аранжування інформації тексту, здійснюване за допомогою концептуальних моделей, понятійних узагальнень категоріального плану) та ін. [1].

Отже, підсумовуючи усе сказане вище, можемо зауважити, що лінгвістичний аналіз художнього тексту є явищем багатограним та різнобічним. Майже кожен науковець, що працює у даній галузі, пропонує власний метод. Проте, слід пам'ятати, що лише у взаємодії ці методи допоможуть проаналізувати художній текст якнайдетальніше.

Крім суто мовних явищ, предметом аналізу мають стати і система засобів, і символічні образи, і традиційні знаки культури як елементи «вертикального контексту», і особливості побудови, і образ самого автора, що вимальовується на основі всієї сукупності використаного мовного матеріалу, і способи викладу змісту – все те, що віддзеркалюється в мовній тканині твору.

Усі названі аспекти лінгвістичного аналізу – не самоціль, а передумова комплексних узагальнень і висновків про художній твір як діалектичну єдність змісту й форми, про відповідність чи невідповідність використаних у ньому засобів авторському задумові, а отже, й про ідейну та естетичну цінність твору.

Завдання для аудиторної роботи

Підготуйтеся до роботи з художнім текстом за допомогою методу «Акваріум». У цьому методі одна мікрогрупа працює окремо, в центрі аудиторії, після обговорення викладає результат, а решта груп слухає, не втручаючись. Після цього групи зовнішнього кола обговорюють виступ групи і власні здобутки.

Нехай підождуть невідкладні справи.
 Я надивлюсь на сонце і на трави.
 Наговорюся з добрими людьми.
 Не час минає, а минаєм ми.
 А ми минаєм... ми минаєм... так-то...
 А час – це тільки відбивання такту.
 Тік-так, тік-так... і в цьому вся трагічність.
 Час – не хвилини, час – віки і вічність.
 А день і ніч і звечора до рання –
 це тільки віхи цього проминання.
 Це тільки мить, уривочок, фрагмент.
 Остання нота ще бринить в повітрі, –
 Дивися: Час, великий диригент,
 Перегортає ноти на пюпітрі (*Ліна Костенко*).

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацюйте статтю В. Я. Мельничайка «Гімн жертвовному коханню (лінгвістичний аналіз вірша Ліни Костенко «Любов Нансена»). Проаналізуйте віршець лінгвістичного аналізу сучасної поезії. Законспекуйте основні положення статті у зошитах.

2. Зробіть повний лінгвістичний аналіз новели В. Стефаніка «Новина». Скористайтесь статтями Л. П. Рожило «Художньо-образна конкретизація в новелі В. Стефаніка «Новина» та І. Бабій «Передо мною стояв світ новий і чорний (колористика у мові В. Стефаніка)».

Блок самоконтролю

(підготовка до тестування за ЗМ 2)

За підсумками вивчення ЗМ 2 студенти повинні **знати про**:

- основоположні поняття мови як системи – фонетики, орфоєпії, лексики, фразеології, морфології, словотвору, синтаксису;

- схеми часткового та цілісного аналізу художнього тексту;

- методологічні основи, методи, прийоми та етапи аналізу художнього тексту;

вміти: виразно прочитати (продекламувати) текст, вмотивовуючи вибір засобів виразності для донесення до слухача художньої ідеї; визначати художню ідею тексту; застосовувати для дослідження художнього тексту категорію образу автора; здійснювати частковий та цілісний лінгвістичний аналіз художнього тексту (за поданою схемою).

Написання контрольного тесту за матеріалами ЗМ 2.

Змістовий модуль 3
ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ НЕХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

Тема. Лінгвістичний аналіз текстів наукового та офіційно-ділового стилів

Мета: повторити й поглибити відомості про специфічні мовні особливості текстів наукового та офіційно-ділового стилю; навчити здобувачів вищої освіти здійснювати їх лінгвістичний аналіз.

Ключові слова: наукові тексти, науковий стиль, тексти офіційно-ділового стилю, мова ділових паперів, документ, реквізит документа.

Контрольні питання

1. Наукові тексти та їх класифікація.
2. Специфічні мовні ознаки наукових текстів.
3. Граматичні особливості наукових текстів.
4. Основні вимоги до оформлення наукового тексту.
5. Історія становлення офіційно-ділового стилю.
6. Графіка текстів офіційно-ділового стилю.
7. Мова ділових документів.

Рекомендована література:

1. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
2. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. С. 314-330, 378-386.
3. Жанри і стилі в історії української літературної мови. Київ, 1989.
4. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
5. Непийвода Н. Синонімія виражальних засобів наукового стилю. Дивослово. 1997. № 2.
6. Селегій П. О. Науковий стиль української мови : ресурси оновлення. *Мовознавство*. 2006. № 2-3.
7. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 216 с.

Практичні завдання

1. Опрацюйте зразок лінгвістичного аналізу тексту наукового стилю, вміщений у підручнику Кочан І. М. (С.417-420).
2. Доберіть науковий текст. Зробіть його лінгвістичний аналіз (письмово).
3. Доберіть декілька різнотипних текстів ділових документів, зробіть їх лінгвістичний аналіз (усно).

Проблемні запитання

1. Які ознаки притаманні науково-гуманітарним текстам?
2. Що ви можете сказати про специфіку науково-навчальних та науково-популярних текстів?
3. Розкрийте проблему метафоричності наукового мовлення.

Методичні настанови та опорний матеріал

Готуючись до практичного заняття, необхідно актуалізувати опорні знання зі стилістики, зокрема відомості про науковий та офіційно-діловий стилі мови, їх різновиди, сферу використання, основне призначення, ознаки, мовні засоби.

Науковий стиль – один із найбільш однорідних стилів. Це мова наукових книжок, статей, доповідей, лекцій.

Сфера використання – наукова діяльність, науково-технічний прогрес, освіта.

Основне призначення – викладення наслідків досліджень про людину, суспільство, явища природи, обґрунтування гіпотез, доведення істинності теорій, класифікація й систематизація знань, роз'яснення явищ.

Основні ознаки:

- ясність (понятійність) і предметність тлумачень;
- логічна послідовність і доказовість викладу;
- узагальненість понять і явищ;
- об'єктивний аналіз;
- точність і лаконічність висловлень;
- аргументація та переконливість тверджень;
- однозначне пояснення причинно-наслідкових відношень;
- докладні висновки.

Основні мовні засоби характеризуються:

- великою кількістю наукової термінології;
- наявністю схем, таблиць, графіків, карт тощо;
- оперування абстрактними, переважно іншомовними, словами (теорема, синус, параграф та ін.);
- використанням суто наукової фразеології, стійких термінологічних словосполучень;
- залученням цитат і посилань на першоджерела;
- відсутністю емоційно-експресивної лексики;
- наявністю чіткої композиційної структури тексту;
- складними синтаксичними конструкціями, стандартними виразами (кліше);
- монологічним характером текстів [2].

У науковому стилі виділяються кілька різновидів (підстилів), у яких перелічені ознаки не завжди повністю себе виявляють і які мають свої мовні особливості:

- *власне науковий (академічний)* (основні жанри – монографія, дисертація, стаття, рецензія, наукова доповідь, повідомлення, реферат, тези);
- *науково-популярний* різновид обмежує вживання вузьких галузевих термінів для дохідливого викладу інформації про наслідки складних досліджень для

нефахівців (основні жанри – нариси, книги, лекції; мові властиві певна образність та емоційність);

– *науково-навчальний* – наявний у підручниках, лекціях, бесідах, збірниках вправ, конспектах для доступного, логічного й образного викладу й не виключає використання елементів емоційності;

– *науково-інформативний* – представлений у рефератах, анотаціях, рецензіях, відгуках, оглядах, резюме;

– *науково-довідковий* – (основні жанри – словники, енциклопедії, довідники, каталоги);

– *науково-технічний* – (основні жанри – інструкції, патенти, авторські свідоцтва, службові листи, промислова реклама);

– *науково-діловий* (основні жанри – наукові звіти, довідки про впровадження результатів досліджень, угоди про наукову співпрацю);

– *науково-публіцистичний* (основні жанри – науково-публіцистична стаття, хроніка, науковий огляд, наукове інтерв'ю, репортаж);

– *науково-фантастичний* (основні жанри – фантастичні оповідання, повісті, романи) [7].

За сферою застосування наукові тексти поділяються на *науково-технічні* (містять описи технічних об'єктів, аналіз технологій та т. ін.), *науково-природничі* (тексти з хімії, фізики, біології, географії, що описують живу і неживу природу) та *науково-гуманітарні* (тексти літературознавчі, лінгвістичні, історичні, культурологічні, які характеризуються певною емоційно-експресивною гнучкістю, мають ширші порівняно з науково-технічним підстилем можливості щодо вживання емоційної категорії взагалі й типів експресивного словотвору зокрема, напр.: «Таким способом можна стерти пилік з того метелика, що зветься поезією» (М. Рильський); *схемка, віршик. багатюща скарбниця, колосальний успіх і т. ін.*) [1].

Офіційно-діловий стиль – це прийоми використання мовних засобів під час документального оформлення актів державного, суспільного, політичного, економічного життя, ділових стосунків між окремими державами, організаціями та членами суспільства у їхньому офіційному спілкуванні; це мова ділових паперів, розпоряджень, постанов, заяв, протоколів, наказів.

Основне призначення – регулювати ділові стосунки в зазначених вище сферах та обслуговувати громадянські потреби людей у типових ситуаціях.

Основні ознаки:

- нейтральний тон викладу змісту лише у прямому значенні;
- точність, ясність, лаконічність, стислість та послідовність викладу фактів;
- документальність (кожен офіційний папір повинен мати характер документа), наявність реквізитів, що забезпечують стабільність форми;
- наявність усталених одноманітних мовних зворотів, стандартизація вислову;
- регламентація тексту; для чіткої організації текст поділяється на параграфи, пункти, підпункти.

Мовні засоби:

- широке використання суспільно-політичної та адміністративно-канцелярської термінології (*функціонування закладу, узяти участь, регламентація дій*);
- наявна фразеологія повинна мати специфічний характер (*ініціювати питання, висунути пропозицію, поставити до відома*);
- відсутність авторської мовної індивідуальності та емоційно-експресивної лексики;
- застосування синонімії не повинно викликати двозначності сприймання;
- наявність безособових і наказових форм дієслів у формі теперішнього часу;
- чітко регламентоване розміщення та побудова тексту; обсяг основних частин, наявність обов'язкових стандартних стійких висловів, певних кліше (що дозволяє користуватися готовими бланками);
- широке використання безсполучникових речень.

Підстилі:

Законодавчий – використовується в законотворчій сфері, регламентує та обслуговує офіційно-ділові стосунки між приватними особами, між державою і приватними та службовими особами. Реалізується в Конституції, законах, указах, статутах, постановах та ін.

Дипломатичний - використовується у сфері міждержавних офіційно-ділових стосунків у галузі політики, економіки, культури. Регламентує офіційно-ділові стосунки міжнародних організацій, структур, окремих громадян. Реалізується в конвенціях (міжнародних угодах), повідомлення, зверненнях, протоколах, договорах, заявах і т. ін.

Юридичний – використовується у юриспруденції (судочинство, дізнання, розслідування). Цей підстиль обслуговує й регламентує правові та конфліктні відносини:

- між державою та підприємствами й організаціями всіх форм власності;
- між підприємствами, організаціями й установами всіх форм власності та приватними особами;
- між приватними особами.

Реалізується в актах, позовних заявах, протоколах, постановах, запитах, повідомленнях тощо.

Адміністративно-канцелярський – використовується у професійно-виробничій сфері, правових відносинах і діловодстві. Він обслуговує та регламентує:

- службові (офіційні) відносини між підприємствами одного й різного підпорядкування;
- службові відносини між структурними підрозділами одного підпорядкування;
- службові відносини між приватною особою та організацією, установою, закладом і навпаки;
- приватні (неофіційні) відносини між окремими громадянами.

Реалізується в офіційній кореспонденції (листах), договорах, контрактах, заявах, автобіографіях, розписках тощо.

Для текстів офіційно-ділового стилю характерна висока стандартизація вислову, застосування особливої термінології та синтаксичних конструкцій, стандартних

формул і кліше. Чільне місце у текстах офіційно-ділового стилю посідають мовні штампи й канцеляризми на зразок: *доводити до відома; зробити висновки; підвести підсумок; звернути увагу; порядок денний; за протоколом; за приписом; скласти повноваження* тощо. Вживають у текстах і спеціальну термінологію: *форс-мажорні обставини; зобов'язання сторін; консенсус; ратифікація*. Активно функціонують відіменні прийменники: *у разі; у зв'язку з; відповідно до; згідно з* та ін. Притаманні й власні прийменникові конструкції: *у відповідь на...; на зміну...; до виконання і под.* У документах переважають книжні слова завдяки однозначності й точності. Тут чимало іншомовних слів: *формуляр; гриф; індекс; резолюція; інструкція; віза; герб; інструктаж* тощо.

Із **морфологічних засобів** спостерігається перевага іменних частин мови над дієслівними формами. Особливо поширені віддієслівні іменники на *-ння*. У певних жанрах — насичення тексту іменниковими та прислівниковими прийменниками, мінімальне використання прислівників, особових займенників, вигуків, часток. Переважно використовують особові займенники у формі множини: *на наш розсуд; ми запланували і под.* Усі документи пишуть у формі першої особи множини: *повідомляємо; просимо; надсилаємо...* У документах економічної сфери оперують числівниками. У деяких жанрах текстів уживають власні назви: імена, прізвища людей, географічні назви та ін. Таким документам властиві аббревіатури: *фінвідділ; облвно; промфінплан; держбюджет*, а також скорочення: *акад. — академік, проф. — професор; р. — рік, рр. — роки*.

На **синтаксичному рівні** найпоширеніші односкладні інфінітивні й безособові речення а також складні синтаксичні конструкції. Переважає прямий порядок слів. Властиве текстам цього підстилю відокремлення членів, які уточнюють, пояснюють чи обмежують деталь певного повідомлення. З-поміж них:

— відокремлені означення, виражені дієприкметниковими зворотами: *“Результати перевірки, проведеної з 5 по 10 травня в установі, дають підстави для таких висновків...”*;

— уточнювальні прикладки: *“На конференцію прибув П. Олійник, голова облдержадміністрації”*;

— відокремлені уточнювальні обставини: *“Сьогодні, 25 травня 2008 року, відбудуться установчі збори нашого товариства”*;

— вставні конструкції зі словами: *отже; наприклад; як відомо; безумовно; очевидно; інакше кажучи; на думку та ін.*;

— вставлені конструкції: *доповідь додається* тощо [2].

Завдання для аудиторної роботи

Прочитайте виразно тексти. Проаналізуйте їх за поданою схемою.

Схема цілісного лінгвістичного аналізу нехудожнього тексту

1. Визначте тему та основну думку тексту.
2. Визначте приналежність тексту до функційного стилю та підстилю.
3. Встановіть жанр тексту.
4. Встановіть тип тексту за функційно-смісловим призначенням.
5. Вкажіть на характер побудови тексту (мова монологічна чи діалогічна).
6. Укажіть мовні засоби вираження таких категорій тексту, як цілісність, членованість, зв'язність, інформативність, інтертекстуальність, адресатність/адресантність.
7. Схарактеризуйте мовні засоби вираження авторської позиції.
8. Дайте характеристику інтегрування тексту засобами різних рівнів: а) лексичного; б) морфемно-словотвірного; в) частиномовного; г) синтаксичного.
9. Визначте мовну домінанту тексту.
10. Зробіть висновок про те, які лінгвістичні засоби є найдоцільнішими, які несуть основне смислове і виразове навантаження, сприяють точній передачі теми та основної думки тексту.

Текст 1

«<...> У сучасній лінгводидактиці вищої школи досі залишається дискусійним і невирішеним питання: на якому текстовому матеріалі навчати мови студентів – вузькоспеціальному, загальнонауковому чи науково-популярному. Одні методисти (Н.Ларіохіна, Е.Жуковська, Е.Блінцовська, Г.Володіна) стверджують, що навчання повинно здійснюватись на загальнонауковому і науково-популярному текстах; інші (А.Лугова, З.Разилова, Р.Роговина, А.Бронська, А.Муравйова) наполягають на тому, що навчальні тексти повинні представляти собою зразки літератури профільного характеру – науково-технічні, природничо-наукові і науково-гуманітарні [3, с. 20].

Услід за О.Митрофановою, ми схилиємось до думки, що найменш придатними для текстової роботи є науково-популярні тексти. Вузькоспеціальні тексти містять серйозну і потрібну для майбутнього спеціаліста інформацію, однак студентів затруднює науковий зміст текстів, бо вони ще не володіють у достатньою мірою колом наукових понять майбутньої спеціальності. Тому раціональний вихід – у виборі загальнонаукових і так званих профільних текстів, а також у дидактичному пристосуванні фрагментів наукових текстів до виконання навчально-мовленнєвих завдань [там само].

Важливим, з нашої точки зору, видається питання про «монологічність – діалогічність» навчального тексту. Ми дотримуємось погляду Н.Чепелевої, котра вважає, що будь-якому навчальному тексту притаманна діалогічність (апеляція до читача, його потреб, інтересів, запитів) [4, с. 5].

Згідно з теорією Т.Кудрявцевої, принципова відмінність навчальних текстів від усіх інших полягає в тому, що характеристики навчального тексту задаються відповідно до тих чи інших дидактичних завдань. При навчанні мови навчальний текст виконує дві специфічні функції: по-перше, демонструє використання мовних одиниць різних рівнів (текст-демонстратор) і, по-друге, служить еталоном реальних мовленнєвих витворів (текст-зразок). Ці дві основні функції знаходять відображення в мовному оформленні навчального тексту. З одного боку, лінгвістичні характеристики навчальних текстів можуть істотно відрізнятися від

того, що зустрічається в реальних текстах, коли навчальні тексти виконують першу із названих функцій. А з другого, – виступаючи у функції еталона реальних мовленнєвих витворів, навчальний текст повинен мати ті ж квантитативно-лінгвістичні характеристики, що й текст, котрий моделюється [2, с. 8].

Отже, науково-навчальними текстами ми називатимемо спеціально підібрані тексти загальнонаукового та профільного спрямування (взяті з мовознавчих підручників, посібників, фахових часописів та наукових збірників) і спеціально написані науково-навчальним стилем «тексти-препарати» (за термінологією Т. Кудрявцевої), «діалогічні» (за термінологією Н.Чепелевої), пристосовані до виконання конкретних навчально-мовленнєвих завдань <...> (*Фрагмент зі статті*).

Текст 2

В основу української орфографії, як і російської та білоруської, покладено три принципи: фонетичний, морфологічний та історичний, або традиційний. Крім того, певне місце в написанні слів посідає смисловий, або диференціальний, принцип. Провідними для української орфографії є фонетичний і морфологічний принципи.

Фонетичний принцип полягає в тому, що слова пишуться так, як вони вимовляються в літературній мові. Кожна фонема позначається на письмі буквою або буквосполученням, як цього вимагають правила української графіки.

Написання слів за фонетичним принципом називаються фонетичними написаннями, написання за морфологічним принципом – морфологічними і т.д.

Для засвоєння фонетичних написань потрібно знати природне звучання слів і вміти практично його реалізовувати в своєму мовленні. У таких словах кожен із звуків вимовляється так, як його вимовляють окремо, наприклад: *добро, зло, козак, контраст, море, народ, пара, рушник, рада, високо, скоро, два, нас, просто, але* та ін.

Суть **морфологічного принципу** полягає в тому, що певна морфема (префікс, корінь слова, суфікс, закінчення) чи певний звук у морфемі всюди пишеться однаково, хоч в інших формах цього ж слова або в окремих споріднених словах вимовляється інший звук, наприклад: *віддати, розбити* (вимовляємо й пишемо в префіксі д або з), *відписати, розпитати* (пишемо д або з, хоч вимовляємо т або с); пишемо *рветься*, хоч вимовляємо [рв'ец':а], *село*, хоч вимовляємо [се'ло]. За цим принципом пишуться букви на позначення голосних **е, и, о** в різних позиціях, букви на позначення різних звукосполучень, що мають здатність асимілюватися. Наприклад: *весна, живий, голубка, боротьба, з тим, без жалю, сопіці, прибережний, лікується, стараються, змагається*.

Свідоме застосування морфологічного принципу неможливе без знання граматичної будови слів, без уміння виділяти в них основу і морфемі – значущі частини слова. Цей принцип ще називають **фонематичним**, бо ним регулюється написання окремої фонемі (звука) в слові.

Історичний, або традиційний, принцип полягає в тому, що слова передаються на письмі за традицією, як писали їх раніше, хоча в сучасній мові таке написання не пояснюється ні вимовою, ні граматичною будовою. За історичною традицією пишуться сполучення **дз, дж**, букви **щ, я, ю, є, ї, ь**. Традиційним також є вживання **и, е** у словах, що не перевіряються наголосом, наприклад: *либонь, кишеня, келих, комин, леміш, левада тощо*.

Крім фонетичного, морфологічного та історичного принципів в українському правописі застосовується смисловий, або диференціальний, принцип, що полягає в розрізненні значень слів при їх написанні (*багатир і богатир*). За цим принципом здійснюється написання великої і малої букви, написання слів разом, окремо, через дефіс, наприклад: *Орел* (місто) і *орел* (птах), *з вечора* і *звечора*, *щоб б* і *щоб*, *за те*, і *зате* тощо (*З підручника*).

Текст 3

Стаття 5. Державна програма сприяння опануванню державної мови

1. Кабінет Міністрів України затверджує і забезпечує виконання Державної програми сприяння опануванню державної мови (далі – Програма).

2. Програма визначає основні стратегічні цілі та пріоритетні завдання державної політики щодо підтримки державної мови впродовж відповідного періоду часу, а також заходи, що планується здійснити для досягнення зазначених цілей і реалізації завдань.

3. Відповідно до Програми Кабінет Міністрів України вживає заходів для створення та забезпечення діяльності мережі державних, комунальних курсів з вивчення державної мови громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, які дають змогу кожній особі опанувати державну мову, в тому числі шляхом неформальної та інформальної освіти.

4. Програма має розроблятися і реалізовуватися з урахуванням установлених законом гарантій і пільг, необхідних для задоволення потреб громадян України, іноземців та осіб без громадянства у вивченні державної мови та поширення її використання як в Україні, так і поза її межами.

5. Програма діяльності центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, з розвитку культури на відповідний рік повинна передбачати заходи щодо сприяння опануванню української мови, в тому числі шляхом видання навчальних посібників з української мови, створення української термінологічної словникової бази та забезпечення вільного доступу до зазначеної книжкової продукції громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, і має відповідати Програмі (*Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»*).

Завдання для самостійної роботи

1. Напишіть реферат на тему «Формування наукового стилю в українській мові».

2. Підготуйте усне повідомлення на тему «Історія становлення офіційно-ділового стилю української мови».

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

Тема. Лінгвістичний аналіз публіцистичних текстів. Лінгвоаналіз реклами

Мета: повторити й поглибити відомості про специфічні мовні особливості текстів публіцистичного стилю, проаналізувати мовні особливості рекламного тексту; навчити здобувачів вищої освіти здійснювати їх лінгвоаналіз.

Ключові слова: публіцистичний стиль, мова газети, синтагматика та парадигматика публіцистичного тексту, рекламні тексти, мова реклами.

Контрольні питання

1. Мова газети. Газетні заголовки.
2. Синтагматика та парадигматика публіцистичного тексту.
3. Нові форми позначення реалій. Фразеологія у мові сучасних ЗМІ.
4. Синтаксичні конструкції у мові ЗМІ.
5. Графіка реклами.
6. Мова реклами.
 - 6.1. Фонетичні засоби в рекламних текстах.
 - 6.2. Лексичні особливості реклами.
 - 6.3. Термінологія в сучасній українській рекламі.
 - 6.4. Граматичні особливості реклами.
7. Фактори, що впливають на відбір рекламного тексту.

Рекомендована література:

1. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. С. 331-377.
2. Абрамова Г. О. Про лінгвістичний аналіз рекламного тексту. *Культура слова*. 1981. Вип. 21.
3. Жанри і стилі в історії української літературної мови. Київ, 1989.
4. Коць Т. А. Функціонування синонімів у газетно-інформаційному стилі. // *Мовознавство*. 2001. № 5. С. 88-95.
5. Коваленко Є. Структурна організація рекламного тексту в аспекті його лінгвістичного аналізу. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. пр. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу : <http://litmisto.org.ua/?p=8259>
6. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
7. Особливості мови і стилю засобів масової інформації. Київ, 1983.
8. Соколова І. О. Візитна картка реклами. *Культура слова*. 1981. Вип. 21.

Практичні завдання

1. Опрацюйте зразок лінгвістичного аналізу тексту публіцистичного стилю, вміщений у підручнику Кочан І. М. (С. 420-423).

2. Доберіть із періодичної преси текст. Зробіть його повний лінгвістичний аналіз (письмово).
3. Доберіть із засобів масової інформації декілька зразків рекламних текстів, зробіть лінгвістичний аналіз одного із них (письмово). Скористайтесь схемою лінгвоаналізу, поданою у попередньому занятті.

Методичні настанови та опорний матеріал

Готуючись до практичного заняття, необхідно актуалізувати опорні знання зі стилістики, зокрема відомості про публіцистичний стиль мови, його різновиди, сферу використання, основне призначення, ознаки, мовні засоби, а також специфічні риси рекламного тексту.

Публіцистичний стиль досить різноманітний щодо засобів вираження. Це пояснюється його призначенням. *Публіцистика покликана формувати громадську думку, впливати на читача чи слухача в соціально-політичному плані.* Публіцист завжди когось у чомусь переконує, щось доводить, а це зближує ПС з науковим, від якого він ніби позичає струнку систему послідовних логічних доказів і відповідні мовні засоби. Публіцистика використовує всі засоби емоційного впливу. З цього погляду образна мова публіцистики дещо нагадує мову художніх творів. Публіцистика намагається наслідувати інтонації усного мовлення та інші його особливості.

Сфера використання – громадсько-політична, суспільно-виробнича, культурно-освітня діяльність, навчання.

Основне призначення:

- інформаційно-пропагандистськими методами вирішувати важливі актуальні, злободенні суспільно-політичні проблеми;
- активний вплив на читача (слухача), спонукання його до діяльності, до необхідності зайняти певну громадянську позицію, змінити погляди чи сформувати нові;
- пропаганда певних думок, переконань, ідей, теорій та активна агітація за втілення їх у повсякдення.

Основні ознаки:

- доступність мови й формулювань (орієнтація на широкий загал);
- поєднання логічності доказів і полемічності викладу;
- сплав точних найменувань, дат, подій, місцевості, учасників, висловлення наукових положень і фактів з емоційно-експресивною образністю;
- наявність низки яскравих засобів позитивного чи негативного авторського тлумачення, яке має здебільшого тенденційний характер;
- широке використання художніх засобів (епітетів, порівнянь, метафор, гіпербол та ін.).

Основні мовні засоби:

- синтез елементів наукового, офіційно-ділового, художнього й розмовного стилів;

- лексика насичена суспільно-політичними та соціально-економічними термінами, закликами, гаслами (приватизація, багатопартійність та ін.);
- використовується багатозначна образна лексика, емоційно-оцінні слова (політична еліта та ін.), експресивні сталі словосполучення (рекордний рубіж, одностайний вибір), перифрази (чорне золото – вугілля, нафта, легені планети – ліси);
- уживання в переносному значенні наукових, спортивних, музичних, військових та інших термінів (президентський старт, орбіти співробітництва);
- із морфологічних засобів часто використовуються іншомовні суфікси -іст (-ист), -атор, -ація та ін. (полеміст, провокатор, приватизація), префікси псевдо-, нео-, супер-, інтер- та ін. (псевдотеорія, супердержавна, інтернаціональний);
- риторичні запитання, вигуки, повтори;
- влучні, інтригуючі заголовки.

Підстилі:

- а) стиль ЗМІ (часописи, листівки, радіо, телебачення тощо);
 - б) художньо-публіцистичний стиль (памфлети, фейлетони, політичні доповіді, нариси тощо);
 - в) науково-публіцистичний стиль (літературно-критичні статті, огляди тощо)
- [1].

Лінгвоаналіз рекламних текстів. Для лінгвістичних досліджень останніх десятиріч характерним є зростання інтересу до вивчення текстів масової комунікації, зокрема, текстів реклами. Проте у сучасному мовознавстві немає єдиного підходу до розв'язання аналізованих проблем, і, головне, сучасні лінгвістичні студії не дають відповіді на питання, як ці позамовні параметри рекламного тексту впливають на його лінгвістичний аналіз, наскільки тісний зв'язок має мовне оформлення рекламного тексту із екстралінгвістичними характеристиками останнього.

Рекламні тексти різноманітні за своєю формою і змістом. Це може бути щира порада і жарт, переконливий аргумент фахівця й емоційний відгук покупця, заклик до дії або вдало використана крилата фраза тощо. Для з'ясування закономірностей використання мови при створенні рекламних текстів наявний фактичний матеріал розподіляють за структурними типами. В основу такої класифікації покладена спрямованість рекламного тексту та наявні у ньому ключові слова. Всього виділяють шість типів рекламних оголошень: 1. *Спонукальний, або реклама-заклик*; 2. *Власне інформативний*; 3. *Контактний, або психологічний*; 4. *Експресивно-оцінний*; 5. *Асоціативний, або реклама-девіз*; 6. *Реклама-загадка*.

Лінгвістичний аналіз рекламного тексту перш за все мотивуватиметься специфікою створення останнього. Створення рекламного тексту, або копірайтинг, є завершальним етапом тривалого процесу: складанню рекламного тексту передують значна підготовча робота. Рекламодавець має з'ясувати характеристики товару (матеріальний продукт чи послуга, цінність товару, особливості його реалізації тощо); особливості цільової аудиторії (соціальні характеристики покупців, їхні потреби, мотивації тощо); чітко сформулювати мету рекламного звернення; обрати канал передачі рекламної інформації (телевізійна, друкована, зовнішня реклама) та ін.

Кожний із цих етапів підготовки безпосередньо визначатиме зміст, структуру та оформлення рекламного тексту.

Графіка реклами. Функціонування мовних компонентів у рекламі зумовлено її прагматичними настановами. З огляду на те, що метою рекламного тексту є передбачений психолінгвістичний вплив, привернення й утримання уваги, спонукання до дії, в цьому тексті доречні будь-які мовні одиниці, котрі легко пізнати, запам'ятати, повторити. Реклама у пресі має свої графічні особливості, а саме:

1. Текст може складатися не лише із одиниць комунікативного плану – речень, а й одиниць номінативного плану – слів і словосполучень. Слова та словосполучення, не пов'язані в реченнєві структури, можуть заповнювати весь обсяг тексту самостійно або у сполученні з реченнями.

2. Рядки заповнюються не повністю.

3. Рядки можуть вирівнюватися не лише з лівого краю, а й з правого чи по центру.

4. Може використовуватися шрифт, де відсутні відмінності між рядковими і прописними буквами.

5. Одне речення розривається при наборі на частини за допомогою двох чи більше різних шрифтів.

6. Речення, що стоять поруч, можуть набиратися за допомогою найрізноманітніших шрифтів.

7. Пропуски між словами та реченнями можуть бути довільними¹. Аналіз рекламних звернень засвідчив, що фонетичні та графічні засоби широко застосовуються з прагматичною метою. Для рекламних текстів характерними виявилися різні види скорочень, які сприяють насиченню лексико-граматичної структури, наявність цифр і математичних знаків, що мають різне семантичне навантаження, графічна актуалізація морфем. Наприклад: «СУПЕРАКЦІЯ «ЖОВТОЇ ГАЗЕТИ» 85 ММ x 68 ММ = 33 ГРН. НЕПРАВИЛЬНО! АЛЕ Ж ВИГІДНО! КОЖНИЙ ВИПУСК — ОКРЕМА ТЕМАТИКА!» У наведеному тексті аргументація щодо вигідності пропозиції підсилюється абсурдною з погляду математики рівністю, графічне виділення останнього складу і наступного слова «окрема тематика» дає змогу прочитати слово математика, тим самим автор цього тексту ще раз нагадує свою творчу ідею без зайвого повторення. Математичні знаки можуть замінювати лексичні одиниці, тим самим скорочуючи текст, увиразнюючи його: ТУСИН + – КАШЕЛЬ –.

Додатковим засобом привернення уваги є вживання графічно схожих мовних одиниць: «Стольному місту – стольну музику!» Поширеним засобом деавтоматизації сприйняття й увиразнення рекламного тексту є виділення певної частини слова, яка співзвучна або подібна у написанні назви рекламованого об'єкта. «ОМО» завжди допоможе! «Наш банк зробить Ваш успіх РЕАЛЬним!» РЕАЛбанк. «Славутич АЙС – не перейМАЙСя!» Іноді в рекламних текстах у середині слів, закономірно написаних кирилицею, застосовуються елементи латинської графіки. Таке явище можна пояснити популярністю й престижністю англійської мови, а також тим, що в такий

спосіб переривається монотонність процесу сприйняття. «ЛеґеNда», Блисни на турнірі Yo-Yoїстів!

Фонетичні засоби в рекламних текстах:

- звукові повтори («Гуртівня шин. Купуй диски, купуй резину, бо мати жде додому сина»); «Тост і чарочка – гарна парочка»);
- використання рими або й віршованих рядків («Завітай в Гал-Леобуд! В Новорічний Голівуд! Розмаїття добрих вин – Не знайдеш дешевше цін. Коньяки, шампанське, кава, – свята кожного приправа. Шоколад, цукерки, чай – Хоч забаву починай. Вже Різдво до нас іде, В цій гуртівні знайдеш все. («Експрес»)).

Лексичні особливості реклами:

- фразеологізми («Не сушіть голову, чим її помити»);
- латинські прислів'я й крилаті вислови з античної літератури («У здоровому тілі – здоровий дух») – реклама масажу;
- українські народні прислів'я та приказки, примовки («Готуй віз узимку» – «Готуйте ВАЗ узимку»);
- метафори, епітети, порівняння, гіперболи, подекуди уособлення (метафора *закарбована мить* – реклама послуг фотоательє, «Коровай – як сонце» (реклама хліба); «Неначе з казки» (про можливість запросити Святого Миколая, Діда Мороза та ін.);
- прийом порушення граматичних норм («Найпомідорніша томатна паста...»);
- фахова термінологія (дискета; аудит; дистриб'ютор; пейджер; картридж; брокер);
- термін-аббревіатури (запчастини; хімчистка; спецпропозиція; євровізи; ремкомплект; капбудівля);
- молодіжний сленг (Djuice Будь особливим! Скачай Djuice Skin ICQ 6. І отримай на додачу 100 бонусних SMS на рахунок SMS-ICQ, а також безкоштовний доступ до прикольного контенту. Djuice розфарбовує твоє ICQ-спілкування!).

Граматичні особливості реклами:

- перевага коротких речень, часто однослівних (НДП. Людина. Родина. Добробут. Україна);
- словосполучення, що виступають як назви рекламованих об'єктів («Княжий келих», «Добра вод», вони також формують заголовки й слогани: «Виграшна партія»; «Формула успіху»; «Гарантована якість»; «Досконала реальність»);
- пропуск члена речення з метою його активізації в уяві читача («Будь-які маршрути, вигідні тарифи, найкращі авіакомпанії, захоплюючий відпочинок — все це у нас!»);
- потроєння знаків оклику або комбінації знаків («За твоїми вікнами ходять потяги з ядерними відходами. Ти не знав про це?! Тепер знаєш. Ти мовчки погоджуєшся на це?! РЕАГУЙ !!!»);
- власне питальні речення в прямому значенні («Ви під загрозою стресу? – “ПЕРСЕН” заспокоїть»);

- питально-риторичні речення («Ви шукаєте надійну компанію експрес-доставки? Ви хочете, щоб ця компанія мала солідну репутацію та була відома в будь-якому куточку світу, куди відправляються Ваші документи та вантажі?»):

- імперативні речення («Підтримаймо українську книгу, утвердимо славу Львова, де читають усі та кожен!»; «Бери скільки хочеш – купуй, що захочеш!»);

- двоскладні речення із займенниками *ми, ти, наш, ваш*, які підкреслюють спільність інтересів адресанта та адресата рекламного повідомлення тощо («Удвічі легше легкого. Ви відчуваєте цю надзвичайну легкість? Тепер Ви можете її спробувати! Новий майонез «Calve Екстра Легкий» містить усього 30 ккал в одній ложці! «Calve Екстра Легкий» ідеально підходить до свіжих овочів та легких салатів. А ще він допоможе підтримувати відмінну форму. «Calve Екстра Легкий» – легко бути у формі! Calve. В цьому наші смаки збігаються»);

- стилістичні фігури: антитеза, повтор, замовчування, парцеляція («Говори більше – плати менше»; «Стабільний прибуток від стабільного банку. Банк для людей. Банк для нових ідей»);

- стилістичний дисонанс (стильовий контраст) («Хочете мати жовті зуби, несвіжий подих, постійний кашель? Тоді відкрийте для себе країну Мальборо»);

- використання параграфемних елементів (Я © дощ. Я © музику. Нові телефони Sony Ericsson Wolkman);

- мовна гра та гумор («Дама приємної зовнішності 53-х років готова до виникнення симпатії та сексуальної прив'язаності під час щоденного вигулювання собаки. Великий пудель любить мексиканські страви, Моцарта й таємниці.

Господиня любите усе те ж саме плюс спортивну ходьбу, велосипедні прогулянки й веслування на байдарці. Обидві – блондинки») [1].

Завдання для аудиторної роботи

Прочитайте виразно тексти. Проаналізуйте їх за поданою у попередньому занятті схемою.

Текст 1

«...Вірю, що правдива історія України, історія боротьби української нації з окупантами й колаборантами всіх мастей, за побудову справді незалежної Української держави буде написана і стане настільною книгою кожного чесного політика, чесного державного діяча, кожного українця», – писав професор Ярослав Дашкевич.

І тепер така книга є. Завдяки зусиллям редакційної колегії видання під керівництвом Почесного доктора Львівського університету, академіка НАН України Ігоря Юхновського вийшла друком фундаментальна праця «Україна у Великій війні 1939-1945», яку презентували 17 лютого 2015 року в Дзеркальній залі Університету.

«Далекого 21 року Євген Маланюк, який умів поетично осмислювати кожен з етапів історії України, пишучи про сучасний йому час, позначив його

так: «...Коли кругом відважні жмені, І кожному народу спіє геній, Історія новий готує том...». Коли ми говоримо про новітню історію України, то очевидно, що її новий том готується саме зараз відважною героїкою і звитягою українського війська на південно-східному кордоні нашої країни, а також жертовністю Небесної Сотні», – зазначив модератор презентації проректор із науково-педагогічної роботи, професор Ярослав Гарасим. Ярослав Іванович наголосив, що сьогодні, як ніколи, нам бракує певного духовного підґрунтя, фундаменту, який би утверджував нас у тому, що наші державотворчі устремління є незворотними, і що наш патріотичний чин є правильним.

«Сьогодні будемо мати розмову у формі презентації важливої для кожного свідомого українця книги «Україна у Великій війні 1939-1945», яку підготував колектив авторів на чолі з академіком НАН України, Героєм України, Почесним доктором нашого Університету Ігорем Рафаїловичем Юхновським», – розповів професор Ярослав Гарасим і запросив до слова Ректора Університету, професора Володимира Мельника.

«Ігор Рафаїлович – знана постать, але кожна зустріч із ним в Університеті щоразу є для нас усіх подією. Я не розгорну нової сторінки, якщо скажу, що Ігор Рафаїлович – видатний учений і педагог, непересічна особистість, громадсько-політичний діяч. Утім зазначу, що, напевно, доля вченого й дорога, якою іде Україна, вибирають одне одного. Ігор Рафаїлович є з нами в найпотрібніший момент для історії України, коли мудра, зважена думка і позиція вкрай необхідна для того, щоб вибиратися із тенет минулого й створити позитивний ідеал, образ України як нинішній, так і майбутній», – звернувся Ректор із теплими словами до голови редколегії книги, академіка Ігоря Юхновського.

Професор Володимир Мельник зазначив, що «як не прикро, проте сьогодні в Україні йде війна – за нашу історію і за наше майбутнє. І в цьому контексті крок Ігоря Рафаїловича та його колег щодо об'єктивного відтворення драматичної сторінки в історії України, а саме періоду Другої світової війни, дає зрозуміти, звідки ми вийшли й на підвалинах чого сформувався образ українця, України і нашої історії».

Український патріотизм, за словами Ректора Університету, «сьогодні вимірюється на фронтах війни і тим професійним відповідальним громадянським чином, коли кожен із нас дає відповідь на виклики сучасності. Тому, вихід у світ цієї книги – масштабна подія не тільки в Університеті, а й у духовному й інтелектуальному житті України».

Про те, як народжувалася фундаментальна праця «Україна у Великій війні 1939-1945» розповів відповідальний редактор видання, академік Ігор Юхновський. Ігор Рафаїлович зокрема зазначив, що виданню книги передували численні активні обговорення – 12 круглих столів за участю найвидатніших істориків.

«Чому Україна була предметом політичної гри інших держав? Чому ми понесли такі великі жертви? Є багато «чому», але відповідь одна: ми, українці,

не мали своєї держави», – рефреном у книзі звучать ці слова. «У ті часи ми, українці, були «не свої». Ми були на своїй землі, але не в своїй державі», – пояснив Ігор Юхновський, додавши, що «тепер, коли ми маємо незалежну Україну, кожен українець, кожен громадянин України повинен знати, що його моральне, матеріальне і, зрештою, фізичне існування може бути забезпечене тільки в незалежній Українській державі».

Однією із найважливіших тез книги є думка: «Ми маємо пам'ятати, що Україна є державою-переможцем у Другій світовій війні». «Ми героїчно відбудували Україну на руїнах війни. Ми поодинці боролись проти радянського більшовизму, що знищив мільйони кращих синів і дочок України, знищував усі устремління українців до незалежної держави. Ми програвали цю боротьбу. Але вона залишилась незнищеною аж до досягнення Незалежності», – наголосив автор передмови та її ідейний натхненник Ігор Юхновський.

«То якою ж має бути пам'ять нашої держави про Другу світову війну?», – з риторичним запитанням звертається Ігор Рафаїлович до наших сучасників і відразу ж відповідає: «Це пам'ять достойного народу, вдячних тепер суцільних і прийдешніх поколінь: за переможну війну над гітлерівським нацизмом і за героїчну боротьбу проти радянського тоталітарного більшовизму заради життя незалежної України».

«Написана без гніву й упереджень, без злоби до ворогів» книга, за словами професора, завідувача кафедри історичного краєзнавства Віктора Голубки, є не чорно-білою, а різнобарвною і багатогранною. «Ця книга написана для широкого загалу. Вона цілком відходить від радянської історіографії. Мені імponує, що в книзі випуклені сюжети, які викликали найбільші суперечки», – поділився своїм сприйняттям книги професор. Віктор Голубко наголосив, що наскрізною думкою в усіх розділах є фраза: «Збереження власної держави як найбільшої цінності, що може консолідувати націю».

Про глибокий філософський вимір книги «Україна у Великій війні 1939-1945» йшлося у виступі доцента кафедри історії філософії Андрія Дахнія. Андрій Йосипович назвав презентовану книгу «всеосяжним фундаментальним виданням», у якій «з болем написано про братовбивство та про зсуви в морально-етичній площині під час цієї війни».

На думку завідувача кафедри історії та теорії соціології, професора Наталії Черниш, «Україна у Великій війні 1939-1945» – популярне видання, яке розбиває міфи й стереотипи однієї із найтрагічніших сторінок нашої історії. Наталія Йосипівна після емоційного аналізу й роздумування над книгою, після проведення аналогій із сучасними подіями, які відбуваються в Україні, резюмувала: «Ми належимо до числа переможців! Ми маємо перемогти! Бо з нами – Бог, історична справедливість і правда!».

«Україна у Великій війні 1939-1945» вийшла друком у час, коли вона дуже потрібна. Ця книга чесна, яка змушує замислитись, яка викликає біль...», – розповіла професор кафедри загального мовознавства Галина Мацюк і

висловила думку про потребу здійснення перекладу видання англійською і російською мовами, аби донести світу правду про роль України в Другій світовій війні.

Під час підготовки видання до друку за історичне реноме й стрункість хронології книги відповідав випускник Львівського університету, історик і публіцист, старший науковий співробітник відділу нової історії України Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України Василь Расевич.

Василь Васильович розповів учасникам презентації про деталі спільної роботи над книгою, зауваживши, що «Ігор Рафаїлович – надзвичайно наполеглива людина. Під час створення книги він щоразу говорив про ефект у суспільстві, який ми повинні досягнути через неї. Хочу привітати його з успіхом, адже книжка виправдала всі наші сподівання й надії».

«Україна у Великій війні 1939-1945» написана доступною мовою, у ній розвінчано багато міфів і радянських поглядів на наше історичне минуле. Сам процес написання книги відбувався вдома, або в ресторації готелю «Жорж», де збирався весь колектив авторів на чолі з Ігорем Рафаїловичем. Ми обговорювали кожен абзац цієї книжки. Навколо кожного історичного постулату в нас відбувалися інтелектуальні «бої». Для мене, як історика, було цікаво провести творчий експеримент, який полягав у тому, що я бачив перед собою живого свідка, учасника подій війни, й одного з творців української незалежності – Ігоря Рафаїловича Юхновського, з яким мав велику честь працювати», – поділився своїм досвідом праці над книгою Василь Расевич.

Свої міркування щодо доцільності збільшення тиражу видання та його фінансової підтримки з боку держави висловив декан історичного факультету, професор Роман Шуст. Роман Мар'янович звернув увагу присутніх на те, що книга «Україна у Великій війні 1939-1945» мала би бути настільною в кожній загальноосвітній школі. За словами декана історичного факультету, книга охоплює «всі аспекти й коріння кожної проблеми, пов'язаної з цим історичним періодом».

На завершення презентації Ректор Університету, професор Володимир Мельник подякував Почесному докторові Львівського університету, Героєві України Ігорю Юхновському та всім членам редколегії за видання книги, яка є «прикладом того, як відкрито й правдиво треба говорити про недоліки». Володимир Петрович також зауважив, що такий формат видання книги «Україна у Великій війні 1939-1945» – заслуга Ігоря Рафаїловича, адже «він живе за тими принципами, за якими думає, про які говорить. У нього слова не розходяться з вчинками».

Коли гортаєш сторінки презентованої книги, спадають на думку слова Олександра Довженка із кіноповісті «Україна в огні»: «О час! Великий, мудрий художник! Ти несеш на своїй палітрі не тільки сивизну нашу, чи задерті кирпи, чи короткозорість нашу, чи випадкові часом ознаки наших геройств, а щось незмірно більше, глибше і велике, що складає в блакиті майбутнього блискучої

краси трагедійний портрет безсмертного нашого народу» (*Презентація книги «Україна у Великій війні 1939-1945». Прес-центр Львівського університету*).

Текст 2

— Тупійте українці!

Бо мудрі Ви нікому не потрібні. Через те Вам будуть постійно заливати з екранів мильне лайно. І мінімум розвиткових і корисних програм.

— Бійтеся українці!

Маєте бути послухними та боятися вийти з хати. Через те із зомбоящика максимально будете чути, де хто застрілювався чи повісився. Максимум негативу.

— Пийте українці!

Тверезі Ви нікому не потрібні. А ще краще: маєте здохнути. Щоб звільнити територію. Яка готується для продажу за борги. Задля такої благої цілі теж із зомбоящика будете чути про «чоловічу радість», «п'єш-як дихаєш», «сила зерна», «чоловіки люблять натуральність» і т. ін.

— Будьте бідні українці!

Бо заможні та незалежні Ви нікому не потрібні. Маєте стояти на колінах та молитися на тарілку супу та субсидію. А господарі на Вас знайдуться.

Ось такі реалії... Маємо самі рятуватися у цьому вирі. Щоб не зникнути. У цей непростий час має бути більше позитиву. Щоб вселити людям надію на краще. Має бути пропаганда здорового способу життя, міцної сім'ї. Має бути фінансова просвіта населення.

В центрі уваги має стати людина (*Роман Снівак*).

Текст 3

Лялькова дівчинка НБУшка, яка є впізнаваним символом бібліотеки, запрошує на сімейне передноворічне свято родини читачів дошкільного та молодшого шкільного віку.

Упродовж сімейного вікенду учасники відвідають локацію з нанесення новорічного аквагриму для дітей і дорослих, який подарує дітям святковий передноворічний настрій.

Відділи обслуговування читачів презентуватимуть нові новорічні книжки, працюватимуть тематичні книжкові виставки.

Бібліотечна лялькова дівчинка НБУшка запросила до бібліотеки на свято розумну Сову (ростову ляльку, що є символом видавництва «СОВА»). Лялька-Сова допомагатиме НБУшці розважати читачів, а також привезе із собою книжки видавництва «СОВА», які в цей день можна буде придбати у виїзній книгарні на I поверсі бібліотеки.

Відвідувачам свята запропонують стати учасниками серії майстер-класів за інтерактивними книжками видавництва «СОВА»:

- новорічні розмальовки;
- новорічні листівки;
- сніжинки – новорічні прикраси;

- оригамі – новорічний настрій.

Завершіть сімейний передноворічний вікенд прем'єрою новорічної вистави «Лист Діду Морозу» за новенькою однойменною книжкою В. Вілюнової та Н. Магай.

Після презентації вистави працюватиме фотозона з Дідусем Морозом, де діти зможуть сфотографуватися, розповісти Дідусю Морозу новорічного віршика і просто поспілкуватися.

Вхід вільний. Реєструйтеся за посиланням:
<https://forms.gle/gvTM1mquBzCKArnEA>

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте повідомлення на тему «Витоки й історія української публіцистики» (усно).
2. Підготуйте реферат на тему «Мовні засоби рекламних текстів».

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10

Тема. Методика цілісного лінгвістичного аналізу нехудожнього тексту

Контрольні питання

1. Вимоги до аналізу нехудожніх текстів.
2. Схема цілісного лінгвістичного аналізу нехудожнього тексту.

Рекомендована література:

1. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2009. С. 235-244.
2. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. С. 391-392, 417-420.
3. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 725 с.

Практичні завдання

1. Підготуйте до цілісного лінгвістичного аналізу нехудожніх текстів за поданою у додатку 1 (с. 72) схемою.
2. Зробіть лінгвістичний аналіз наукового, публіцистичного, рекламного й офіційно-ділового текстів за поданою схемою (зразки текстів підберіть самостійно).

Завдання для аудиторної роботи

Підготуйте до роботи з нехудожніми текстами за допомогою методу «Акваріум» (тексти роздаються викладачем). У цьому методі одна мікрогрупа працює окремо, в центрі аудиторії, після обговорення викладає результат, а решта груп слухає, не втручаючись. Після цього групи зовнішнього кола обговорюють виступ групи і власні здобутки.

Блок самоконтролю
(підготовка до тестування за ЗМ 3)

За підсумками вивчення ЗМ 3 студенти повинні **знати про:**

- основоположні поняття стилістики тексту;
 - схему цілісного аналізу нехудожніх текстів;
 - методологічні основи, методи, прийоми та етапи аналізу нехудожнього тексту;
- вміти:**

- визначати стиль та різновид стилю тексту;
- визначати тип тексту;
- визначати основну думку тексту;
- здійснювати цілісний лінгвістичний аналіз нехудожнього тексту (за поданою схемою).

Написання контрольного тесту за матеріалами ЗМ 3 (30 хв).

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне навчально-дослідне навчання (ІНДЗ) є видом позааудиторної самостійної роботи студента навчально-дослідницького характеру, яке використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується разом зі складанням підсумкового заліку.

Мета ІНДЗ із дисципліни «Лінгвістичний аналіз тексту» – виконати цілісний лінгвістичний аналіз тексту, запропонованого викладачем, продемонструвавши сформовані в процесі вивчення навчальної дисципліни фахові компетентності, як-от: здатність інтерпретувати й зіставляти мовні та літературні явища, використовувати різні методи й методики аналізу тексту; здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах.

Схема цілісного лінгвістичного аналізу тексту та тексти для аналізу подані нижче.

Схема цілісного лінгвістичного аналізу тексту

1. Визначте тему та основну думку тексту.
2. Визначте приналежність тексту до функційного стилю та підстилю.
3. Встановіть жанр тексту.
4. Встановіть тип тексту за функційно-смісловим призначенням.
5. Вкажіть на характер побудови тексту (мова монологічна чи діалогічна).
6. Укажіть мовні засоби вираження таких категорій тексту, як цілісність, членованість, зв'язність, інформативність, інтертекстуальність, адресатність/адресантність.
7. Схарактеризуйте мовні засоби вираження авторської позиції.

8. Дайте характеристику інтегрування тексту засобами різних рівнів:

- а) лексичного;
- б) фонетико-орфоепічного;
- в) морфемно-словотвірного;
- г) частиномовного;
- д) синтаксичного.

9. Визначте мовну домінанту тексту.

10. Виділіть індивідуально-авторські мовні засоби, які створюють індивідуальні особливості саме цього тексту.

11. Зробіть висновок про те, які лінгвістичні засоби є найдоцільнішими, які несуть основне смислове і виразове навантаження, сприяють точній передачі теми та основної думки тексту.

Текст № 1

На піщаному косогорі, з котрого далеко видно луки, річку й околиці лугового ху-тора Княжа Слобода, трохи на одшибі від великого нагірного села стоїть хата – верх побіля димаря запав (видно, крокви попідгнівали), а вікна подалися до землі так близько, що коли б заманулося комусь зазирнути в них, то нахилитися довелось б, як до копанки води набрати. Та охочих зазирати негусто, хіба дівчорі коли заманеться, бо живе в хаті стара сліпа баба Ганна, прозвана в селі Вуточкою. Хто й коли її так охрестив, уже нікому не впомку, тому що було те давно, ще за Ганниного дівування.

Осліпла Вуточка не враз. Спочатку прикинулися більма – невеликі, з макове зерня, потім почали рости, щодень потроху затуляючи від баби річку, луки й околиці Княжої Слободи, котрі стара вечорами, на заході сонця, любила розглядати з-під долоні, впізнаючи здалеку старовинні, з плетеними бовдурами хати своїх однолітків, до кого ходила, доки була прудкішою, на храм, празнику-вати або й так собі на одвідини. Ті вечори будили у Вуточки нерясні, примерклі спогади про молодість, про те, як, було, нарядала за зиму на два, а то й на три шматки полотна, як нав'язувала в жнива по вісім, а то й дев'ять кіп жита, як ходила до ополонки прати в маленьких чобітках на босу ногу, як молоділа з непо-критою головою в лютий хрещенський мороз і не чула того морозу, лише вуха цвіли, мов дві макові пелюстки, та серце витьохкувало під вишитою сорочкою, віщуючи довге щастя, довге життя...

І от не стало цих вечорів, як і не було. Прийшла темінь і затулила від старої не тільки сонце, а й оті нерясні спогади, бо ніщо вже їх не будило.

Заходилися Вуточку рятувати хто як міг: водили до шептухи, возили до цілющої ікони, шпували в очі перетертим цукром через соломину, аж доки стара не осліпла навіки.

Поприїздили зі служби Вуточчині сини, викликані телеграмами – обидва старші сержанти надстрокової служби, в офіцерських картузах, з блискучими, під слюдою, личками на погонах та в рипучому реміняччі. В хаті запахло добре вичиненим товаром, ваксою і новим злежаним сукном.

Зустріла Ганна синів уже напонамацки, однак не плакала і не побивалася своїм лихом, бо вважала себе ж таки й винною, що не сповістила про нього завчасно, – лише всміхалася на радощах тихою самовідреченою усмішкою та простягала до синів невидючі руки, натикаючись ними то на тверді портупеї, то на холодні значки, то на гострі козирки офіцерських картузів (Гр. Тютюнник).

Текст № 2

Калина уже по ярах стоїть у червоних кетягах, як у зорях. Кожна ягода аж дзвенить достиглим соком, так і жевріє сипким жаром. Але не може підпалити ні віття, ні стверділого листя. Горобці клюють ягоди, кетяги ворущаються, і набубня-вілі сузір'я здригаються, ніби хочуть злетіти. І від того, що на калині стільки ягід, вона здається усміхненою. Щасливою й усміхненою.

Орють. Переорана чорна земля піднімає вище груди, звільна зітхає. Її огортає солодка втома: за літо вона наморилася, вигойдуючи на собі збіжжя, бита громом, лякана блискавкою. Тепер вона позіхає, сивими ранками вкривається туманом, до полудня тримає на собі колючу росу, а тепло її ввечері швидко простигає, залазячи вглиб... Земля жде на обложну мокву, на сірі пронизуючі вітри, на безпроглядні ночі. Вся та негода буде їй байдужою, вона засинатиме. І коли хуга співатиме од яру свою перемерзлу пісню, вона вже спатиме. Все більше вкриватиметься глибокими заметами. І снитиметься їй, мабуть, легкий весняний дощ, який лунко стукає у її снігову хату. І так довго снитиметься їй той дощ, аж поки справді не розбудить.

А тепер – орють, і калина по ярах стоїть у вогні. А тепер небо сизе, і по ньому пасуться сизі хмари. А тепер – лисиця вибігає з нори, вже пухнастіша, і хоч не залишає поки що слідів, але така ж обачна, як і тоді, коли сніг буде продзьобаний торочками її лап. А тепер – повітря пронизане сумом, і той сум тонко блищить на поверхні польової річечки-крутійки, ним пахне димок з багаття, у якому пастухи печуть картоплю, тим сумом дзвенить торохка бадилина, за яку вчепилася, цідиться і не може процідитись нитка бабиного літа.

А тепер тітка Солоха ламає калину. Зірвані кетяги складає в торбу. Сама вона – згорблена та немічна. Щоб стара була така – то ні; а всеньке життя просла-бу-вала, нездужалося їй. Якого кетяга не дістає, то нагинає гілляку. А якої гілляки не нагне, то рогачиком її притягує. Ягоди сяють у сузір'ї, не опадають і мимоволі соком не бризкають. Вони терпкувато пахнуть, і гіркощами од них несе, і вже долоні натерлись калиною, і одяг, і коси просякли також. Поступово худі бабині щоки теж починають світитись, ніби калина покропила їх своїм соком (Є. Гуцало).

Текст № 3

У процесі міжкультурної взаємодії людина зустрічається з рядом труднощів, серед яких мовна відмінність є далеко не єдиною. Розбіжності у

сприйнятті навколишнього світу носіями різних культур спричиняють непорозуміння та конфлікт. Основні причини цих невдач лежать у відмінностях у світосприйнятті. Головна перешкода, що заважає успішному розв'язанню цієї проблеми, полягає в тому, що ми сприймаємо інші культури через призму власної, а тому наші спостереження і висновки обмежені її рамками. Не відразу і не просто ми розуміємо значення слів, вчинків, дій, які не характерні для нас самих. Наш етноцентризм не тільки заважає міжкультурній комунікації, але його ще й важко розпізнати, тому що це несвідомий процес.

Культурно-етнічний компонент, який віддзеркалює мовну картину світу носіїв конкретної мови як факт повсякденної свідомості, сприймається пофрагментарно через лексичні одиниці мови, однак, сама мова безпосередньо цей світ не відображає. Вона відображає лише спосіб концептуалізації оточуючого світу національною мовною особистістю. Мова реалізує, вербалізує національно-культурну картину світу, зберігає її та передає з покоління в покоління. Мова фіксує далеко не все, що є в національному баченні світу, але здатна описати все. Наочною ілюстрацією може служити слово – основна одиниця мови і найважливіша одиниця навчання мови. Слово – не просто назва предмета чи явища, певного «шматочка» навколишнього світу. Цей шматочок реальності був пропущений через свідомість людини й у процесі відображення набув специфічних рис, властивих даній національній суспільній свідомості, обумовленій культурою даного народу.

Поняття картини світу (у тому числі мовної) будується на вивченні уявлень людини про світ. Якщо світ – людина і середовище в їхній взаємодії, то картина світу – результат переробки інформації про середовище й людину. Таким чином, наша концептуальна картина світу залежить від фізичного й культурного досвіду і безпосередньо пов'язана з ним. М.Хайдеггер у книзі «Час картини світу» писав, що «картина світу означає не картину, що зображує світ, а світ, зрозумілий як картина» [3].

Між картою світу як відображенням реального світу і мовною картою світу як фіксацією цього відображення існують складні відношення. Вони співвідносяться як ціле з частиною. Мовна картина світу – це істотна частина концептуальної картини світу. Однак вона бідніша за концептуальну, оскільки у створенні останньої беруть участь, поряд з мовними засобами, й інші види пізнавальної діяльності. Можна сказати, що мовна картина світу доповнює об'єктивні знання про реальність, хоча й нерідко спотворює їх.

Термін «мовна картина світу» – це не більш ніж метафора. Тому що насправді специфічні особливості національної мови, в яких зафіксований унікальний суспільно-історичний досвід певної національної спільноти людей, створюють для носіїв цієї мови не якусь іншу, неповторну картину світу, відмінну від об'єктивно існуючої, а лише специфічне забарвлення цього світу, обумовлене національною значимістю предметів, явищ, процесів, вибіркоким ставленням до них, що породжується специфікою діяльності, способу життя й національної культури даного народу (Зі статті).

Текст № 4

Липа на хатньому причілку як парашут із зеленого шовку, що повиснув над обійстям і ніяк не спуститься на траву. І звідси видно село в зморшках збриженої землі, видно Княжу гору, кучеряві чуби молодих дубків, поміж них долі то ворущаться, то бігають сонячні зайчики. І раптом із метушні-біганини сонячних зайчиків і тіней вичаровується щось несподіване, вичаровуються гострі вушка, що завмерли двома настоббурченими листочками. Поміж листочками-вушками гостренька мордочка аж пронизливо подзвонює двома вічками-дзвониками. І ніжки, такі тугі й чутливі, наче ляклива музика, стримлять із лопушиння, й ти вже добре бачиш молоду кізку, вичарувану лісом на Княжій горі. Кізка подеколи стриже вухами-листочками. Вона ще в миготливих сонячних зайчиках і тінях, та вже вийшла з дубняку й ще веселіше задзвонила очима-дзвониками. Грають стрункі ніжки, і все в молодій кізці, грає, начебто вона не просто дика кізка, а дух Княжої гори (За Є. Гуцалом).

Текст № 5

Дорогі співвітчизники, від Львова до Донецька, від Чернігова до Севастополя!

Ми, українці, "живий вогник у сім'ї європейських народів і діяльні співробітники європейської цивілізаційної праці". Так казав Іван Франко.

«Стояти ногами й серцем на Україні, свої голови держати в Європі», – заповідав Михайло Драгоманов.

Повернення України до свого природного, європейського, стану було омріяне багатьма поколіннями. Диктатура, що панувала останніми роками в Україні, прагнула позбавити нас цієї перспективи – народ повстав. Переможна Революція гідності змінила не лише владу. Країна зробилася інакшою. Іншими стали люди. Настав час невідворотних позитивних змін. Щоб запровадити їх, нам необхідні в першу чергу мир, безпека та єдність. На заваді колосальних можливостей, які з падінням тиранії відкрилися для європейської модернізації України, стала справжня війна, спланована і розв'язана на українському Донбасі. Досі багато хто думав, начебто Незалежність дісталася нам без жодних зусиль. Це – неправда! За нашу незалежність, самостійність боролися цілі покоління українських патріотів. За неї полягли герої Небесної сотні. За неї гинуть українські воїни та мирні громадяни. Прошу вшанувати хвилиною мовчання пам'ять всіх, хто поліг за волю й незалежність України.

Я йду на посаду Президента, щоб зберегти і зміцнити єдність України. Забезпечити тривалий мир і гарантувати надійну безпеку. Знаю: мир – найголовніше, чого прагне сьогодні український народ. У глави держави – широкий вибір різноманітних інструментів для забезпечення територіальної цілісності України і мирного життя громадян. Повноважень і рішучості не забракне. Я не хочу війни. Я не прагну помсти. Хоча перед очима – великі жертви, принесені українським народом. Я прагну миру і доб'юся єдності

України. Тому розпочинаю свою роботу з пропозиції мирного плану. Наполегливо закликаю всіх, хто незаконно взяв до рук зброю, скласти її. У відповідь гарантую, по-перше, звільнення від кримінальної відповідальності тих, на чиїх руках не має крові українських воїнів та мирних людей. І тих, хто не причетний до фінансування тероризму. По-друге – контрольований коридор для російських найманців, які захочуть повернутися додому. По-третє, мирний діалог. Зрозуміло, що не зі "стрелками", "абверами", "бесами" чи іншою нечистю. Йдеться про діалог з мирними громадянами України. Навіть з тими, хто дотримується інших, ніж я, поглядів на майбутнє країни (З промови П. Порошенка).

Текст № 6

Іде Харитя селом, і якось їй чудно. От уже й крайню хату минула, вийшла на поле й стала, задивившись удалечінь на чудовий краєвид. І справді було гарно на ниві, неказанно гарно! Погідне блакитне небо дихало на землю теплом. Половіли жита й вилискувались на сонці. Долиною повилась річка, наче нова синя стрічка на зеленій траві. А за річкою, попід кучерявим зеленим псом, вся гора вкрита розкішними килимами ярини. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь, широко телиться килим ясно-зеленого вівса, далі, наче риза рути, темніє просо. Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розіслав великі шматки полотна білити на сонці. У долині, край лісу, висить синя імла. І над усім тим лунає в повітрі весела пісня жайворонкова. І добре Хариті на ниві, і страшно. Як тільки Харитя увійшла межи жита, гарний краєвид зник. Босі ноженята ступали по втоптаній стежці, над головою, межи колосками, як биндочка, синіло небо, а з обох боків, як стіни, стояло жито й шелестіло вусатим колоссям. Харитя опинилась наче на дні в морі (За М.Коцюбинським).

Текст № 7

Так, це до тебе, саме до тебе це слово! Це від тебе залежить зараз, чи перерветься золота нитка тисячоліть, а чи оживе і заграє на сонці! Це від тебе, саме від тебе залежить, чи джерело рідної мови замулиться в твоїй дуті, а чи пружно і вільно дихатиме!

Тільки рідне слово, виплекане твоїм родом і народом, має таємничу здатність тримати буття. Тільки від порога рідної мови ти можеш виходити на широкі магістралі світу. А безмір світовий і космічний не дасться тобі в руки, коли ти будеш безбатченком. Чуєш, пісня лунає, ти мимохіть тягнешся вслід за нею; вона старіша від тебе на тисячоліття і на тисячоліття молодша. Слово у пісні як вода у ріці. Жива вода рідної мови на ноги зведе тебе і тоді, коли ти зневірився вже у всьому. І перше слово твоє, до мами звернене, материнське слово хай розширює твої груди озоном людської гідності. Це ти несеш слово в серці, як наполохану пташку. Слово довірилося тобі і повірило в тебе. Не

сполохай рідного слова, а захисти його, до серця притули, життям своїм переповни (І. Драч).

Текст № 8

Стаття 36. Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

Усі об'єднання громадян рівні перед законом.

Текст № 9

За всіх часів і в усіх народів було найбільшою святістю, коли лежав на столі хліб. Його присутність народжувала поетів і мислителів, сприяла появі пісень і дум, продовжувала родовід, і, навпаки, коли він зникав, неодмінно приходило лихо.

Останнім часом став досить модним вислів: не хлібом єдиним живе людина. Любимо ми уживати його де треба й де не треба. А між тим є й інше, не менш образне твердження: хліб усьому голова. Чесно й праведно про це сказав Борис Олійник: «Істинно, люди: живемо не хлібом єдиним. Істинно так... коли маємо хліб на столі».

Хліб на столі. Зайшовши до хати, возрадуймося його присутністю, освятімося його терпким запахом, віддаймося пошанівком тим, хто зростив, виколосив і розмов у семи млинах мучицю, рукам, котрі подарували духмяні, схожі на сонце паляниці. Хай завжди він — совість наша — буде в хаті, як дивень, лежатиме прикритий вишитим рушником, свіжий та святий, і найпершою молитвою нашої духовності хай воздасться хвала хлібові. Знімимо перед ним капелюхи, уклонімося, аби одвічно він був на нашому столі, щоб не

глевковів і не черствів, бо, як мовлять народні вуста, коли черствіє хліб, то і душі черствіють, а відтак, якщо черствіють душі, неодмінно зачерствіє хліб — наша совість. Це одвічне, як життя, мірило має бути нашим гаслом, нашою молитовністю не на сьогодні і не на завтра — крізь усе життя... (За В.Скуратівським).

Текст № 10

Максимову душу завжди зворушували слова цього рядка вірша до самої глибини. Вони викликали в його уяві чарівний образ тихої, мерехтливої, елегійне задуманої й далекої вечірньої зорі, що, як очі закоханої й заплаканої дівчини, дивилась із безмежної космічної далини, з царства інших світів та інших, невідомих і недосяжних, загадкових країв.

Ці слова й цей образ глибоко запали в Максимову душу ще з дитячих, школярських літ. І відтоді завжди: в роки юнацькі, парубоцькі й у роки змужніння; тихими, ясними вечорами осінніми, зимовими, весняними й літніми; чи то вдома, в затишній кімнаті, чи в мандрах по бездоріжжях, на земних розпутьях; у степах, у лісах, у луках; на роботі, на полюванні, в поневірянні самотою чи з другом вірним — скрізь і завжди ці слова й цей образ змушували його серце тремтливо завмирати в солодкій елегійній задумі, в тузі за нездійсненим і недосяжним, скороминучим і невловним; у передчутті скорботних втрат і вічної розлуки; в пориві до прекрасного, божественного, героїчного, чистого й у жалю по загубленій вірі в трагічно-примарний ідеал боголюдини.

І тепер от вона, звабливо-мерехтлива вечірня зоря, знову зійшла на холодному синьо-зеленому небі. Максим ішов по синьому снігу між деревами, дивився на неї й думав про те, що й завжди, бувало, думав при такій нагоді:

«От у цей час хтось найрідніший, хтось любий і дорогий, хто думає про нього й тужить за ним, теж дивиться на цю саму зорю... І там десь їхні погляди сходяться й летять разом просторами, синіми пустелями, космічними далями...» (За І. Багряним).

Текст № 11

Настав час будувати нову велику країну. Сучасну, високотехнологічну, обороноздатну, конкурентоспроможну. Врахуємо досвід країн, які з'явилися на політичній карті лише кілька десятків років тому, але стали лідерами, поставивши на розвиток інтелекту та новітніх технологій. Бо найцінніше — не гроші, не заводи та підприємства, а "людський капітал", який має Україна. Немає сумніву в тому, що ми здолаємо всі труднощі. Відстоїмо територіальну цілісність нашої держави, забезпечимо мир та спокій. Нас уже ніхто не оберне в рабів криміналу та бюрократії, в прислужників колоніальної влади. Нас підтримує цілий світ. За останні три дні я мав можливість пересвідчитись в цьому. Навколо ідеї незалежності, свободи, гідності, правової держави, європейської інтеграції об'єдналася вся Україна і все світове українство. Народ

своє вагоме слова сказав. Під час революційних подій. Під час спротиву агресії. Під час виборів. Тепер черга – за нами, за владою. Простягаю руку миру всім, хто подав голос за мене, і тим, хто не голосував. Всім, хто допоможе встановити мир, порядок і спокій в Україні. І всім, хто вірить у європейську майбутність України. Ми – народ, що був одірваний від своєї великої Батьківщини Європи - повертаємося до неї. Остаточно і безповоротно. Мир нам! Нехай нас благословить Господь! Слава Україні! (З промови П. Порошенка).

Текст № 12

На Онисі була плахта, виткана з вовни пополовині з шовком невеличкими квадратиками. Квадратики були заткані жовтогарячим шовком з білими, як срібло, тонкими обідками.

Вишитий червоно-синіми взірцями поділ сорочки спадав на червоні черевики. Ясно-синій шовковий корсет був затканий золотими квіточками. На чорноволосій голові неначе цвів вінок квіток. На шиї червоніло п'ять разків товстого доброго намиста з золотими дукачами. Лице в Онисі було оригінальне: зверху широке, знизу вузьке. Під бровами ніби горіли темні, як угілля, гострі блискучі довгенькі очі. Маленькі темно-червоні уста були випнуті. Матовий цвіт лиця був трошечки жовтуватий, але його одсвіжав ледве примітний, розлитий по щоках рум'янець.

Онися ввійшла й неначе з собою принесла ще більше світу в світлицю, залиту гарячим літнім сонцем (За І. Нечуєм-Левицьким).

Текст № 13

З давніх дитячих звукових вражень найбільше мені запам'яталося: “Толю!..» в суголоссі з “Йване!..», “Сашунцю!..», “Олю!..», “Тетянко!..» і т. п.

Це матері й бабусі пізніми вечорами гукали нас, малих, що загралися десь у верболозах чи на зеленому пагорбку край села, додому. Не пригадую жодного випадку, коли б наші сільські діти зверталися одне до одного “Ганна», “Іван Васильович» тощо. Неодмінно – “Уляно», “Ганно», “Валентино Михайлівно», “Іване Степановичу», “Петре», “Никаноре Васильовичу»...

А от сьогодні навіть мій колега, відомий український письменник, може зі мною привітатися так: “Здрастуй, Толя!» Лист від знайомого директора сільської школи, активного пропагандиста рідного красного слова, починався звертанням: “Анатолій Агафович!» Вмикаю Українське радіо якраз на початку виступу народного депутата, нашого земляка, з республіканської парламентської трибуни – і чую: “Шановний Леонід Макарович, шановні товариші депутати!» А по Вінницькому обласному радіо мало не щодня лунає: “Дорога Марія Павлівна» (чи “Дорогий Володимир Пилипович»), послухайте пісню...» І передається ж та пісня, якщо вона – народна чи на слова поета-

класика, з такими-от виразами: “Ой дівчино, шумить гай», або “Пусти мене, старий діду, на вулицю погулять», “Чуєш, брате мій, товаришу мій».

Не лише до людей, а й до різних предметів, явищ, скажімо, до природи, у тих піснях неодмінно звертаються таким чином: “Ой, не шуми, луже», “Повій, вітре, на Україну», “Виноградє, виноградочку, прошу тебе на порадочку», “Ой меде наш, меде, зять тещеньку веде». В народній пародійній пісні: “Самогоне, самогоне, хто тебе тепер не гоне?»

А загляньмо в поетичні твори класиків: “Будеш, батьку панувати, поки живуть люди» (Тарас Шевченко); “Ти, розуме-бистроуме, порви пута віковії» (Іван Франко); “Здорові будьте вічно, мамо!» (Андрій Малишко). З Василя Симоненка: “Україно, ти для мене диво».

В усіх цих випадках вживається збережена відвіку глибоконаціональна клична форма, яку раніше справедливо називали кличним відмінком.

Іржа русифікації роз’їдає цю мовну чарівність, перетворюючи поетично-ніжний, довірливий засіб спілкування в холодно-відчужену називну апеляцію. З болем писав про це Максим Рильський: “Мені, приміром, просто-таки прикро читати, коли люди пишуть у звертанні “дорогий наш учитель», бо все моє українське єство тягне сказати “дорогий наш учителю». Видатний поет закликав відновити кличний відмінок, але в умовах тоталітарного “зближення націй» увага до тонкощів рідної мови сприймалась як націоналістична крамола.

Нині, коли маємо хоч сяку-таку можливість відроджувати українську мову, не забуваймо і про своєрідний засіб звертання, який, на щастя, зберігся в нас, але давно вже втрачений росіянами та білорусами. Ігнорування його збіднює наше спілкування, робить його казенним, сухим.

Як і всі відмінки, кличний утворюється за певними чіткими нормами, за допомогою відповідних закінчень. І коли, наприклад, до мене часом звертаються “Анатоліє Агафовичу», то порушують ці норми. Адже правильно: “Анатолію», як і “Андрію», “Ігорю», “Олегу». Але “Семене», “Мар'яне», “Павле» (А. Бортняк).

Текст № 14

На покуті, залитий сонцем, під сліпучою синявою неба сидів старий Чумак. Як живий. Величезний портрет в олійних фарбах був виконаний хоч і по-дилетантськи, але натхненно, з Божою іскрою. Сонце било повинню. Старий Чумак, бронзовий і мускулястий, дивився просто кожному в очі примружено і посміхався. Монументальний, кремезний і могутній, як сама земля, коваль Чумак. Патріарх свого племені, дебелого й рясного. У робочому фартусі, щойно прийшовши з роботи, лише скинувши кашкета, сидів він під сліпучо-синім небом і під гілкою бузку і, склавши грубезні свої руки, спочивав. І тримав на колінах сонне дитинча. У сліпучо-білій сорочинці, воно спало сидячи, припавши солодко зарожевілим личком до ковальського фартуха, як до материних грудей. Це вона — Галя, як була ще маленькою. Руки були намальовані широченними мазками і недокінчені, і це найбільше вражало

своєю правдою — грубі, необтесані ковальські руки. Під портретом був напис великими літерами – «Батько» (За І. Багряним).

Текст № 15

Європейський вибір України – це серце нашого національного ідеалу. Це вибір, зроблений нашими предками і пророками. А що нам треба конкретно зробити, щоб жити вільно, жити безбідно, жити в мирі і безпеці? Це все написано в угоді про політичну асоціацію та зону вільної торгівлі з Євросоюзом. Ми разом докладали зусиль до цього документу. Тепер мрію втілити його в життя, а для цього нам треба якнайшвидше підписати економічну частину угоди. Моя ручка – вже в руках, і як тільки ЄС ухвалить відповідне рішення, підпис українського Президента миттєво з'явиться під цим доленосним документом. Ми не маємо права зволікати із підписанням економічної частини угоди. Те ж саме стосується і якнайшвидшого запровадження безвізового режиму для України з ЄС. Ми завершили перший етап і дуже швидко зможемо завершити другий, щоб вже з січня 2015 року українці мали можливість подорожувати без віз. Угоду ж про асоціацію ми розглядаємо лише як перший крок до повноправного членства України в ЄС. Ніхто не має права вето на європейський вибір України. Визнати це – значить проводити політику миру та спокою в Україні. Але така політика збанкрутіла ще в тридцяті роки минулого століття. Для реалізації наших амбітних планів нам потрібні не лише мир та єдність країни, але й консолідація всіх патріотичних, проукраїнських, проєвропейських сил. Маємо постійно тримати в пам'яті суворі уроки національно-визвольних змагань сімнадцятих-двадцятих років минулого століття. Тоді наші політики не змогли об'єднатися, спільно протистояти агресії. Володимир Винниченко боровся проти Михайла Грушевського, Симон Петлюра проти Павла Скоропадського. А Нестор Махно - проти всіх. Постійні чвари та конфлікти між видатними українцями призвели до втрати нашої державності. Висновки належить робити не лише з архівів столітньої давнини, але й з недавніх подій. Ми не сміємо повторити старі помилки і маємо забезпечити злагоджену роботу Президента, Верховної Ради та Кабміну (З промови П. Порошенка).

Текст № 16

Завітай осінньої пори до лісу! Пахне дубом і сосною у гущавині. Дрімують дерева під останнім теплим промінням сонечка. Дивні перетворення відбуваються в лісі. Ось, наприклад, тихо-тихо в осиковому гайку. Раптом чути: падає гілочка, потім з тихим шарудінням опустилася ще одна. Це гілкопад. На кущиках крушини глянцевої чорні ягоди. На вершечках ліщини де-не-де помітні останні горішки. Часом на лісових галявинах вогником спалахує плетиво з квіток льонку. Між кленами дивляться в небо червоні сонячні віконечка.

Стрункий клен з розлогою кроною і візерунчастим листям нагадує мереживо. Поблизу великого пня останні кетяги пурпурової бруснички. Вогнем палають плоди горобини (За А. Волковою).

Текст № 17

Пензель він витирав об газету, вкриту кольоровими плямами і мазками. Якщо ж йому був потрібний чистий колір, вичавлював фарбу з тюрбика теж на газету. Біля мольберта стояли банки різного розміру, переважно з-під помідорів – з сірими, нейтральними та іншими змішаними фарбами. Ось так, за спогадами Франсуази Жило, творив Пабло Пікассо. У книжці «Моє життя з Пікассо» вона також розповідає про один з перших візитів до його майстерні, коли художник показав гравюри, які зробив для свого імпресаріо Амбруаза Волара. Цього колекціонера малювали і гравірували частіше, аніж будь-яку красуню, – Сезанн, Ренуар, Боннар, Форен – ледь не всі французькі художники. Пікассо припускав, що робили це з почуття суперництва, кожен прагнув зобразити його привабливішим, аніж інші. «Однак мій кубістський портрет Волара кращий за всіх», – хвалився художник Франсуазі. Саме Волар у червні 1901 року організував першу виставку Пікассо. Три гравіровані головні портрети торгівця картинами, два з них із акватинтою, які Франсуаза бачила тоді в майстерні й пише про це в книжці, нині представлені разом з усією серією гравюр «Сюїта Волара» у Національному художньому музеї України. Виставку організувало Посольство Королівства Іспанії в Україні за підтримки Національного музею. Цей проект, над яким художник працював досить довго, уперше покаже українському глядачеві майстерність Пікассо-графіка. Він місяцями наполегливо вивчав техніки гравірування у студії або в друкарні. Пікассо сам був творцем різноманітних стилів, дослідником нових експресивних технік. Твір Suite Vollard займає центральне місце не лише серед гравюр, а й у всій його творчості. Сто пластин, які зробив майстер, виражають центральні мотиви його мистецтва, серед яких найважливіші теми – міф про Мінотавра, людину-бика (з ним був схильний ототожнювати себе і художник, згідно з власним розумінням творчості) і міф про Пігмаліона. У своїй книжці Франсуаза Жило розповідає, як коментував їй Пабло Пікассо цю серію. Усе зображуване відбувалося, за його задумом, на острові в Середземному морі, схожому на Крит. Його населяють Мінотаври, які поводяться так, як багаті в усьому світі, «чиї будинки заповнені творами наймодніших художників та скульпторів, але від них несе декадентством. Вони приводять скульпторів і натурниць на свої вечірки з музикою й танцями. Щонеділі з материка прибуває юний аттичний грек і вбиває Мінотавра». Ця колекція, за висловом Марії Хесус Саес Лопес, яка представляла Фундацію ІСО – власника творів, – містить глибокі метафізичні роздуми про суть мистецтва, про умови, потрібні для виникнення творчого імпульсу і про напругу, яка виникає між

художником, його моделлю та твором. Це трактування слід враховувати, оглядаючи експозицію, яка для невтаємничених може видатися зануреною в дух буденності. На пресконференції з нагоди відкриття виставки директор Національного художнього музею Анатолій Мельник пообіцяв, що під час екскурсій кожен із відвідувачів почує повну інформацію про цей творчий період у житті Пабло Пікассо і про серію, яку багато мистецтвознавців визнали найкращою серією гравюр ХХ сторіччя. Як цілісну експозицію її вже бачили в країнах Південної Америки та Європи. Українському глядачеві пощастило завдяки фінансовій підтримці спонсорів проекту, і, як повідомив директор музею, такі виставки відбуватимуться й надалі, адже наші підприємці дедалі охочіше зголошуються фінансувати акції, де гучні імена. Втішає, що й українських художників починає відкривати Європа: недавно з великим успіхом пройшла виставка з українських музейних колекцій в Амстердамі (В. Давиденко).

Текст № 18

<...> Важливим чинником формування умінь і навичок текстосприйняття та текстотворення у студентів-філологів є засвоєння теорії тексту з позиції сучасного мовознавства, зокрема лінгвістики тексту, психолінгвістики, стилістики, когнітивної, функціональної та комунікативної лінгвістики <...>.

Із позиції лінгвістики тексту розглядаємо зі студентами поняття тексту та багатоаспектність його визначення, структуру й компоненти тексту (поняття про складне синтаксичне ціле), категорії або ознаки тексту (тематична цілісність, зв'язність (когезія), інтенційність, інформативність, логічна послідовність, членованість, інтегративність, модальність, розгорнутість, ситуативність, завершеність та ін.), види когезії і мовні засоби міжфразного зв'язку (повтори, синоніми, тематичні групи лексики, дейктичні й анафоричні слова, сполучники, вставні слова, порядок слів, співвідношення часово-видових форм дієслова тощо), поняття автосемантичного речення і т. ін. Аналізуючи численні дефініції, наявні у науковій літературі, зупиняємось на визначенні тексту Д.Баранника «Текст – це писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловим і формально-граматичним зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною тематикою і сюжетною заданістю» [8, с. 627].

Враховуючи антропоцентричний підхід та дані найновіших досліджень різних наук (когнітології, герменевтики, літературознавства, філософії, психолінгвістики, соціолінгвістики), аналізуємо текст як складну комунікативну структуру, враховуючи при цьому особистість автора з його психологічними, ментальними, соціальними, культурними, етнічними та іншими властивостями (зокрема осмислюємо поняття образу автора у художньому тексті), адресата (читача) з його рівнем сприйняття і ситуацію (хронотоп, тобто художній простір і час). Інформацію в тексті диференціюємо на актуальну, концептуальну (авторське

розуміння) та підтекстову. Під час аналізу тексту враховуємо принцип конгеніальності, тобто гармонізації творчих можливостей автора і читача, причому звертаємо увагу на пресупозицію, тобто фонові знання, якими послуговується автор при творенні тексту, а читач при його сприйнятті. Сприймання тексту розглядаємо як проникнення у свідомість автора, його концептуальну систему [4, с. 27].

Із точки зору когнітивної лінгвістики текст розглядаємо як форму репрезентації знань у мові, як концептуальне модельне відображення дійсності, зумовлене свідомістю автора, його художніми, естетичними, етичними, науковими, оцінно-прагматичними поглядами та уподобаннями, як моделі впливу на свідомість, інтелект, погляди і поведінку читачів [7, с. 112 ; 6].

Аналіз тексту з погляду ключових, тематичних слів, концептів дозволяє акцентувати увагу студентів на тематичній глибині, безкінечній варіативності, невичерпності предметного змісту тексту. Тому текст постає динамічним явищем, що співвіднесене з історико-культурними особливостями його творення та прочитання.

Формування умінь і навичок текстосприйняття та текстотворення у студентів-філологів неможливе без даних комунікативної лінгвістики – нового напрямку сучасної науки про мову, предметом якого є процеси спілкування людей із використанням живої природної мови, а також з урахуванням усіх наявних складових комунікації (фізичних, фізіологічних, психологічних, соціальних, контекстних, ситуативних та ін.) [2, с. 8].

Студенти-філологи розглядають текст як одиницю комунікації, засвоюють поняття дискурсу і його різновидів (теле-, радіодискурс, газетний, театральний, літературний дискурс, кінодискурс, дискурс у сфері поблік рілейшнз, рекламний, політичний, релігійний дискурс), знайомляться з типологією текстів і жанрів, аналізують відмінності між текстом і дискурсом і т. ін.

Із точки зору функціональної лінгвістики, основним принципом якої є розуміння мови як цілеспрямованої системи засобів вираження, застосовуємо аналіз мовних одиниць та мови загалом, роблячи акцент на призначенні мовної одиниці. На нашу думку, досить плідною є ідея вивчати систематичний курс сучасної української мови на філологічному факультеті у функційно-стилістичному аспекті. Ця ідея повинна реалізовуватись не лише у школах усіх типів, а й у ВНЗ.

Отже, розуміння необхідності підготовки майбутнього філолога як висококваліфікованого комуніканта вимагає від усіх викладачів вищої школи систематичної роботи з текстом. Формування і вдосконалення умінь і навичок текстосприйняття та текстотворення у студентів-філологів повинно ґрунтуватись на глибоких знаннях з теорії тексту, осмислених із позиції найновіших досліджень сучасного мовознавства, зокрема лінгвістики тексту, психолінгвістики, стилістики, когнітивної, функціональної та комунікативної лінгвістики <...> (Зі статті Л. Златів).

Текст № 19

Люблю я зелені степи нашої північної України! Широкі вони, як море; довгі, як небо; безкраї, як воля і — нещодавно були вольні, як гадка... І що за хороші-прехороші вони навесні! Не розкажеш, не спишеш і не намалюєш тієї степової краси... Зелений килим — море без краю; пахощі так самі і вливаються в груди, а груди від того нектару ширшають; серце б'ється вільніше; чуєш, як по твоїх жилах перебігає-переливається степове повітря легке, свіже, упив-не... Наче душа твоя під впливом того повітря розкривається задля того, щоб набрать вільних гадок; напитись кохання і любити, лю-бити, любити... Любить світ — вільний, як сама воля; любить людей нагодованих і ситих, як хліб; любить дружину-дівчину гарну, як сама краса...

А що за ранок у степу! От зайнялася зоря, почало дніти, стало займатись на світ; небо ясніє: із темно-синього переходить в блакитне. Над балками та над ярами піднімається вгору, наче намітка, пелена сивої пари. От і горобці зацвірінькали; десь високо-високо чується пісня жайворонкова... Потягло свіжим ранковим вітерцем. Ген-ген з-за гори, з-за козацької, а може, й татарської високої могили випливає червоне сонце, і зразу неначе кров'ю облило кругом степ. Зелено-сивий колір трави, скропленої срібною россою, перейшов в червоно-зелений. Сонце йде повагом вгору, а в слід його міняється і колір степу: червоність меншає, трава здається золотисто-зеленою, мов хто побризкав її краплями золота... Гарно, чудовно гарно!..

Люблю я наші степи! Та чи й можна ж їх не любити? (За О. Кониським).

Текст № 20

Засвоєння норм літературної мови – тривалий процес, який починається з дитинства, а вивчення й застосування функціональних можливостей мови триває впродовж усього свідомого життя. Адже того, що засвоєно з уст матері, в житті замало. Коли дитя йде до школи, критерієм істини для нього в багатьох випадках стає слово вчителя. І не лише бездоганне знання свого предмета, не лише педагогічна майстерність, досконалість методичних прийомів, а й словесно-естетичний рівень подання знань формує юну особистість. Тому дуже прикро, коли цей вчитель байдужий до свого мовлення і до мовлення учнів. З цього починаються "дивні", "несподівані" помилки дикторів, редакторів, авторів посібників, творчих і керівних працівників, вихователів дитсадків, молодих матерів.

Виховання культури мовлення – справа не лише вчителя-словесника. Його правильний наголос, точно вжите слово, чітка побудова фрази будуть безслідно зруйновані, якщо фізик, математик, біолог чи історик це ж слово наголосять неправильно або невдало введуть у контекст. І даремні будуть намагання мовника – він не має академічного часу для загострення уваги на всіх можливих помилках акцентуації, слововжитку, вимови.

Кожен учитель повинен володіти здоровим, неупередженим відчуттям мови (без архаїзаторства, примітивізму, пуризму), постійно стежити за змінами,

які відбуваються в нормах вимови, наголошування, слововживання у зв'язку з глибшим вивченням загальнонародної мови, тенденцією до взаємозбагачення національних мов, вирівнюванням діалектів. Треба вміти самому і навчити учнів уважно (інколи з олівцем) читати наукову, публіцистичну, художню літературу. Неможливо весь педагогічний шлях пройти тільки з багажем, набути у стінах вузу.

Труднощі починаються з першої хвилини перебування в класі. Потрібно підготувати учнів до роботи. І як запитати: "хто черговий чи хто черговий?" (черговий!), "яке було домашнє завдання чи завдання?" (завдання!). Потрібно зробити зауваження – і чуємо: "не мішай!" (не заважай!); "у тебе нечітка уява про події" (уявлення); "відповідь невірна" (неправильна). Стереотипів у вчительській мовній практиці є чимало, але вони повинні бути точними, відповідати діючим нормам.

Мовний режим повинен бути єдиним для всіх шкільних підручників, усіх педагогів (і адміністраторів) мовним етикетом повинні володіти учні й учителі.

Багатство й різноманітність мовлення учителя – джерело збагачення мови учня, чистота і досконалість, образність мови учителя – запорука поваги учня до естетичних цінностей, створених засобами мови. Мовлення учителя повинно відзначатися такими ознаками: 1) виразність – змістова, інтонаційна (й експресивна), візуальна; 2) правильність – орфоепічна, граматична, орфографічна, пунктуаційна; 3) чистота – що не допускає ультрапуризму (словникового, стильового), штучності, фальшивого професіоналізму; 4) лаконізм – при збереженні змістової вичерпності, різноманітності засобів для висвітлення теми. Учитель не сміє помилятися, бо виправити враження про фаховий рівень знань, про загальну ерудицію важко (краще утриматися від експромтів у відповідях на запитання, якщо є хоч найменший сумнів щодо їх точності) (З підручника «Основи культури мовлення»).

Текст № 21

Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, налітої зеленим хлібом. Безконечні стежки, скриті, інтимні, наче для самих близьких, водять мене по нивах, а ниви котять та й котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в краї неба. Я тепер маю окремих світ, він наче перлова скойка: ступились краями дві половини – одна зелена, друга – блакитна й замкнули у собі сонце, немов перлину. А я там ходжу і шукаю спокою. Йду. Невідступно за мною летить хмара дрібненьких мушок. Можу подумати, що я планета, яка посувається разом із сателітами. Бачу, як синє небо надвоє розтяли чорні дихаючі крила ворони. І від того синіше небо, чорніші крила.

На небі сонце серед нив я. Більше нікого. Йду. Гладжу рукою соболіну шерсть ячменів, шовк колосистої хвилі. Вітер набива мені вуха шматками звуків, покошланим шумом. Такий він гарячий, такий нетерплячий, що аж киплять від нього срібноволосі вівса. Йду далі киплять. Тихо пливе блакитними річками льон. Так тихо, спокійно, в зелених берегах, що хочеться

сісти на човен й поплисти. А там, ячмінь хилиться й тче...тче з тонких вусів зелений серпанок. Йду далі. Все тче. Хвилює серпанок. Стежки зміяться глибоко в житі, їх око не бачить, сама ловить нога. Волошки дивляться в небо. Вони хотіли бути як небо і стали як небо. Тепер пішла пшениця. Твердий, безостий колос б'є по руках, а стебло лізе під ноги. Йду далі усе пшениця й пшениця. Коли ж сьому край буде? Біжить за вітром, немов табун лисиць, й блищать на сонці хвилясті хребти. А я все йду, самотній на землі, як сонце на небі, і так мені добре, що не паде між нами тінь когось третього. Прибій колосистого моря йде через мене кудись у безвість.

Врешті стаю. Мене спиняє біла піна гречок, запашна, легка, наче збита крилами бджіл. Просто під ноги лягла співуча арфа й гуде на всі струни. Стою і слухаю.

Повні вуха маю того дивного гомону поля, того шелесту шовку, того безупинного, як текуча вода, пересипання зерна. І повні очі сйва сонця, бо кожна стеблина бере від нього й назад вертає відбитий від себе блиск (М. Коцюбинський).

Текст № 22

На конвертики хат

літо клеїть віконця, як марки.

Непогашені марки – біда ще не ставила штамп.

Пролітають над ними віки, лихоліття і хмарки.

Я там теж пролітаю, я теж пролітаю там.

Опускаюсь на землю,

на сизий глобус капусти.

На самісінький полюс, де ходє жук, як пінгвін.

Під склепінням печалі така хороша акустика.

Ледве-ледве торкнешся, а все вже гуде. як дзвін.

Ходить мати в городі. І лащиться плюшевий песик.

І ніхто ще не вбитий, не вбитий ніхто на війні.

Дикі гуси летять. Пролітає Івасик-Телесик.

Всі мости ще кленові. Всі коні іще вороні (Ліна Костенко).

Текст № 23

Ой оце чудне дівчатовько, ой-я,

Щосуботоньки їде з містонька

До бабоньки, до бабусеньки, ой.

Лишає свої інфузорії-туфельки,

Скидає свої лаковані туфельки,

Одягає куфайчатко порване, ой- ой- оєчки.

У бабцюлі, у бабусеньки, ой,

Взува старі чоботи-шкарбани,
 Бабчині чоботи-чоботищеньки.
 Наносить води повну балію –
 Ще відро, ще відро, ще відеречко,
 Та в баняки, банячища, ой.
 Та любисток зімліє в горнятах,
 Аж зімліє бабусина хата, ой-ой-ой,
 Хата, хатуся, хатинонька,
 Хатусенька, Хата Стріхівна, ой.
 -Заворожи мені, бабченько, ой-я,
 Бабусенько, бабулиня, бабусенція.
 Ой гаряча, ой бабулик, ой-ой-ой-єчки.-
 Ляпотить, хлюпотить у ночовоньках
 Дівулиня, дівчина, дівогоренько,
 А бабуся так і вештається, ой-я,
 А бабище все шупортається, ой-я,
 З кочергами, з баняками, банячищами...
 Внучка, внученька, студентонька
 Спить у баби на ряднині, на рядні
 Під кожухом, кожушиськом, кожушариськом.
 На лежанці в цмоки цмокає, аж оєчки.
 (Випадає їй каззонний дім,
 І валет бубновий в нім,
 Туз хрестовий заберу,
 Швидше вже сама помру...)
 А дівуля, дівчинина, дівувальниця
 До кожуха, кожушенька так і горнеться,
 А бабуся, бабулиня, бабусенція
 До дівчиська, дівчиниська так і тулиться –
 Сиротина ж, сиротуля, сиропташечка,
 Бабумамця, бабутатко, бабусонечко... (І.Драч).

Текст № 24

І виріс я на чужині,
 І сивію в чужому краї:
 То самотньому мені
 Здається – кращого немає
 Нічого в бога, як Дніпро
 Та наша славіна країна...
 Аж бачу, там тільки добро,
 Де нас нема. В лиху годину,
 Якось недавно довелось
 Мені 89 заїхати в Україну,

У те найкраще село...
 У те, де мати повивала
 Мене малого і вночі
 На свічку богу заробляла;
 Поклони тяжкій б'ючі,
 Пречистій ставила, молила,
 Щоб доля добрая любила
 Її дитину... (Т.Шевченко).

Текст № 25

Тагіл. Зима. Шістдесят перший рік.
 І я солдат, що після всіх скорочень
 попав сюди — докантувати строку,
 одержав за зразкове воєнробство
 (були солдатські жарти — воєнраб)
 увільнення.
 Напевне, цілий рік
 проживши між боліт, ялин, казарм,
 до міста не показуючи носа,
 я звикнув пити був (замість горілки —
 трійний одеколон). Онучі прати
 хоч раз на місяць. Згадують дівчат,
 що буцім-то в житті одним і снили,
 аби мені віддати свій вінок.
 Пускати в діло свій солдатський пасок,
 розповідать солоні анекдоти,
 навчився сачкувати так майстерно,
 немов солдат, що добуває строк.
 Отож — Тагіл. Не пам'ятаю — парк
 чи сквер міський зібрав великий натовп
 щасливих гаволовів: школярі,
 студенти, металурги, кагебісти,
 наш брат солдат, старі пенсіонери
 дивилися на виставку собак.
 І то було видовище, скажу вам:
 орденоносні пси — могутні груди,
 обвішані медалями, а морди —
 пихаті, як в заслужених митців
 чи лавреюваних міліціонерів —
 подзенькуючи бляшками, проходять,
 зневагою вшановуючи натопи,
 а біля них, тримаючи побожно
 ланцюг, — щасливі власники собак.

О мить блаженства — і людей і псів.
 Одні щасливі ницістю своєю
 і приналежністю чотириногим
 так низько хиляться благочестиво
 перед Нічим, що дивиться зокіл.
 А другі — на хребтах своїх довгастих
 несуть такий тягар своєї слави,
 аж закипає від образи кров
 в собачім серці: ось воно, мовляв,
 мистецтво для безрогих. Гніт тяжкий
 зумисних демократій. Перед ким
 демонструватимем ясновельможність
 своїх заслуг і подвигів? Кого
 вщасливлювати власною явою?
 Кому показувати псову міць,
 державну гордовитість і незламність?
 Я був у натовпі. Я був ніким.
 Я сором відчував за власну ницість,
 за воєнрабство. І безмірний жаль
 виповнював мою голодну душу,
 що я не пес. Орденосний пес (В. Стус).

Текст № 26

Процес модернізації та удосконалення вищої освіти в Україні в умовах сьогодення набуває особливої актуальності. В основу цього процесу має бути покладено підвищення якості підготовки фахівців з урахуванням міжнародних стандартів, упровадження нових сучасних технологій навчання.

Якість освіти безпосередньо пов'язана з моніторингом усіх складових навчально-виховного процесу. Відтак, що об'єктивніше буде оцінювання, то якіснішою ставатиме освіта.

Розроблені Н.А.Васильківською завдання комплексної контрольної роботи з методики навчання української мови відповідають вимогам навчальної програми. Пропоновані завдання охоплюють матеріал основних розділів курсу методики (навчання грамоти, розвитку мовлення, класного і позакласного читання, вивчення мовної теорії) і спрямовані на виявлення рівня знань студентів із методики навчання української мови, передбачають визначення у майбутніх педагогів стану сформованості вмінь аналізувати, порівнювати, узагальнювати педагогічні процеси, явища тощо. Таким чином, завдання ККР спроможні діагностувати набуті знання, вміння та навички з навчальної дисципліни.

Запропоновані автором різні рівні складності тестових завдань дозволяють забезпечити диференційований підхід до оцінювання навчальних

досягнень студентів. Варіанти завдань контрольної роботи рівнозначні за складністю, що дозволяє створити однакові умови для об'єктивного оцінювання навчальних досягнень усіх студентів.

Заслуговують на увагу критерії оцінювання завдань контрольної роботи з методики навчання української мови. На наш погляд, ці критерії оцінювання є достатньо обґрунтованими.

Пакет ККР з дисципліни «Методика навчання української мови» може бути використаний для проведення контролю залишку знань студентів.

Текст № 27

Сонце клало достиглі тремтячі плями на плаї, на мураву. Повітря мало не бриніло од тієї теплої сили проміння, і жвавий струмок, б'ючись об каміння та об повалені стовбури, сповнювався брижами легкого світла Дівчинка йшла вгору, а внизу все глибшала і глибшала ущелина. Кучмата, наче овеча, шапка ближчої гори чорно стриміла на блакитному небесному тлі, а шапка дальшої гори була вже -зачесана, і її повивали пір'їсті сині води туманів. Дівчинка йшла на полонину, і тому що перед нею розкривався такий розкішний простір, тому що на душі в неї вигулювались ще світліші й солодші простори, то дівчинка співала. В її тоненькому голоску, схожому на натхненну жилку струмі-га, оживало високе мовчання смerek; а також у ньому було щось від упертості оцього плаю, по якому ступали її ноженята; а також вгадувалась у ньому крилата міцність гірського повітря, западного, наче медові щільники. Співала дівчинка про саму себе, про весну, яка одцвіла по схилах квітками та одшуміла по камінню стрімкою водою, співала проз те, що між ялицями пасеться худоба і видзвонює двішеними на шії дзвониками. Ступала легко, як козеня, а коли вибралась на вершину, то зупинилась і, озирнувшись навсібіч, побачила навколо застигли хвилі кам'яного моря. Вона аж засміялась, її лице засвітилось, як світиться весняна квітка з-під снігу, і дівчинка заспівала... (Є. Гуцало).

Текст № 28

Творчість Костянтина Олександровича Трутовського завжди була пов'язана з Україною. Більшість його картин написані саме на українські сюжети: «Весільний викуп», «Побачення», «У місячну ніч» та інші. Це й не дивно з огляду на те, що дитинство майбутнього художника минуло на Харківщині. Початкову освіту він здобув в одному з приватних харківських пансіонів. Навчаючись вільним слухачем у Академії мистецтв, художник познайомився з Д. Григоровичем, Ф. Достоєвським. Незабутнє враження справили на нього твори М. В. Гоголя та Т. Г. Шевченка. Може, тому у його картинах так багато гоголівського і шевченківського. У 1850 році художник їде на Україну, і тут з'являються його найбільш відомі картини «Бандурист», «На церкву», «Лірник у селянській хаті». Так поступово розкривається душа України, її народу. Не дивно, що після численних побутових сюжетів із життя українського селянства художник приходить до думки зобразити Т. Г.

Шевченка. Адже в образі великого поета втілена душа багатостраждального великого народу з древньою історією. Саме так сприймаємо ми картину «Т. Г. Шевченко з кобзою над Дніпром», написану у 1875 році.

На першому плані Т. Г. Шевченко, що сидить на старій колоді, задумливо похиливши голову на кобзу. Які думки заповнили його, може визріває новий задум поеми чи легкого летючого вірша — картини рідної природи?

Сидить він на високій кручі, з якої відкривається широка панорама Дніпра з його пологими берегами, полів і садів його рідної України. Кожна травинка біля ніг великого поета промовляє до глядача знайомими пахощами рідної землі. Кольорова гама витримана у спокійних тонах зеленого, жовтого, рудуватого кольорів. Художник зобразив Т. Шевченка у звичайній селянській сорочці і штанях, на голові у поета шапка, яку носили чоловіки на Україні здавна. Він проста людина. Він один із тих простих людей, яких знав і любив, для яких працював і страждав усе життя. І разом із тим це людина могутнього інтелекту, якій доступне розуміння життя. Усе це написано на його обличчі, не стільки засмученому, скільки задумливому. Його постать вражає природністю, величним спокоєм і гідністю. Але вже другий погляд на картину дарує відчуття безмежного простору, поданого на другому плані. Там вдалині видніється церква, а село, мабуть, потонуло у густих садах, що зеленню вкривають велику частину Дніпрового берега. А там, наче у туманному мареві пастельних тонів ховаються нові безмежні далі. Картина вражає величчю і спокоєм. Вона спонукає зрозуміти, яке багатство дісталось нам — наша велика земля, цей дивний безмежний світ і на ньому наша Україна, її культура та історія, уособленням якої є великий поет і мислитель землі нашої — Тарас Григорович Шевченко (З інтернету).

Текст № 29

Сто років як сконала Січ.
Сибір. І соловецькі келії.
І глупа облягає ніч
пекельний край і крик пекельний.

Сто років мучених надій,
і сподівань, і вір, і крові
синів, що за любов тавровані,
сто серць, як сто палахкотінь.

Та виростають з личаків,
із шаровар, з курної хати
раби зростають до синів
своєї України-матері.

Ти вже не згинеш, ти двожилава,
земля, рабована віками,
і не скарать тебе душителям
сибірами і соловками.

Ти ще виболюєшся болем,
ти ще роздерта на шматки,
та вже, крута і непокірна,
ти випросталася для волі,

ти гнівом виросла. Тепер
не матимеш од нього спокою,
йому ж рости й рости, допоки
не упадуть тюремні двері.

І радісним буремним громом
спадають з неба блискавиці,
Тарасові провісні птиці —
слова шугають над Дніпром (В.Стус).

Текст № 30

Дід умер

От і все.

Поховали старезного діда,
закопали навіки у землю святу.

Він тепер вже не встане
і ранком не піде
із косою під гору круту.

І не стане мантачкою тишу будити,
здивлятися в небо, як гаснуть зірки.
Лиш рососою по нім буде плакати жито
і пливтимуть над ним непомітно віки.

От і все.

Поховали хорошу людину,
повернули навіки у лоно землі.

Та невже ж
помістились в тісну домовину
всі турботи його,
всі надії,
жалі!

Та невже ж то
йому все віднині байдуже —

чи світитиме сонце,
чи ніч напливе!
Біль у душу мою закрадається вужем,
відчай груди мені розпанахує, рве.
Я готовий
повірити в царство небесне,
бо не хочу,
щоб в землю ішли без сліда
безіменні,
святі,
незрівнянно чудесні,
горді діти землі,
вірні діти труда.
Хай шалені гудуть
над планетою весни,
хай трава пнеться вгору
крізь листя старе...
Я не вірю,
що дід із могили воскресне,
але вірю,
що ні —
він увесь не умре.
Його думи нехитрі
додумають внуки,
і з очей ще віки пломенітимуть в них
його пристрасть і гнів,
його радощі й муки,
що, вмираючи,
він передав для живих (В.Симоненко).

ДІАГНОСТИКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ І ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Діагностика знань студентів із курсу «Лінгвістичний аналіз тексту» здійснюється на основі результатів проведення поточного, модульного та підсумкового контролю знань (залік). Навчальні досягнення студентів визначаються оцінюванням знань, умінь та навичок студентів.

Поточний, модульний та підсумковий контроль. Завдання *поточного* контролю полягає у систематичній перевірці розуміння та засвоєння студентами навчального матеріалу з курсу, якості виконання ними практичних робіт (аудиторних і позааудиторних), здатності усно чи письмово відтворювати певний навчальний матеріал. Важливим складником здійснення поточного контролю є перевірка виконання індивідуальних домашніх завдань.

Завданням *модульного контролю* є оцінювання засвоєння студентами частини навчального матеріалу дисципліни, що становить у сукупності завершений навчальний модуль. Здійснення модульного контролю передбачає виконання студентами комплексу письмових завдань під час проведення контрольних робіт; виконання індивідуальних завдань за самостійно опрацьованими темами.

Завданням *підсумкового контролю* (заліку за результатами виконання тестових завдань) є підсумкова перевірка засвоєння студентами навчального матеріалу з курсу, логіки та взаємозв'язків між окремими його складниками, здатність практично (репродуктивно, конструктивно, творчо) використовувати набуті знання. Студенти з недостатніми (низькими) результатами поточного контролю не допускаються до підсумкового контролю.

Форми контролю. Основними формами поточного контролю є такі види робіт:

- перевірка (усна, письмова) рівня засвоєння теоретичного матеріалу за навчальними темами;
- перевірка рівня сформованості практичних умінь і навичок студентів під час проведення практичних занять;
- перевірка виконання студентами вправ і завдань, запропонованих для домашнього опрацювання після проведення практичних занять;
- контрольні завдання;
- усний або письмовий експрес-контроль, комплексні завдання; тестування;
- перевірка рівня засвоєння студентами навчальних тем, призначених для самостійного опрацювання;
- перевірка виконання ІНДЗ;
- підсумкове комплексне тестування за модулем.

Основними **критеріями оцінювання** навчальної діяльності студентів з курсу «Лінгвістичний аналіз тексту» є її систематичність, активність і результативність.

Суми балів за 100-б.шк.	Оцінка в ЄКТС	Значення оцінки ЄКТС	Критерії оцінювання	Рівень Компетентності	Оцінка за національною шкалою	
					екзамен	залік
90-100	A	відмінно	здобувач вищої освіти виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить і опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні здібності	високий (творчий)	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	здобувач вищої освіти вільно володіє теоретичним матеріалом, застосовує його на практиці, вільно розв'язує справи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	достатній (конструктивно-варіативний)	добре	зараховано
74-81	C	добре	здобувач вищої освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, загалом самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, з-поміж яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок			
64-73	D	задовільно	здобувач вищої освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, з-поміж яких є значна кількість суттєвих	середній (репродуктивний)	задовільно	зараховано
60-63	E	задовільно	здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні			
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання семестрового контролю	здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу	низький (рецептивно-)	незадові	не

1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів	продуктивний)	льно	зараховано
------	---	--	---	---------------	------	------------

Підсумкова (загальна) оцінка з навчальної дисципліни є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове оцінювання рівня засвоєння теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи (модульний контроль); оцінка (бали) за практичну діяльність; оцінка за ІНДЗ.

Розподіл балів, які отримують студенти

Модуль 1 (поточне оцінювання / самостійна робота)											Модуль 2 (ІНДЗ)	Сума	
ЗМ 1			ЗМ 2					ЗМ 3					
T1	T2	T3	T4.1	T4.2	T4.3	T4.4	T4.5	T5.1	T5.2	T 5.3	T5.4	10	100
2/3	4/4	-/1	4/5	4/2	4/3	4/2	4/2	6/2	4/2	4/2	4/2		
Модульний контроль – 4			Модульний контроль – 4					Модульний контроль – 8					
Разом 18 балів			Разом 38 балів					Разом 34 бали					

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
2. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: теорія і практикум: науково-навчальний посібник. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. 13 с.
3. Коваленко Н. Д., Попович А. С. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Буйницький О. А., 2007. 164 с.
4. Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ : Вища школа, 1984. 120 с.
5. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 423 с.
6. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 416 с.
7. Кухаренко В. А. Інтерпретація текста. Москва : Просвещение, 1988. 192 с.
8. Миронюк Н. П. Лінгвістичний аналіз тексту: збірник вправ і завдань: навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 159 с.
9. Рудяков Н. А. Основы анализа художественного текста. Київ : Вища школа, 1989. 151 с.
10. Теорія і практика лінгвістичного аналізу художнього тексту: збірник. Тернопіль : Лілея, 1997. 172 с.
11. Шанский Н. М. Лингвистический анализ художественного текста. Ленинград : Просвещение, 1990. 715 с.

Додаткова

1. Абрамова Г. О. Про лінгвістичний аналіз рекламного тексту. *Культура слова*. 1981. Вип. 21. С. 76–78.
2. Бабій І. «Передо мною стояв світ новий і чорний» (кольористика у мові В. Стефаника). *Культура слова*. 1996. Вип. 48. С. 48–49.
3. Бабій І. «Фарби повинні приходити на допомогу слову...» (кольори у художній мові М. Коцюбинського). *Культура слова*. 1997. Вип. 50. С. 26–31.
4. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики: підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
5. Бахтін М. Проблема тексту в лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів : ЛітОпис, 1996. 633 с.
6. Бойко Н. Структурно-семантичні особливості професійно-термінологічної лексики у мові художньої прози. *Мовознавство*. 1984. № 1. С. 59–63.
7. Бурбело В. Про деякі особливості актуалізації категорії часу в епічному творі. *Мовознавство*. 1986. № 2. С. 45–49.

8. Бондарчук Л. І. Методику підказує текст: навч. посіб. Тернопіль : Мальва-ОСО, 2001. 160 с.
9. Валгина Н. С. Теория текста: учебное пособие для студентов. Москва : Логос, 2004. 250 с.
10. Векуа Н. Антонімія як лексико-семантичне явище. *Дивослово*. 2007. № 6. С. 26–32.
11. Вокальчук Г. М. Оказіональні назви осіб в українській поезії 20-30-х років. *Укр. мова і л-ра в школі*. 1991. № 8. С. 79–81.
12. Гайовий Л. А. Ритмомелодика художнього тексту. *Мовознавство*. 1984. № 1. С. 17–19.
13. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : КомКнига, 2006. 144 с.
14. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності. Київ : Довіра, 1999. 431 с.
15. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ : Наукова думка, 1987. 245 с.
16. Жанри і стилі в історії української літературної мови / авт. : В. В. Німчук, В. М. Русанівський, І. П. Чепіга та ін. Київ : Наукова думка, 1989. 283 с.
17. Коць Т. А. Функціонування синонімів у газетно-інформаційному стилі. *Мовознавство*. 2001. № 5. С. 88–95.
18. Кравець Л. До питання системи тропів. *Укр. мова і л-ра в школі*. 1999. № 4. С. 58–60.
19. Крупа М. П. Лінгвістичний аналіз тексту: програма для філологічних факультетів вищих навчальних закладів України. *Дивослово*. 2006. № 11. С. 36–39.
20. Крупа М. П. Мовленнєва структура образу автора в творчості О. Кобилянської. Київ : Рідна мова, 1998. 145 с.
21. Левицький В. В. Звуковий символізм. *Мовознавство*. 1993. № 1. С. 16–24.
22. Мацько Л. Мовні засоби образності у новелі М. Коцюбинського «Intermezzo». *Укр. мова і літ. в шк.* 1982. № 10. С. 43–49.
24. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
25. Мельничайко В. Я. Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту. *Дивослово*. 1999. № 9. С. 11–15.
26. Мельничайко В. Я. Гімн жертвовному кохання (лінгвістичний аналіз вірша Ліни Костенко «Любов Нансена»). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Сер. : Літературознавство. Тернопіль, 2010. Вип. 29. С. 191–198.
27. Мельничайко В. Я. Елементи лінгвістичного аналізу художнього тексту на уроках мови. *Дивослово*. 1998. № 2. С. 15–18.
28. Мельничайко В. Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови: посіб. для вчителів. Київ : Рад. школа, 1986. 168 с.
29. Непийвода Н. Синонімія виражальних засобів наукового стилю.

Дивослово. 1997. № 2. С. 18–22.

30. Одинцов В. В. Стилистика текста. Москва : Наука, 1980. 263 с.
31. Плющ Н. П. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису. *Укр. мова і літ. в шк.* 1981. № 1. С. 68–71.
32. Радзієвська Т. В. Текст як засіб комунікації. Київ : Ін-т укр. мови, 1995. 194 с.
33. Різун В., Мамалига А., Феллер А. Нариси про текст: теоретичні питання комунікації тексту. Київ : РВЦ «Київ. ун-т», 1998. 335 с.
34. Рожило Л. П. Художньо-образна конкретизація в новелі В. Стефаника «Новина». *Укр. мова і літ. в шк.* 1981. № 2. С. 34–36.
35. Сагач Г. М. Деякі функції засобів експресивного словотвору в сучасній українській поезії. *Культура слова*. 1983. Вип. 24. С. 5–8.
36. Селігей П. О. Науковий стиль української мови: ресурси оновлення. *Мовознавство*. 2006. № 2–3. С. 174–186.
37. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля, 2008. 712 с.
38. Солганик Г. Я. Синтаксическая стилистика. (Сложное синтаксическое целое). Москва : Высш. шк., 1991. 181 с.
39. Солганик Г. Я. Стилистика текста: учебное пособие. Москва, 2003. 256 с.
40. Сологуб Н. М. Синтаксична організація і ритмічність прози Олеса Гончара. *Мовознавство*. 1998. № 1. С. 35–40.
41. Тураева З. Я. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика). Москва : Просвещение, 1986. 127 с.
42. Шевчук О. С. Стилiстичнi функцiї словотворчих засобiв. *Укр. мова і літ. в шк.* 1987. № 5. С. 30–37.

Словники

1. Бутенко Н. П. Словник асоціативних значень іменників в українській мові. Львів : Вища школа, 1989. 328 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпiнь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Етимологічний словник української мови: в 7 т. Київ : Наукова думка, 1982–2004.
4. Єрмоленко С. Я., Биби́к С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
5. Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Словник фразеологічних синонімів. Київ : Рад. школа, 1989. 200 с.
6. Керлот Х. Э. Словарь символов. Москва : «REFL – book», 1994. 608 с.
7. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
8. Скрипник Л. Г. Власні імена людей. Словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – Київ : Наукова думка, 1996. – 335 с.
9. Словник символів / за заг. ред. О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. Київ :

Ред. «Народознавство», 1997. 156 с.

10. Словник античної міфології. Київ : Наукова думка, 1989. 238 с.

11. Словник епітетів української мови / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Довіра. 1998. 431 с.

12. Словник іншомовних слів / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.

13. Словник синонімів української мови : у 2-х т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. Київ : Наук. думка, 1999 – 2000.

14. Словник української мови: в 11-ти т. / І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

15. Словник української мови: у 20-ти т. / уклад. Л. Л. Шевченко та ін. ; наук. ред. Н. Г. Озерова. Київ : Наук. думка, 2010. Т. 1. 912 с.

16. Українська мова: енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 824 с.

17. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: енциклопедичний словник. Київ : АртЕк, 1998. 336 с.

Інформаційні (інтернет) ресурси

<http://www.nbuv.gov.ua/>

<http://nlibrary-rdgu.rv.ua/>

<http://libr.rv.ua/>

yak-my-hovorymo.wikidot.com/

<http://velyka-chy-mala-litera.wikidot.com/>

<http://kultura-movy.wikidot.com/>

<http://ponomariv-kultura-slova.wikidot.com/>

<http://nepravylno-pravylno.wikidot.com/>

<http://ros-ukr-idioms.wikidot.com/>

<http://chak-chy-pravylno-my-hovorymo.wikidot.com/>